

**Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa
im. prof. Kazimierza Bogdańskiego
Wydział Humanistyczny, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa
Polskie Towarzystwo Nauk o Bezpieczeństwie**

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA

Nr 10/2018

Siedlce 2018

Rada Naukowa:

Brunon Bartz (Niemcy), Waldemar Koczkodaj (Kanada), Jana Lasicova (Słowacja), Jacek Pawłowski (Polska), Wiktor Porada (Czechy), Janusz Sztumski (Polska), Eugeniusz Wilk (Polska), Ryszard Wróblewski – Przewodniczący (Polska)

Recenzenci:

Brunon Bartz (Niemcy), Agata Cudowska (Białystok), Stanisław Dworecki (Warszawa), Robert Gałązkowski (Warszawa), Ryszard Jakubczak (Szczytno), Jarosław Stanisław Kardas (Siedlce), Waldemar Kitler (Warszawa), Waldemar Koczkodaj (Kanada), Jerzy Konieczny (Poznań), Janusz Kostecki (Warszawa), Jana Lasicova (Słowacja), Marek Leszczyński (Kielce), Jan Maciejewski (Wrocław), Maciej Marszałek (Warszawa), Wiktor Porada (Czechy), Robert Ptaszek (Lublin), Stanisław Sirko (Warszawa), Grzegorz Sobolewski (Warszawa), Zenon Stachowiak (Warszawa), Jadwiga Stawnicka (Katowice), Mirosław Sułek (Warszawa), Tadeusz Szczurek (Warszawa), Stanisław Śladkowski (Gdynia), Jarosław Teska (Gdynia), Zenon Trejnis (Warszawa), Bernard Wiśniewski (Szczytno), Mariusz Zieliński (Gdynia)

Redaktorzy Tematyczni:

Robert Białoskórski (*bezpieczeństwo militarne*), Włodzimierz Fehler (*bezpieczeństwo polityczne, bezpieczeństwo publiczne*), Stanisław Jarmoszko (*bezpieczeństwo społeczne*), Romuald Kalinowski (*obrona cywilna, zarządzanie kryzysowe*), Mariusz Kubiak (*bezpieczeństwo kulturowe*), Jerzy Kunikowski (*edukacja dla bezpieczeństwa*), Agata Marcysiak (*bezpieczeństwo ekonomiczne*), Ryszard Rosa (*filozofia bezpieczeństwa*), Krzysztof Drabik (*filozofia bezpieczeństwa*), Andrzej W. Świdorski (*bezpieczeństwo ekologiczne, bezpieczeństwo zdrowotne*), Konrad Walczuk (*bezpieczeństwo prawne*), Henryk Wyrębek (*bezpieczeństwo informacyjne*)

Redakcja:

Redaktor Naczelny: Marian Cieślarczyk (mcieslarczyk@poczta.onet.pl)
Zastępcy Redaktora Naczelnego: Agnieszka Filipek (afilipek@poczta.onet.pl),
Joanna Ważniewska (joanna.wazniewska@uph.edu.pl)
Sekretarz Redakcji: Daria Krzewniak (daria.krzewniak@wp.pl)
Redaktor Statystyczny: Agata Marcysiak
Redaktorzy Językowi: Joanna Kuć (język polski), Łukasz Ciołek (język angielski)
Redaktor Techniczny: Łukasz Ciołek

Skład i łamanie: Michał Majuch

Projekt okładki: Klaudia Jędrzejczyk

Żaden fragment tej publikacji nie może być reprodukowany, umieszczany w systemach przechowywania informacji lub przekazywany w jakiegokolwiek formie elektronicznej, mechanicznej, fotokopii, innych reprodukcji – bez zgody posiadacza praw autorskich.

Adres Redakcji: Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa im. prof. K. Bogdańskiego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; 08-110 Siedlce, ul. Żytnia 39, pok. 2.30; PL – Polska

e-mail: kulturabezpieczenstwa@onet.pl

<http://www.bezpieczenstwo.uph.edu.pl/index.php?content=kulturabezpieczenstwa>

© Copyright by Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa im. prof. K. Bogdańskiego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; Siedlce 2018

PL ISSN 2353-6608

Wydawca: Transdyscyplinarne Centrum Badania Problemów Bezpieczeństwa im. prof. K. Bogdańskiego Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach; 08-110 Siedlce, ul. Żytnia 39, pok. 2.30

e-mail: tcbbp@uph.edu.pl

www.bezpieczenstwo.uph.edu.pl

Wyd. I; Format B-5; Ark. wyd. 5,0; Ark. druk. 6,7

Druk i oprawa: volumina.pl Daniel Krzanowski

Spis treści

Od Redakcji	7
-------------------	---

Część I

ARTYKUŁY

Hanna Batorowska

Obszary kultury bezpieczeństwa informacyjnego i jej badanie .	13
---	----

Mieczysław Koziński

Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa informacyjnego	35
--	----

Adam Czesławiak

Wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, kultura informacyjna jako elementy kultury bezpieczeństwa ...	51
---	----

Paweł Wasilewski

Kultura bezpieczeństwa militarnego. Diagnozowanie i doskonalenie zjawiska	75
---	----

Część II

RECENZJE

Weronika Siluszyk

<i>Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku,</i> redakcja naukowa Mariusz Kubiak i Stanisław Topolewski, Siedlce-Warszawa 2016, ss. 187.	93
--	----

Część III

SPRAWOZDANIA

Paulina Ledwójcik

Sprawozdanie z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. <i>Wojna i bezpieczeństwo militarne. Wojna i migracje</i>	101
--	-----

Table of contents

From the Editors	7
------------------------	---

Part I

ARTICLES

Hanna Batorowska The areas of information security culture and its research	13
Mieczysław Koziński Diagnosis and improvement of information security culture	35
Adam Czesławiak Information education, information skills, information culture as elements of the security culture	51
Paweł Wasilewski Military security culture. Diagnosing and improving the phenomenon	75

Part II

REVIEWS

Weronika Siluszyk <i>Information security in the 21st century</i> , scientific editors: Mariusz Kubiak and Stanisław Topolewski, Siedlce-Warsaw 2016, pp. 187.	93
---	----

Part III

REPORTS

Paulina Ledwójcik A report from the 3 rd Polish Nationwide Scientific Conference on <i>War and military security. War and migrations</i>	101
--	-----

Od Redakcji

From the Editors

Szanowni Państwo!

Dziesiąty numer czasopisma „Kultura Bezpieczeństwa” poświęcony jest głównie *kulturze bezpieczeństwa informacyjnego*, jej istocie oraz możliwościom diagnozowania i doskonalenia. Problematykę tę podejmują w swoich artykułach prof. dr hab. Hanna Batorowska, prof. dr hab. inż. Mieczysław Koziński oraz mgr Adam Czesławiak.

Ostatni z artykułów, autorstwa dr. Pawła Wasilewskiego, dotyczy istoty *kultury bezpieczeństwa militarnego*. Autor przybliży także możliwości diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa w tym wymiarze przedmiotowym. Prawdopodobnie jest to pierwsza publikacja na ten temat w naszym kraju.

Życie dostarcza wielu przykładów na wzrastające znaczenie kultury bezpieczeństwa informacyjnego obywateli. Stwierdzenie to nie dotyczy li tylko dostrzeganych trudności z radzeniem sobie z coraz bardziej wyrachowanym i groźnym sposobem prowadzenia „walk” i „wojen” informacyjnych przez podmioty fizyczne i prawne w związku z poszerzającym się zakresem występowania tych zjawisk wewnątrz krajów i w relacjach międzynarodowych. Potrzeba szerszego niż dotychczas zajmowania się bezpieczeństwem informacyjnym i kulturą bezpieczeństwa w procesie dydaktycznym i w praktyce działania wynika jednak z przyczyn bardziej fundamentalnych. Wraz z rozwojem cywilizacji informacyjnej i cywilizacji wiedzy widać coraz wyraźniej, jak trudną do przecenienia rolę dla przyszłości człowieka, grup społeczno-zawodowych i całych społeczeństw spełnia ich *kultura bezpieczeństwa informacyjnego*. W numerze 6/2016 naszego czasopisma staraliśmy się wykazać jej wpływ na różne sfery życia i bezpieczeństwa człowieka, w tym także: bezpieczeństwa ekologicznego i zdrowotnego, ekonomicz-

nego i politycznego, publicznego, społecznego, kulturowego, itd. Można nawet zaryzykować tezę, że bez wyższego poziomu kultury bezpieczeństwa informacyjnego obywateli nasza cywilizacja może nie przetrwać albo „wylądować” w świecie opisywanym kiedyś przez Orwella. Byłoby to jednak tylko „przedłużenie jej agonii”.

Dobrze więc stało się, że kilku autorów wyraziło zgodę na opracowanie artykułów dotyczących *kultury bezpieczeństwa informacyjnego*. Jak już wspomniano cykl artykułów na ten temat rozpoczyna prof. dr hab. Hanna Batorowska, pisząc o *Obszarach kultury bezpieczeństwa informacyjnego i jej badaniu*. Omówiono w nim sposoby definiowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego z perspektywy różnych dyscyplin wiedzy, w tym także ekologii informacji. W artykule wskazano na silne związki łączące *kulturę bezpieczeństwa informacyjnego* z edukacją dla bezpieczeństwa, z zarządzaniem informacją i wiedzą, z polityką informacyjną i komunikacją strategiczną. Profesor Hanna Batorowska przedstawiła także techniki i narzędzia badawcze stosowane w badaniach ilościowych i jakościowych, wykorzystywane do oceny spełniania standardów w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego.

Problematyce diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa informacyjnego poświęcony jest także kolejny artykuł autorstwa prof. dr. hab. inż. Mieczysława Kozińskiego. Tekst ten – jak napisał Autor – ma charakter informacyjny, spełniający rolę małego przewodnika dla osób zajmujących się praktyką bezpieczeństwa informacyjnego. Jest on próbą opisanego kulturowego podejścia do rozumienia kwestii bezpieczeństwa informacyjnego. Autor starał się również przedstawić, w jaki sposób można oceniać kulturę bezpieczeństwa informacyjnego w ramach procesu doskonalenia organizacji.

Bardzo praktyczne z dydaktycznego punktu widzenia podejście do problematyki bezpieczeństwa informacyjnego przedstawił w swoim artykule mgr Adam Czesławiak. Zatytułował go *Wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, kultura informacyjna jako elementy kultury bezpieczeństwa*. Ukazał w nim relacje pomiędzy kulturą informacyjną, a kulturą bezpieczeństwa oraz ich znaczenie dla człowieka i grup społecznych. Omówił także wychowanie informacyjne i umiejętności informacyjne rozumiane jako składowe kultury informacyjnej człowieka. Przedstawił również znaczenie kultury informatycznej, która w ramach kultury informacyjnej jest niezbędna współczesnemu człowiekowi do coraz lepszego wykonywania codziennych zadań mających na

celu doskonalenie jakości jego życia, efektywności pracy i szeroko rozumianego bezpieczeństwa.

Z tematyką powyższych artykułów koresponduje recenzja książki: *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, pod redakcją naukową Mariusza Kubiaka i Stanisława Topolewskiego (Siedlce-Warszawa 2016, ss. 187.), opracowana przez Weronikę Siłuszyk. Mgr Paulina Ledwójcik przedstawiła sprawozdanie z III Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej nt. *Wojna i bezpieczeństwo militarne. Wojna i migracje*.

Życzymy Państwu owocnej lektury
jubileuszowego numeru naszego czasopisma,
Redakcja

CZEŚĆ I
ARTYKUŁY

PART I
ARTICLES

Hanna Batorowska

Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie
Instytut Nauk o Bezpieczeństwie

Obszary kultury bezpieczeństwa informacyjnego i jej badanie

The areas of information security culture and its research

Streszczenie

W artykule omówiono sposoby definiowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego z perspektywy różnych dyscyplin wiedzy. Zwrócono szczególną uwagę na takie jej komponenty, jak kultura informacyjna i ekologia informacji. Umiejscowiono kulturę bezpieczeństwa informacyjnego w obszarze zainteresowań badaczy kultury bezpieczeństwa. Wskazano na silne związki łączące ją z edukacją dla bezpieczeństwa, zarządzaniem informacją i wiedzą, polityką informacyjną, komunikacją strategiczną. Przedstawiono wybrane narzędzia badawcze mogące mieć zastosowanie w ewaluacji poziomu kultury informacyjnej jednostki oraz jej zachowań proinfoekologicznych oraz techniki badawcze stosowane w badaniach ilościowych i jakościowych do oceny spełniania standardów w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego wskazujące na poziom kultury bezpieczeństwa informacyjnego badanego podmiotu.

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo informacyjne, kultura bezpieczeństwa informacyjnego, kultura informacyjna, ekologia informacji, edukacja dla bezpieczeństwa informacyjnego, metody i techniki badawcze

Abstract

The article presents the ways of defining the culture of information security from the perspective of various disciplines of knowledge. Particular attention was paid to such components as information culture and information ecology. The culture of information security was placed in the area of interest of security culture researchers. Strong connections between security culture and education for security, information and knowledge management, information policy and strategic communication were pointed out. There were also presented selected research tools that may be used in the evaluation of the information culture level of an individual and its proinfoecological behaviors as well as research techniques used in quantitative and qualitative research to assess compliance with information security standards indicating the level of information security culture of the researched entity.

Keywords: information security, culture of information security, information culture, information ecology, education for information security, research methods and techniques

Wstęp

W definiowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego z perspektywy różnych dyscyplin wiedzy eksponowane są odmienne jej komponenty, takie jak: polityka informacyjna, bezpieczeństwo teleinformatyczne, bezpieczeństwo medialne, ochrona danych, społeczny ład informacyjny, kultura informacyjna, dojrzałość informacyjna, ekologia informacji. Celem artykułu jest wskazanie, że zagadnienia kultury bezpieczeństwa informacyjnego mieszczą się w obszarze zainteresowań badaczy kultury bezpieczeństwa, szczególnie w kontekście edukacji dla bezpieczeństwa, zarządzania informacją i wiedzą, polityki informacyjnej, komunikacji strategicznej. Łączą się one z takimi zagadnieniami jak: budowanie świadomości bezpieczeństwa informacyjnego wśród społeczeństwa; pozyskiwanie wiedzy o zagrożeniach generowanych przez cywilizację cyfrową; odpowiedzialność za utrzymywanie stanu bezpieczeństwa w infosferze; pielęgnowanie wartości, na których można budować bezpieczeństwo jednostki i narodu; kształtowanie postaw ludności wobec problemów bezpieczeństwa informacyjnego, ich emocji zwią-

zanych z dążeniem do przeciwdziałania zagrożeniom i wzmocnienia więzi; kształtowanie zachowań, które sprzyjają budowaniu poczucia bezpieczeństwa informacyjnego i niwelowaniu stanów zagrożenia¹. Należy przyjąć za Agnieszką Filipek, że kultura bezpieczeństwa informacyjnego związana jest z „opieraniem się na utrwalonym, akceptowanym, ogólnoludzkim systemie wartości w kwestii przekształcania rzeczywistości w oparciu o otrzymywane informacje”². Oznacza to, że kompetencje podmiotu w zakresie rozumienia komunikatów, przetwarzania ich treści, analizy i interpretacji pozyskanych informacji, a następnie wykorzystania ich do podejmowania mądrych decyzji, wsparte procesami zarządzania informacją i wiedzą oraz świadomość i wiedza na temat metod, technik i systemów zniekształcania informacji, w tym dostrzegania działań manipulacyjnych i opór przed nimi świadczą o dojrzałości informacyjnej człowieka, którą należy uznać za wyznacznik kultury bezpieczeństwa informacyjnego.

W artykule przedstawiono wybrane narzędzia badawcze mogące mieć zastosowanie w ewaluacji poziomu kultury informacyjnej jednostki oraz jej zachowań proinformatycznych oraz techniki badawcze stosowane w badaniach ilościowych i jakościowych do oceny spełniania standardów w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego, wskazujące na poziom kultury bezpieczeństwa informacyjnego badanego podmiotu. Odwołano się do badań, w których wykorzystano skalę dwuważonych ocen w ewaluacji splotowej InfoKultury, taksonomię wrocławską w badaniach pedagogicznych (metoda dendrytowa), analizę związku i jej siły pomiędzy zmiennymi analizowanymi za pomocą testu Chi-kwadrat, analizę czynnikową materiału statystycznego opartą na korelacji zmiennych. Wskazano na istniejącą możliwość implementacji tych narzędzi do badań nad kulturą bezpieczeństwa informacyjnego, szczególnie w jej szerszym rozumieniu.

---

¹ H. Batorowska, *Kultura bezpieczeństwa informacyjnego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018 nr 1(23), s. 92-100.

² A. Filipek, *Rola edukacji w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania*, red. H. Batorowska, Kraków 2017, s. 174.

Szerokie rozumienie kultury bezpieczeństwa informacyjnego

Odwołując się do definicji kultury bezpieczeństwa Mariana Cieślarczyka³ i kultury informacyjnej Hanny Batorowskiej⁴, można określić kulturę bezpieczeństwa informacyjnego jako sferę aktywności człowieka kształtowaną przez świadomość informacyjną i sposób myślenia o bezpieczeństwie; wartości, normy i reguły wspierające potrzebę podwyższania poziomu kultury bezpieczeństwa pozwalającej dostrzegać wyzwania, szanse i zagrożenia w lokalnej i globalnej przestrzeni informacyjnej; postawy wpływające na uwrażliwienie społeczeństwa na znaczenie bezpieczeństwa i kształtowanie zachowań charakterystycznych dla dojrzałych informacyjnie użytkowników infosfery współodpowiedzialnych za to bezpieczeństwo. Zachowania te wynikają z oddziaływania na siebie wymienionych powyżej komponentów kultury. Odnoszą się one do przedmiotów i innych wytworów związanych z bezpieczeństwem informacyjnym i uczestnictwem podmiotów w procesie informacyjnym.

Komponenty kultury bezpieczeństwa informacyjnego o cechach mentalnych (wartości, normy, zasady), materialnych (infrastruktura informacyjna) i organizacyjnych (działania, regulacje prawne, procedury, polityki bezpieczeństwa informacyjnego, struktury organizacyjne) przenikają się nawzajem, a kultura informacyjna łączy je także w odniesieniu do poszczególnych sektorów bezpieczeństwa, takich jak: bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne, polityczne, społeczne, technologiczne, kulturowe itd.

Kultura bezpieczeństwa informacyjnego kojarzona jest często z kształtowaniem postaw wpływających na dojrzałe informacyjnie zachowania jednostki i całych zbiorowości, postawy, oparte na akceptowanym systemie wartości, pozwalające podejmować racjonalne działania w różnych sytuacjach zagrożeń informacyjnych. Nie wystarczy bowiem zapewnienie najnowocześniejszej infrastruktury technologicznej oraz sprawnej organizacji i doskonałych procedur w zakresie funkcjonowania systemów bezpieczeństwa informacyjnego i teleinformatycznego, jeżeli nie będzie im towarzyszyła społeczna zmiana w zakresie rozumienia bezpieczeństwa przez w większości bierny sektor prywatny

---

³ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Siedlce 2006, s. 209-211.

⁴ H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Warszawa 2009, s. 73.

lekceważący lub niedostrzegający ryzyka⁵. Pasywność ta wynika często z braku dostatecznie rozwiniętej świadomości informacyjnej uniemożliwiającej dostrzeganie problemów ryzyka, zagrożeń i niekorzystnych zjawisk generowanych przez społeczeństwo informacyjne, zjawisk wynikających z bezrefleksyjnego korzystania ze zdobyczy technologicznych, z utraty zdolności człowieka do oddzielania wartości humanistycznych od zysku, co w konsekwencji prowadzi do przekraczania granic moralnych i etycznych. Brak świadomości informacyjnej utrudnia profilaktykę chorób informacyjnych i obronę przed destrukcyjnym wpływem mediów⁶. Jest stanem, w którym jednostka nie zdaje sobie sprawy ze zjawisk zachodzących w infosferze i nie jest w stanie reagować na nie między innymi poprzez podejmowanie działań profilaktycznych, promowanie ekologicznego funkcjonowania człowieka w antropinfosferze, tworzenie klimatu bezpieczeństwa czy samokształcenie informacyjne i edukację medialną. Świadomość informacyjna rozwijana poprzez edukację informacyjną (information literacy) zapewnia jednostce możliwość podążania drogą do wolności politycznej i szczęścia i osiągnięcia stanu zrównoważonego rozwoju w obszarze kultury i rozwiniętych technologii⁷. Kształtowanie świadomości informacyjnej społeczeństwa jest więc zadaniem ważkim dla procesów demokratyzacji i polityki informacyjnej państwa. A jak podkreśla Józef Oleński „demokratyczne państwo obywatelskie nie może zdejmować z siebie odpowiedzialności za społeczny ład informacyjny i za infrastrukturę informacyjną” i powinno realizować w tym zakresie następujące funkcje:

- minimalizować asymetrię informacyjną między państwem i obywatelami;
- zapewnić bezpieczeństwo informacyjne kraju, szczególnie ochronę przed informacją niespełniającą wymaganych kryteriów jakościowych;

---

⁵ M. Magiera, *Postrzeganie bezpieczeństwa a potrzeba mentalnej modernizacji administracji publicznej*, „Przegląd Strategiczny” 2015 nr 1, s. 53-64.

⁶ H. Batorowska, *Świadomość informacyjna warunkiem bezpieczeństwa użytkowników informacji*, [w:] *Bezpieczeństwo – wielorakie perspektywy. Bezpieczeństwo z perspektywy środowisk i obszarów*, red. N.A. Fechner, A. Zduniak, Poznań 2015, s. 411.

⁷ H. Batorowska, *Obecność koncepcji information literacy jako sztuki wyzwolonej w wychowaniu do roztropnego funkcjonowania jednostki w środowisku społecznym*, „Praktyka i Teoria Informatyki i Technicznej” 2013 nr 1-2, s. 3-10.

- zapewnić obywatelom warunki informacyjne korzystania z ich praw – wiedza obywatelska i publiczna metainformacja prawna i proceduralna;
- zapewnić warunki rozwoju społeczeństwa informacyjnego przez dostarczanie obywatelom szerokiego zakresu usług jako dóbr publicznych;
- ograniczać etatyzm i usprawniać dostarczanie usług społecznych i dóbr publicznych;
- eliminować zbędne procedury administracyjne lub je upraszczać dzięki minimalizacji redundancji przez jednorazowe pierwotne zbieranie informacji i wymianę informacji w ramach całego sektora publicznego;
- zapewnić obywatelom, jednostkom organizacyjnym i aparatowi państwa dostęp do światowych zasobów wiedzy;
- umacniać pozycję polityczną i ekonomiczną kraju w globalnej, otwartej gospodarce opartej na wiedzy⁸.

Realizacja tych funkcji przez decydentów i świadomość społeczeństwa w zakresie wywiązywania się przez nich z tych obowiązków wpływa na rozumienie znaczenia polityki informacyjnej i kształtowanie kultury informacyjnej, niezbędnej w kreowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Ponadto włączenie społeczeństwa do budowania środowiska bezpieczeństwa informacyjnego powinno dokonywać się poprzez zapobieganie zjawisku wykluczenia informacyjnego, zaangażowanie społeczeństwa w proces weryfikowania odbieranych przekazów informacyjnych; współpracę z organizacjami służącymi zapewnieniu tożsamości narodowej i dziedzictwa kulturowego; podejmowanie inicjatyw kulturalnych wchodzących w skład przedsięwzięć wspierających politykę informacyjną państwa; podwyższanie własnej odporności na ataki informacyjne i świadomości na temat współczesnej wojny informacyjnej. Nie bez przyczyny do zadań preparacyjnych systemu bezpieczeństwa informacyjnego włącza się działania tzw. ogniów wsparcia, czyli naukę, edukację i społeczeństwo.

Podsumowując, kultura bezpieczeństwa informacyjnego wymaga umiejętności „skupiania się i poszukiwania odpowiedzi na pytania dotyczące tego, czy wykorzystywanie i posługiwanie się daną informacją,

---

⁸ J. Oleński, *Spoleczne bezpieczeństwo informacyjne podstawą demokratycznego państwa*, „Rocznik Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2015 nr 36, s. 44-46.

opieranie się na niej, będzie służyło bezpieczeństwu tego podmiotu i innych podmiotów: czy będzie pozytywnie oddziaływało na ich otoczenie, czy też będzie mogło powodować jego degradację”, szczególnie w odniesieniu do obszaru wartości, norm i zasad⁹. Wysoki poziom tej kultury Agnieszka Filipek łączy z nieobojętnością na inne wymiary przedmiotowych kultur bezpieczeństwa. W węższym znaczeniu kulturę bezpieczeństwa informacyjnego postrzega Wojciech Józefowicz, tj. w kontekście wiedzy na temat kształtowania polityki bezpieczeństwa informacji, wyczulenia na nadużycia w tym przedmiocie i kształtowania zachowań pozwalających na ochronę informacji przed kradzieżą, deformacją, zniszczeniem, błędami ludzkimi i organizacyjnymi, awariami i skutkami katastrof oraz innymi atakami powodującymi zagrożenie prawidłowego funkcjonowania jednostki i grupy¹⁰.

Komponenty kultury bezpieczeństwa informacyjnego

Elementami kultury bezpieczeństwa informacyjnego, bezpośrednio nie łączonymi z wąskim rozumieniem tego pojęcia (ograniczającym się do ochrony zasobów informacyjnych i infrastruktury pozwalającej na ich wykorzystanie), którym należy poświęcić uwagę są kompetencje informacyjne, kultura informacyjna i ekologia informacji.

Kluczowym komponentem jest niewątpliwie kultura informacyjna i rozwijane dzięki niej kompetencje informacyjne. Nie ograniczają się one do umiejętności rozpoznawania potrzeb informacyjnych, lokalizowania i oceny, zastosowania i tworzenia informacji w kontekście kulturowym i społecznym. Są to także kompetencje mające zasadnicze znaczenie dla uzyskiwania przewagi konkurencyjnej osób, przedsiębiorstw, regionów i narodów, wykraczające poza obecne technologie i obejmujące uczenie się, krytyczne myślenie i umiejętności interpretacyjne. Oznaczają posiadanie specyficznego rodzaju wiedzy wykorzystywanej we wszystkich sferach życia indywidualnego i społecznego do refleksyjnego podejmowania decyzji oraz stanowią podstawowy warsztat pracy dla specjalistów od zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym. Bez kul-

---

⁹ A. Filipek, *Rola edukacji w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 176.

¹⁰ W. Józefowicz, *Kształtowanie kultury bezpieczeństwa informacji*, „Wiedza Obronna” 2016 nr 1/2, s. 140-151.

tury informacyjnej trudno jest kształtować kulturę bezpieczeństwa informacyjnego współczesnego człowieka.

Kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa informacyjnego wzajemnie się przenikają i uzupełniają, żadnej z nich nie można analizować oddzielnie, przedmiotem obu jest człowiek funkcjonujący w przestrzeni informacyjnej, który może być przyczyną zagrożenia dla bezpieczeństwa informacji i infosfery, ale też sam wymaga ochrony przed niekorzystnym oddziaływaniem informacji i dychotomicznego środowiska informacyjnego (rzeczywistego i wirtualnego)¹¹.

Dlatego do komponentów kultury bezpieczeństwa informacyjnego zaliczyć należy ekologię informacji definiowaną przez Aleksieja L. Eryomina jako „dyscyplinę wiedzy, której zadaniem jest odkrywanie praw rządzących przepływem informacji w biosystemach, włącznie z człowiekiem, społeczeństwem, ich wpływem na zdrowie psychiczne, fizyczne i społeczne ludzi oraz rozwijanie odpowiednich metodologii mających na celu kształtowanie środowiska informacyjnego”¹².

Można zatem uznać, że znaczenie kultury informacyjnej i ekologii informacji w działaniach mających na celu budowanie bezpieczeństwa informacyjnego polega na zapewnieniu zrównoważonego rozwoju środowiska informacyjnego. Rozwój ten nie zakłóca naturalnych eko(info)systemów tworzących antropinfosferę, lecz odwołuje się do środków zapobiegania zagrożeniom i chorobom informacyjnym wynikającym z niekontrolowanej produkcji informacji i ich negatywnego wpływu na człowieka, do których Wiesław Babik zalicza higienę i profilaktykę informacyjną oraz kształtowanie świadomości ekoinformacyjnej poprzez popularyzację dorobku ekologii informacji i edukację w tym zakresie. Badacz przestrzega przed zjawiskiem desensytyzacji, czyli znieczulenia na bodźce, które są pożądane z punktu widzenia normalnych relacji społecznych, co prowadzi do przekonania o normalności sytuacji dotąd nieakceptowanych i braku reakcji na stany patologiczne. Zjawisku temu sprzyja niekompetencja urzędników, niektóre koncepcje rozwoju społecznego i brak kultury informacyjnej. Ten ostatni element Wiesław

---

¹¹ W. Babik, *Ekologia informacji a bezpieczeństwo człowieka i informacji we współczesnym świecie*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania*, red. H. Batorowska, Kraków 2017, s. 160-169.

¹² A.L. Eryomin, *Informacion ecology – a viewpoint*. “International Journal of Environmental Studies”, Section A&B, vol. 54, nr 3-4 1998, s. 241, cyt. za: W. Babik, *Ekologia informacji...*, dz. cyt., s. 106.

Babik uważa za podstawę zrównoważonego rozwoju człowieka w środowisku informacyjnym¹³.

Komponentami kultury bezpieczeństwa informacyjnego są również kompetencje komunikacyjne, międzykulturowe, technologiczne, a także etyka informacyjna, prawo informacyjne, ekologia informacji, wychowanie do mass mediów i wychowanie do informacji, polityka informacyjna, profilaktyka informacyjna i inne¹⁴.

Kompetencje informacyjno-medialne i komunikacyjne nie bez powodu zalicza się do kluczowych w społeczeństwach, w których kapitał informacyjny stanowi o pozycji ekonomicznej i bezpieczeństwie państwa oraz jego obywateli. Kształtują one świadomość informacyjną, która gwarantuje podmiotowi bezpieczne funkcjonowanie w cyfrowym świecie, wyczuła go na zagrożenia generowane przez cyberprzestrzeń i agresorów wykorzystujących współczesne technologie do działań przeciwko użytkownikom massmediów i wszelakich systemów informacyjnych. Ponieważ świadomość informacyjna kształtowana jest na bazie informacji docierających do podmiotu różnymi kanałami, wymaga: inteligencji pozwalającej na konkretyzowanie potrzeb informacyjnych; motywacji do uzupełniania luk informacyjnych; umiejętności krytycznej analizy wyselekcjonowanych komunikatów. Sposób kategoryzowania treści i ich interpretacji zależy od wielu czynników, w tym od osobistego doświadczenia podmiotu oraz oddziaływania środowiska, którego jest on częścią, jak i czasu, w którym podejmuje refleksję. Ale bazą do tworzenia różnych uogólnień jest zawsze indywidualny zbiór informacji, którymi podmiot dysponuje, które przechowuje, z których formuje kolekcje, zabezpiecza je przed nieuprawnionym dostępem i w których potrafi odnaleźć potrzebne informacje we właściwym czasie. Im sprawniej panuje nad jego organizacją, tym lepiej dobiera informacje pozwalające na asocjacje, tym jaśniej dostrzega związki i relacje między faktami, tym precyzyjniej na ich podstawie podejmuje decyzje. Czyli musi posługiwać się dostosowanym do własnych potrzeb systemem indywidualnego zarządzania informacją i wiedzą¹⁵. Wykreowanie tego systemu pozwala

---

¹³ W. Babik, *Ekologia informacji*, Kraków 2014, s. 94.

¹⁴ H. Batorowska, *Kultura bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] *Leksykon bezpieczeństwa*, red. O. Wasiuta, R. Kopeć, R. Klepka, Kraków 2018.

¹⁵ H. Batorowska, *Indywidualne zarządzanie informacją zabezpieczeniem przed manipulacją w środowisku płynnej inwigilacji*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018 nr 1(23), s. 135-143.

podmiotowi w środowisku „płynnej inwigilacji” zachować dystans wobec wielości i różnorodności kierowanych do niego komunikatów i ogranicza możliwość manipulacji dzięki właściwemu zrozumieniu roli odgrywanej przez środki masowego przekazu i nowe media.

Kultura bezpieczeństwa informacyjnego a kultura bezpieczeństwa

Kultura bezpieczeństwa informacyjnego to także komponent kultury bezpieczeństwa odgrywający zasadnicze znaczenie w zapewnieniu obronności kraju. W szerokim podejściu do problemów kultury bezpieczeństwa, o którym traktują liczne prace Mariana Cieślarczyka¹⁶, przedstawia się kulturę bezpieczeństwa informacyjnego jako czynnik kształtujący odporność społeczeństwa na ataki informacyjne i podnoszący jego świadomość na temat współczesnej wojny informacyjnej. Żyjąc w środowisku „namnażania się informacji”, w którym poddawana jest ona procesowi manipulacji i zniekształcania w celu dezinformowania „przeciwnika”, uczestniczymy w permanentnej walce informacyjnej. Rozgrywa się ona zarówno w prywatnej, jak i publicznej przestrzeni informacyjnej. Walka informacyjna toczy się o dostęp do dokumentów, źródeł i wiedzy, dzięki której można uzyskać przewagę nad „nieprzyjacielem”, można przejąć jego aktywa i uzależnić od własnych decyzji. W walce tej orężem jest informacja a celem podporządkowanie przez agresorów umysłów zaatakowanej ludności¹⁷. Toczy się ona w infosferze będącej środowiskiem „postprawdy, w której coraz trudniej o weryfikację prawdziwości informacji i gdzie osobiste emocje uczestników komunikacji odgrywają większą rolę od obiektywnych faktów i tym samym mają mniejsze znaczenie w kształtowaniu opinii publicznej”¹⁸.

---

¹⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjno-komunikacyjna a funkcjonowanie człowieka i grup społecznych w sytuacjach kryzysowych*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a komunikacja społeczna*, Tom 2, *Aspekty filozoficzne i polityczne*, red. E. Jarmoch, A. Świdorski, I.A. Trzpił, Siedlce 2011, s. 13-32; M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom 1, red. H. Batorowska, Kraków 2015, s. 16-28.

¹⁷ V. Volkoff, *Dezinformacja oręż wojny*, Warszawa 1991, s. 6-9.

¹⁸ T.W. Grabowski, *Postprawda a bezpieczeństwo. Wprowadzenie*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie postprawdy*, red. T.W. Grabowski, M. Lakomy, K. Oświecimski, Kraków 2018, s. 9-32.

Zagrożenia informacyjne wraz z przyspieszeniem w sferze rozwoju technologicznego, „namnażaniem informacji” i procesami globalizacji nie ograniczają się już tylko do nieuprawnionych działań ludzi w odniesieniu do systemu informacyjnego, skutków katastrof i działań terrorystycznych, błędów ludzkich i organizacyjnych oraz awarii sprzętu i wad oprogramowania¹⁹. Bezpieczeństwo informacyjne postrzegać należy w szerszym zakresie jako bezpieczeństwo człowieka w infosferze, obejmujące aspekt społeczny, kulturowy, ekologiczny, psychologiczny, edukacyjny, a nie tylko polityczny czy militarny²⁰. Na problem ten zwrócili uwagę Elżbieta Ura i Stanisław Pieprzny, podkreślając, że chociaż państwo jest najwyższą wartością chronioną, to „nie można bezpieczeństwa informacyjnego widzieć tylko jako kategorii bezpieczeństwa państwa”²¹. Mieści się ono także w sferze ochrony bezpieczeństwa publicznego: życia, zdrowia i mienia, zagrożonego np. poprzez ujawnienie przez media informacji z podsłuchu, funkcjonowanie w stanie permanentnego stresu informacyjnego itp.

Dlatego bezpieczeństwo informacyjne odnosi się do warunków wewnętrznych i zewnętrznych, których stan pozwala państwu i obywatelom na posiadanie, przetrwanie i swobodę rozwoju społeczeństwa informacyjnego. Do działań tych należy się przygotować. W tym celu konieczna jest ciągła i powszechna edukacja społeczeństwa w zakresie zagrożeń stwarzanych przez cywilizację cyfrową i problemów dotyczących bezpieczeństwa informacyjnego. Rozwijanie świadomości społeczeństwa i wyczulanie go na zachowania zagrażające bezpieczeństwu informacyjnemu państwa należy do zadań priorytetowych. W Doktrynie Cyberbezpieczeństwa RP edukacja w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego traktowana jest jako ważne ogniwo wsparcia systemu cyberbezpieczeństwa, a umiejętności i świadomość indywidualnych użytkowników, za jeden z filarów cyberbezpieczeństwa kraju. Można uznać, że kultura bezpieczeństwa informacyjnego w znaczącym stopniu przyczynia się do podnoszenia poziomu bezpieczeństwa informacyjnego kraju.

---

¹⁹ K. Liderman, *Bezpieczeństwo informacyjne*, Warszawa 2012, s. 23.

²⁰ H. Batorowska, *Wybrane aspekty kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie informacyjnym i wiedzy*, „Studia Politologia Ukraino-Polona” 2016 nr 6, s. 201.

²¹ E. Ura, S. Pieprzny, *Bezpieczeństwo informacyjne – kategoria bezpieczeństwa publicznego, czy bezpieczeństwa państwa?*, [w:] *Bezpieczeństwo informacji państwa i biznesu*, Józefów 2014, s. 163.

Odniesienie się do edukacji w zakresie kształtowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego wynika z założenia części badaczy, że stanowi ona najskuteczniejszy sposób przeciwdziałania zagrożeniom bezpieczeństwa informacji rozumianego szeroko i wieloaspektowo jako bezpieczeństwo ludzi, zbiorów i zasobów informacji, danych i metadanych, usług informacyjnych i środowiska informacyjnego, w którym ludzie i systemy działają. Infosfera narażona na ciągłe świadome bądź nieświadome ataki, jako miejsce nieustannej walki informacyjnej musi być chroniona przez system permanentnej edukacji całego społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego.

Zwracając uwagę na ekologię informacji, Wiesław Babik proponuje podejmowanie działań praktycznych polegających między innymi na: „oparciu polityki informacyjnej na jej szerokim rozumieniu; dbaniu o świadomość informacyjną człowieka jako istotnego elementu w procesach informacyjnych; ochronie człowieka przed jego uprzedmiotawianiem za pomocą manipulacji informacją; rozwijaniu kompetencji informacyjnych; wychowaniu do odpowiedzialności za infosferę; równoważeniu rozwoju człowieka w świecie techniki, technologii i informacji; umiejętnym wykorzystywaniu informacji do budowania indywidualnej i zbiorowej wiedzy dla indywidualnego i wspólnego dobra ludzkości; zarządzaniu bezpieczeństwem informacji w środowisku informacyjnym człowieka”²².

Badania kultury bezpieczeństwa informacyjnego

Ocena poziomu kultury bezpieczeństwa informacyjnego zarówno jednostki, jak i zbiorowości stanowi punkt wyjścia do tworzenia polityki bezpieczeństwa informacyjnego w organizacji. Stąd w narzędziach ewaluacji procesu bezpieczeństwa informacyjnego jednym z elementów poddawanych ocenie jest kultura informacyjna pracowników stanowiąca element kultury organizacyjnej audytowanej instytucji.

W pracach przedstawicieli różnych środowisk akademickich analizujących zagadnienie kultury informacyjnej w ujęciu interdyscyplinarnym wykorzystane zostały narzędzia, techniki i metody oparte na cyfrowym przetwarzaniu danych, takie jak: skala dwuważonych ocen w ewa-

---

²² W. Babik, *Ekologia informacji a bezpieczeństwo człowieka i informacji we współczesnym świecie...*, dz. cyt., s. 164.

luacji splotowej InfoKultury; taksonomia wrocławska w badaniach pedagogicznych, na której oparto wykreślanie dendrytów cech pozwalających ocenić postawę wobec technologii informacyjnej (tzw. metoda dendrytowa); analiza związku i jej siły pomiędzy zmiennymi analizowanymi za pomocą testu Chi-kwadrat wskazująca na współzależność pomiędzy zachowaniami informacyjnymi; czy analiza czynnikowa materiału statystycznego przetwarzanego w programie IBM SPSS8, oparta na korelacji zmiennych, pozwalająca na diagnozę kompetencji informacyjno-komunikacyjnych oraz międzykulturowych²³. W badaniach prowadzonych przy użyciu wyżej wymienionych metod, technik i narzędzi starano się zwrócić uwagę na potraktowanie jej jako zjawiska wielowymiarowego, odnoszącego się do świadomości, wartości, postaw i zachowań. Służą one wyjaśnianiu, przewidywaniu, planowaniu i organizowaniu zachowań informacyjnych społeczeństwa cyfrowego, także w obszarze kultury bezpieczeństwa informacyjnego.

Na przykład Stanisław Ubermanowicz, opierając się na psychologicznych i pedagogicznych przesłankach dotyczących postaw i uświadomienia, stworzył narzędzie do badania InfoKultury, rozumianej jako „splot mentalnych cech populacji lub prób badawczych, będących odzwierciedleniem stanu uświadomienia informatycznego i postaw wobec komputeryzacji”. Założył, że uświadomienie to ujawnia się na podstawie dokonanej przez respondentów samooceny swoich zdolności, umiejętności i doświadczeń oraz weryfikowane jest techniką wnioskowania z kontrolowanych wskaźników spójności przekonań, trafności decyzji, oglądy zachowań i roztropności działań. Kwestionariusz kultury informatycznej określony został przez badacza jako „zaimplementowane na modelu skali dwuważonej narzędzie pomiarowe w formie testu wyboru (...) zawierające specjalnie dobrane bodźce-stwierdzenia, służące do badania wskaźników afektywnych i kognitywnych, towarzyszących procesom informatyzacji”²⁴. W ujęciu ewaluacji splotowej ocenianie wartości zjawiska lub obiektu dokonywane jest w kontekście towarzyszących mu procesów społecznych, a więc uwzględnia się zarówno czynniki korzystne jak i niekorzystne wpływające na końcową ocenę. Jej istotą jest

---

²³ H. Batorowska, *Wybrane narzędzia badawcze do ewaluacji poziomu kultury informacyjnej jednostki*, „Praktyka i Teoria Informatyki i Technicznej” 2015 nr 2-3, s. 3-12.

²⁴ S. Ubermanowicz, *Ewaluacja splotowa InfoKultury. Skala dwuważonych ocen*, Poznań 2005, s. 18.

„interpretacja na kilku poziomach rozwarstwienia zmiennych, po to, ażeby trafnie orzekać o tym, co było katalizatorem, a co hamulcem społecznych przemian”. Stworzony przez Ubermanowicza model-wzorzec metodologii Ewaluacji InfoKultury charakteryzuje się uniwersalnymi właściwościami, dzięki którym można go wykorzystywać w badaniach naukowych zarówno w skali makro, jak i mikro, np. do: wartościowania globalnych trendów komputeryzacji; odkrywania i objaśniania przyczyn i skutków uzależnień od technologii; wyznaczania standardu ewaluatywnego InfoKultury dla danej populacji; wyznaczania przyczyn różnic InfoKultury w różnych makrośrodowiskach; diagnozowania i prognozowania przemian świadomości informatycznej²⁵.

Na konieczność ukazywania splotu związków i relacji pomiędzy zmiennymi, a także na wskazywanie siły związków pomiędzy odpowiednio dobranymi parami zmiennych w badaniach kompetencji informacyjnych młodzieży i ich kultury informacyjnej, wskazywały autorki książek poświęconych przeobrażeniom oświatowym w Polsce z przełomu XX i XXI wieku²⁶. Przeprowadzone przez nie badania były badaniami rozpoznawczymi podjętymi w celu uzyskania informacji o rodzaju, zasięgu, źródłach i otoczeniu trudności związanych z wykorzystywaniem przez uczniów umiejętności informacyjnych i kształtowaniem się ich świadomości informacyjnej, także w zakresie bezpiecznego funkcjonowania w infosferze. Autorki prowadziły badania w celu wykrycia zależności pomiędzy wybranymi zmiennymi metodą Testu χ^2 opracowaną przez Karla Pearsona i obliczały standaryzowane współczynnik kontyngencji oraz współczynniki Yule'a, będące, opartą na wartościach statystyki Chi-kwadrat, miarą zależności między dwoma zmiennymi. Dzięki zastosowaniu tej metody można było upewnić się, czy istniejący między nimi związek jest wystarczająco silny. Ważnym wnioskiem z przeprowadzonej analizy wartości współczynników kontyngencji było uznanie, że niektóre związki pomiędzy zmiennymi zaczynają mieć istotne znaczenie dopiero na poziomie ponadgimnazjalnym, a więc dojrzałość informacyjna dopiero kształtuje się po przekroczeniu określonej granicy wieku, czyli wymaga dorosłości osobniczej.

---

²⁵ Tamże, s. 20.

²⁶ H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 315-450; M. Antczak, *Rola bibliotek i bibliotekarzy szkolnych w edukacji społeczeństwa informacyjnego*, Łódź 2010, s. 141-240.

Dobrym przykładem diagnozowania kompetencji informacyjnych, komunikacyjnych i międzykulturowych za pomocą takich narzędzi statystycznych były badania realizowane przez zespół kierowany przez Leszka Korporowicza. Założono, że „konieczne staje się przykładanie większej wagi do problematyki kultury informacyjnej, z pełniejszym rozumieniem samego pojęcia kultury, a w drugiej kolejności kultury informatycznej”²⁷. Zwrócono uwagę na zapotrzebowanie na kompetencje informacyjne oraz komunikacyjne mające kluczowe znaczenie w nowych strategiach zarządzania międzykulturowego. Badania prowadzone podczas projektu oparte zostały na bazach danych skonstruowanych w programie SPSS i ATLAS.ti, zawierających informacje zebrane w wywiadach kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród pracodawców, pracowników i przedsiębiorców oraz w wywiadach pogłębionych z ekspertami.

Warto także odwołać się do badań nad kulturą informacyjną prowadzonych przez Tadeusza Piątka²⁸. W swoich analizach skupił uwagę na zachowaniach informacyjnych uzależnionych od postawy jaką przyjmowali respondenci wobec informacji. Były to ważne badania, ponieważ ustalenie, które z postaw są prawidłowe, a w których przejawiają się nieprawidłowości ma decydujące znaczenie dla osób podejmujących trud wychowania informacyjnego młodzieży²⁹. Postawy prawidłowe powinny gwarantować właściwe ukształtowanie relacji ucznia z otoczeniem. Dlatego do determinantów rozwoju kultury informacyjnej osoby uczącej się, Tadeusz Piątek zalicza między innymi postawę roztropności w działalności techniczno-informacyjnej, postawę umiarkowania w korzystaniu z dotychczasowych wyników działalności techniczno-informacyjnej, postawę wytrwałości w dążeniu do osiągnięcia oczekiwanych wyników w sytuacjach techniczno-informacyjnych, postawę szacunku dla innych osób, które ze sobą współdziałają. Są nimi też postawy zaprzeczające akceptacji niemożności, kompleksowi przeciętności, dogmatyzmowi, zarozumiałstwu, bałaganiarstwu. Można je określić

---

²⁷ S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Kultura informacyjna w zarządzaniu międzykulturowym. Ujęcie transgresyjne*, [w:] *Kompetencje informacyjno-komunikacyjne i międzykulturowe w gospodarce. Od adaptacji do innowacji*, red. I. Sobieraj, Warszawa 2012, s. 41.

²⁸ T. Piątek, *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Rzeszów 2010, s. 109-160.

²⁹ H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 81.

jako postawy wyrażające się w potrzebie zaangażowania i aktywności, postawy dążenia do jakości, innowacyjności, twórczego wyrażenia, postawy tolerancji dla różnych poglądów i abstrahowania od utartych powszechnych opinii, zasad, elastyczności w działaniu i akceptacji zmiany, postawy wyrażające się w pokorze względem poglądów i dokonań innych osób oraz w gotowości samokrytyki. Tadeusz Piątek dokonał sprawdzenia wpływu wybranych determinantów rozwoju kultury informacyjnej studentów na stopień rozwoju ich postaw wobec technologii informacyjnych (kultury informatycznej), wykorzystując do tego celu metodę taksonomii wrocławskiej, a do obliczeń – arkusz kalkulacyjny. Zastosowana metoda dendrytowa umożliwiła badaczowi analizę rozpadu dendrytów i potwierdzenie hipotezy, że czynnikami różnicującymi poziom kultury informacyjnej studentów są: „korzystanie z technologii informacyjnych, aktywność samokształceniowa, pozytywny stosunek do informatyki, roztropność w działalności techniczno-informacyjnej, umiarkowanie i wytrwałość w działaniach techniczno-informacyjnych, szacunek wobec użytkowników technologii informacyjnych”³⁰.

Analizowane postawy oraz zachowania informacyjne młodych i dorosłych przedstawicieli społeczeństwa informacyjnego wskazują na ich stosunek do problemów bezpieczeństwa informacyjnego i szerzej do kultury bezpieczeństwa. W nawiązaniu do badań Agnieszki Filipek z 2008 i 2013 roku wśród elementów kultury bezpieczeństwa umieszczone zostały dane świadczące o poziomie kultury informacyjnej badanych osób i grup społecznych³¹. Wliczono do nich zakres wiedzy niezbędnej badanym w sytuacjach kryzysowych, przydatność sposobów myślenia w tych sytuacjach, kompetencje emocjonalne niezbędne w sytuacjach kryzysowych oraz poziom kultury prawnej. Czyli badano poziom intelektualny, etyczny, emocjonalny, mentalny, sprawnościowy, współpracy i współdziałania oraz prawny, aby wyznaczyć syntetyczne wskaźniki kultury bezpieczeństwa informacyjnego. W konkluzji stwierdzono, że uzyskane niskie „wskaźniki kultury informacyjnej i kultury bezpieczeństwa nie sprzyjały sprawności działania i zdolności do współ-

---

³⁰ T. Piątek, *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela...*, dz. cyt., s. 194.

³¹ A. Filipek, *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Siedlce 2008; M. Cieślarczyk, *Ekologia informacji, kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa informacyjnego w teorii i praktyce*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania...*, dz. cyt., s. 148.

pracy w sytuacjach kryzysowych objętych badaniami osób i grup społeczno-zawodowych³².

Analizując poziomy bezpieczeństwa informacyjnego Barbara Kamińska-Czubała odniosła się do badań pracowników słoweńskiego Uniwersytetu w Mariborze Igora Bernika i Kaji Prislan³³, uznając opracowaną przez nich skalę „10 na 10” – nazwaną holistycznym modelem ewaluacji bezpieczeństwa informacyjnego (10 by 10 Model for Holistic State Evaluation) za metodę badań posiadającą duży potencjał praktyczny i dydaktyczny³⁴. Badania podjęte przez Igora Bernika i Kaję Prislan pozwalają ocenić elementy systemu bezpieczeństwa informacyjnego za pomocą systemu wag. Uszeregowanie zadań w kolejności malejących współczynników wagi określa sposób ewaluacji podzielony na poziom podstawowy, średni i zaawansowany. Ponadto rezygnacja z koncentrowania się na zagrożeniach dla bezpieczeństwa informacyjnego na rzecz holistycznego ujęcia i precyzyjnego wyznaczania rangi poszczególnych standardów jest charakterystyczne dla prezentowanego modelu. Do krytycznych obszarów bezpieczeństwa informacyjnego wymienionych w modelu „10 na 10” mających bezpośredni wpływ na kształtowanie kultury bezpieczeństwa informacyjnego, zaliczyć można:

- zarządzanie pracownikami (np. szkolenie personelu bezpieczeństwa i służb technicznych, podnoszenie świadomości pracowników w zakresie ryzyka i polityki informacyjnej);
- kulturę organizacyjną i wsparcie kierownictwa (np. dobre relacje i konstruktywne dyskusje dotyczące kontroli bezpieczeństwa między działami organizacji, zaznajomienie kierownictwa w zakresie potrzeb związanych z bezpieczeństwem otwartych kanałów komunikacyjnych, włączenie bezpieczeństwa informacji do planowania, projektów i zmian organizacyjnych, etyczne, społecznie odpowiedzialne i przejrzyste zarządzanie bezpieczeństwem);

---

³² M. Cieślarczyk, *Ekologia informacji, kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa informacyjnego w teorii i praktyce...*, dz. cyt., s. 153.

³³ I. Bernik, K. Prislan (2016), *Measuring Information Security Performance with 10 by 10 Model for Holistic State Evaluation*, „PLOS One”, nr 11(9).

³⁴ B. Kamińska-Czubała, *Efektywność wybranych metod ewaluacji bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym*, red. H. Batorowska, E. Musiał, Kraków 2017, s. 54-68.

- zarządzanie bezpieczeństwem (np. rozwijanie kultury bezpieczeństwa pracowników i działań motywacyjnych, formalna decyzyjność personelu bezpieczeństwa, zdolność do podejmowania decyzji);
- zewnętrzne środowisko i powiązania z organizacją (np. monitorowanie i analizowanie trendów w zakresie zagrożeń i słabych punktów bezpieczeństwa informacyjnego, współpraca z konsultantami bezpieczeństwa i zewnętrznymi audytorami bezpieczeństwa informacji, współpraca w zakresie dzielenia się wiedzą)³⁵.

Metody, techniki i narzędzia badawcze kultury bezpieczeństwa informacyjnego najczęściej dostosowane są do badań tej kultury w przedsiębiorstwie, organizacji lub firmie oraz skoncentrowane są na pomiarze klimatu bezpieczeństwa i diagnozie tej kultury odzwierciedlającej pracowniczą percepcję organizacyjnego systemu zarządzania, rolę jaką odgrywa bezpieczeństwo informacyjne w miejscu pracy i w życiu pozawodowym, partycypację pracowników w sprawy bezpieczeństwa, bezpieczne zachowania i sposób kształtowania takich zachowań w organizacji, umiejętności zarządzania ryzykiem. Opracowano wiele narzędzi badawczych, jednym z nich jest Kwestionariusz Klimatu Bezpieczeństwa opracowany przez Martę Znajmiecką-Sikorę, który może znaleźć zastosowanie także w badaniach nad kulturą bezpieczeństwa informacyjnego³⁶. Narzędzia tego typu pozwalają nie tylko ocenić poziom kultury bezpieczeństwa informacyjnego, ale ukazać to zjawisko w szerszej perspektywie, w kontekście przemian cywilizacyjnych i predyspozycji człowieka do zarządzania ryzykiem i zarządzania bezpieczeństwem informacyjnym³⁷. W epoce płynnej nowoczesności zyskuje ono głębszy wymiar – wymiar humanistyczny i społeczny – i jest ściśle związane z podejmowaniem wspólnych przedsięwzięć na rzecz tworzenia warunków gwarantujących bezpieczeństwo indywidualne, lokalne i globalne.

---

³⁵ B. Kamińska-Czubała, *Efektywność wybranych metod ewaluacji bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 57-64.

³⁶ M. Znajmiecka-Sikora, *Możliwości diagnozy kultury bezpieczeństwa – wstępna analiza własności psychometrycznych narzędzia do pomiaru klimatu bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej” 2016 nr 1209, s. 70-80.

³⁷ J. Wilsz, *Wpływ czynnika ludzkiego na operacje dokonywane w ramach bezpieczeństwa informacji w firmach*.

Zakończenie

W zależności od sposobu definiowania kultury bezpieczeństwa informacyjnego (w szerszym lub węższym znaczeniu) zmienia się jej obszar badań. W szerszym ujęciu refleksją zostaje objęta cała infosfera jako środowisko informacyjne, w którym toczy się walka o przewagę informacją. Przewagę tę zyskuje strona dysponującą większą wiedzą i posiadającą większą efektywność i zdolność do tworzenia warunków dla realizacji swoich celów, niż strona przeciwna. W środowisku tym, analizowanym jako proces informacyjny, poszczególne fazy procesu (generowanie, agregacja, przechowywanie, transmisja, rafinacja, udostępnianie, interpretowanie, wykorzystywanie informacji) stanowią przedmiot badań kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Przejawy walki o informację widoczne są we wszystkich fazach procesu informacyjnego. Każda z nich spełnia ściśle określone funkcje (np. sterującą, interpretującą, konsumpcyjną, odwzorowania rzeczywistości, generowania informacji, udostępniania informacji) uzależnione od celu walki. Integracja procesu informacyjnego z działaniami podejmowanymi podczas walki o przewagę informacyjną wskazuje, że istnieje uzasadniona potrzeba włączenia zagadnień kultury informacyjnej i ekologii informacyjnej do rozważań nad kulturą bezpieczeństwa informacyjnego. Oba wymienione komponenty kultury bezpieczeństwa, bezpośrednio związane z kulturą bezpieczeństwa informacyjnego, zmniejszają podatność człowieka na uleganie zagrożeniom generowanym przez cywilizację cyfrową oraz sprzyjają jego uodpornieniu na ataki informacyjne.

Bibliografia

- Babik W., *Ekologia informacji*, Wyd. Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Babik W., *Ekologia informacji a bezpieczeństwo człowieka i informacji we współczesnym świecie*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania*, red. H. Batorowska, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2017, s. 160-169.
- Batorowska H., *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2009.
- Batorowska H., *Wybrane narzędzia badawcze do ewaluacji poziomu kultury informacyjnej jednostki*, „Praktyka i Teoria Informacji Naukowej i Technicznej” 2015 nr 2-3, s. 3-12.

- Batorowska H., *Wybrane aspekty kultury bezpieczeństwa w społeczeństwie informacji i wiedzy*, „Studia Politologia Ukraino-Polona” 2016 nr 6, s. 200-208.
- Batorowska H., *Indywidualne zarządzanie informacją zabezpieczeniem przed manipulacją w środowisku płynnej inwigilacji*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018 nr 1(23), s. 135-143.
- Batorowska H., *Kultura bezpieczeństwa informacyjnego*, „Edukacja – Technika – Informatyka” 2018 nr 1(23), s. 92-100.
- Bernik I., Prislán K., *Measuring Information Security Performance with 10 by 10 Model for Holistic State Evaluation*, „PLOS One”, 2016 nr 11(9).
- Cieślarczyk M., *Ekologia informacji, kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa informacyjnego w teorii i praktyce*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania*, red. H. Batorowska, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2017, s. 144-159.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Akademia Podlaska, Siedlce 2006.
- Cieślarczyk M., *Kultura informacyjno-komunikacyjna a funkcjonowanie człowieka i grup społecznych w sytuacjach kryzysowych*, [w:] *Bezpieczeństwo człowieka a komunikacja społeczna*, Tom 2, *Aspekty filozoficzne i polityczne*, red. E. Jarmoch, A. Świdorski, I.A. Trzpił, Wyd. UP-H, Siedlce 2011, s. 13-32.
- Cieślarczyk M., *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom 1, red. H. Batorowska, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2015, s. 16-28.
- Filipek A., *Poziom i charakter kultury bezpieczeństwa młodzieży akademickiej*, Wyd. Akademii Podlaskiej, Siedlce 2008.
- Filipek A., *Rola i znaczenie kultury bezpieczeństwa w życiu człowieka*, [w:] *Współczesne bezpieczeństwo i kultura bezpieczeństwa*, red. A. Filipek, B. Gałek, PWWH, Siedlce 2014, s. 154-167.
- Filipek A., *Rola edukacji w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] *Walka informacyjna. Uwarunkowania – Incydenty – Wyzwania*, red. H. Batorowska, Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2017, s. 170-180.
- Grabowski T.W., *Postprawda a bezpieczeństwo. Wprowadzenie*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dobie postprawdy*, red. T.W. Grabowski, M. Lakomy, K. Oświecimski, Wyd. Nauk. Akademii Ignatianum, Kraków 2018, s. 9-32.

- Jaskuła S., Korporowicz L., *Kultura informacyjna w zarządzaniu międzykulturowym. Ujęcie transgresyjne*, [w:] *Kompetencje informacyjno-komunikacyjne i międzykulturowe w gospodarce. Od adaptacji do innowacji*, red. I. Sobieraj, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2012, s. 37-92.
- Józefowicz W., *Kształtowanie kultury bezpieczeństwa informacji*, „Wiedza Obronna” 2016 nr 1/ 2, s. 140-151.
- Kamińska-Czubała B., *Efektywność wybranych metod ewaluacji bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] *Bezpieczeństwo informacyjne w dyskursie naukowym*, red. H. Batorowska, E. Musiał. Uniwersytet Pedagogiczny, Kraków 2017, s. 54-68.
- Magiera M. (2013), *O potrzebie badań kultury bezpieczeństwa z perspektywy sytuacji kryzysowej*, „Przegląd Strategiczny” nr 1, s. 53-64.
- Oleński J., *Spoleczne bezpieczeństwo informacyjne podstawą demokratycznego państwa*, „Rocznik Kolegium Analiz Ekonomicznych” 2015 nr 36, s. 13-19.
- Piątek T., *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Wydawnictwo Oświatowe FOSZE, Rzeszów 2010.
- Ubermanowicz S., *Ewaluacja splotowa InfoKultury. Skala dwuważonych ocen*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2005.
- Ura E., Pieprzny S., *Bezpieczeństwo informacyjne – kategoria bezpieczeństwa publicznego, czy bezpieczeństwa państwa?*, [w:] *Bezpieczeństwo informacji państwa i biznesu*, red. M. Sitek, I. Niedziółka, A. Ukleja, WSGE, Józefów 2014, s. 147-168.
- duVall M., *Spoleczne bezpieczeństwo informacyjne w erze nowych mediów*, [w:] *Bezpieczeństwo. Teoria i Praktyka. Bezpieczeństwo w zarządzaniu mediami*, red. A. Chodyński, 2017 nr 4 (29), s. 19-30.
- Znajmiecka-Sikora M., *Możliwości diagnozy kultury bezpieczeństwa – wstępna analiza własności psychometrycznych narzędzia do pomiaru klimatu bezpieczeństwa*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Łódzkiej” 2016 nr 1209, z. 66, *Organizacja i Zarządzanie*, s. 66-95.

Prof. dr hab. Hanna Batorowska – Uniwersytet Pedagogiczny im. KEN w Krakowie, Instytut Nauk o Bezpieczeństwie.

Mieczysław Koziński

Polskie Towarzystwo Nauk o Bezpieczeństwie

Diagnozowanie i doskonalenie kultury bezpieczeństwa informacyjnego

Diagnosis and improvement of information security culture

Streszczenie

Kultura bezpieczeństwa to złożone pojęcie, które od lat osiemdziesiątych XX w. jest przedmiotem rozległych badań. Stosuje się różne definicje kultury i różne do niej podejścia. Niniejsze opracowanie nie ma na celu pełnego przeglądu badań teoretycznych, gdyż istnieją wnikliwe publikacje naukowe na ten temat¹. Ma natomiast charakter tekstu informacyjnego oraz małego przewodnika dla osób zajmujących się praktyką bezpieczeństwa informacyjnego. Jest próbą opisanie kulturowego podejścia do zrozumienia kwestii bezpieczeństwa informacyjnego. Ma on wyjaśnić czytelnikowi to zagadnienie z kulturowego punktu widzenia oraz pokazać, w jaki sposób można dokonać oceny kultury bezpieczeństwa informacyjnego w ramach procesu doskonalenia organizacji. Celem artykułu jest przedstawienie w zwartej formie aktualnych informacji na ten złożony temat, łączących wyniki badań akademickich z praktyką.

Słowa kluczowe: kultura, bezpieczeństwo, informacja, technologie, nauka, badanie ankietowe, matryca oceny ryzyka

---

¹ Zainteresowanemu czytelnikowi poleca się w szczególności najnowsze świetne prace Stiana Antonsena (*Safety culture: theory, method and improvement*, 2009) i Franka W. Guldenmunda (*Understanding and exploring safety culture*, 2010).

Abstract

Security culture is a complex concept that has been the subject of extensive research since the 1980s. There have been applied different definitions of culture and different approaches to such issue. This study is not intended to fully review theoretical research, as there are insightful scientific publications on the subject. It has a character of an informational text and a small guide for people dealing with information security practice. It is also an attempt to describe the cultural approach to understanding the issue of information security. The author aims to make it easier for the reader to understand the cultural point of view and to show how the culture of information security can be assessed as part of the process of organizational improvement. The purpose is to present in concise form current information on this complex issue, combining the results of academic research with practice.

Keywords: culture, security, information, technologies, science, survey, risk-assessment matrix

„Kultura” to jeden z najbardziej popularnych terminów humanistyki i nauk społecznych. To także wytrych słowny, po który często i chętnie sięga się w mowie potocznej oraz dyskursie publicznym, za każdym niemal razem mając na myśli coś innego.

Nie istnieje jedna ogólnie obowiązująca teoria kultury. Różne dyscypliny nauki (antropologia, socjologia, psychologia, filozofia, etnografia, tzw. kulturoznawstwo itd.) różnie ją definiują, wykreślają jej rozmaity zakres.

Najobszerniejszy przegląd koncepcji definicji kultury dali Alfred L. Kroeber (czołowy amerykański antropolog kulturowy) i Clyde Kluckhohn w *Culture. A Critical Review of Concepts and Definition*². Na gruncie polskim z kolei przegląd różnych definicji (ujęć) wielokrotnie przedstawiała czołowa badaczka i teoretyk kultury Antonina Kłoskowska w kolejnych wydaniach swych książek: *Socjologia kultury* oraz *Kultura masowa*,

---

² A.L. Kroeber, C. Kluckhohn, *Culture. A Critical Review of Concepts and Definitions*, Peabody Museum, Cambridge Mass, 1952 (wyd. pol.: A.L. Kroeber, *Istota kultury*, przeł. P. Sztompka, PWN, Warszawa 1973, 2002).

a także Ewa Nowicka w rozprawie *Świat człowieka – świat kultury*³. E. Nowicka w rozdziale *Definicje kultury* stwierdza: „Większość pojęć humanistyki używana jest w najrozmaitszych znaczeniach, ale chyba żadne z nich nie odznacza się tak wielką liczbą funkcjonujących w teorii i praktyce definicji, jak pojęcie kultury”⁴.

Natomiast kwestie bezpieczeństwa traktujemy jako jedno kompleksowe zagadnienie, choć badania w większości skupiały się na aspektach kulturowych związanych z bezpieczeństwem. Wzajemna interakcja kultury bezpieczeństwa jest jednak dostrzegana w różnych nurtach badawczych. Termin „kultura bezpieczeństwa” został prawdopodobnie użyty po raz pierwszy w raporcie Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej po katastrofie w Czarnobylu w 1986 r. Od tamtego czasu, przez ostatnie 25 lat, pojęcie kultury bezpieczeństwa było badane na całym świecie przez naukowców z różnych dziedzin (psychologii, antropologii, inżynierii itp.), co przyniosło zróżnicowane, ale uzupełniające się podejścia do oceny kultury bezpieczeństwa w organizacjach. Ogólnie przyjmuje się trzy podejścia do oceny kultury bezpieczeństwa: akademickie, analityczne i pragmatyczne. Te trzy odmienne strategie zapewniają różne punkty widzenia, a każda z nich dysponuje określonymi metodami i narzędziami. Kultury bezpieczeństwa informacyjnego nie da się zrozumieć ani zbadać, stosując wyłącznie jedno podejście lub pojedynczą technikę. Aby ją zmierzyć, należy zastosować podejście całościowe, obejmujące wiele uzupełniających się metod. Na przykład, badanie ankietowe dotyczące klimatu bezpieczeństwa daje wyniki ilościowe, które w dalszej kolejności należy sprawdzić i zbadać w ramach rozmów. Istnieje wiele narzędzi do badania i oceny kultury bezpieczeństwa w organizacji. Dlatego też warto wiedzieć, do czego mogą one zostać wykorzystane, a także jakie są ich ograniczenia oraz potencjał. Wiele z dostępnych narzędzi do oceny kultury bezpieczeństwa to produkty „komercyjne”, odpłatnie dostarczane przez różne instytucje i konsultantów. Nie zidentyfikowano żadnych narzędzi, które byłyby wyraźnie ukierunkowane na ocenę bezpieczeństwa informacyjnego. Przy wyborze narzędzi brano pod uwagę ich niekomercyjny charakter, jak też kilka innych kryteriów, m.in.: publiczną dostępność na obszarze UE (najlepiej przy wykorzystaniu Internetu) czy wzbogacenie narzędzia o podstawowe instrukcje jego

---

³ E. Nowicka, *Świat człowieka – świat kultury*, WN PWN, Warszawa 2006, 2009.

⁴ Tamże, s. 49 (wyd. z 2009 r.).

stosowania. Na podstawie tych kryteriów wskazano sześć narzędzi/zestawów narzędzi diagnostycznych. Warto zauważyć, że nie należy ich uważać za jedyne właściwe rozwiązanie do oceny kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Wybrane narzędzia (dostępne publicznie i bezpłatnie) mają służyć czytelnikowi/użytkownikowi jako przykład kilku dobrze zilustrowanych idei dotyczących różnych podejść do oceny kultury bezpieczeństwa. Diagnoza stanu kultury bezpieczeństwa informacyjnego wymaga bliskiego współdziałania wewnętrznych zasobów organizacji oraz wiedzy fachowej z zewnątrz. Ocena kultury bezpieczeństwa informacyjnego to oczywiście dopiero początek. Powinna ona być podstawą dalszych systematycznych działań. Wymaga to zaangażowania udziału personelu na wszystkich szczeblach (kierowników wyższego i średniego szczebla, przełożonych i pracowników)

Rysunek 1. Podział kultury dokonany przez A. Kroebera

Źródło: opracowanie własne.

Zgodnie z podejściem wspomnianym wyżej wybrano sześć narzędzi, tj.:

- Score Your Safety Culture Checklist⁵;
- Hearts & Minds programme – Understanding Your Culture Checklist;
- Safety Climate Assessment Toolkit and User Guide (LSCAT);
- Safety Health of Maintenance Engineering (SHoMe) Tool;
- Nordic Occupational Safety Climate Questionnaire (NOSACQ-50);
- IAEA Guidance for Use in the Enhancement of Safety Culture.

---

⁵ Score Your Safety Culture Checklist (Lista kontrolna do oceny kultury bezpieczeństwa) Checklist for Assessing Institutional Resilience (Lista kontrolna do oceny przężności instytucjonalnej) została stworzona przez Jamesa Reasona i Johna Wreathalla i po raz pierwszy przedstawiona na konferencji Manley w Sydney w Australii, w 2000 r. Jej publikacja przypadła na przełom stycznia i lutego 2001 r. w magazynie „Flight Safety Australia”.

Score Your Safety Culture Checklist. Narzędzie składa się z 20 stwierdzeń opisujących różne aspekty kultury bezpieczeństwa, np. sposoby postrzegania bezpieczeństwa przez wyższą kadre kierowniczą. Zadaniem respondentów jest zaznaczenie przy każdym ze stwierdzeń odpowiedzi „Tak”, „Nie” lub „Nie wiem”. Po udzieleniu przez respondenta odpowiedzi na wszystkie pytania, otrzymujemy wynik liczbowy, który podsumowuje stan kultury bezpieczeństwa w organizacji/prężność instytucjonalną. Wyniki interpretuje się według następujących kryteriów:

- 16-20: Jest tak dobrze, że aż trudno w to uwierzyć!
- 11-15: Organizacja jest w dobrej formie, ale nie powinno się zapać, że może mieć powody do niepokoju.
- 6-10: Nie jest źle, ale przed organizacją jeszcze długa droga.
- 1-5: Organizacja jest bardzo mało odporna.
- 0: Park Jurajski!

Bezpłatna wersja narzędzia jest dostępna na stronie internetowej Transport Canada w języku angielskim i francuskim; odpowiedzi na pytania oraz wyniki przesyłane są przez Internet. W porównaniu z innymi narzędziami do oceny kultury bezpieczeństwa Score Your Safety Culture Checklist jest stosunkowo proste pod względem struktury i systemu obliczania wyników. Dzięki temu narzędzie to jest łatwe w stosowaniu i może być stosowane także przez niedoświadczonych użytkowników. Konsekwencją prostoty tego narzędzia są jednak jego ograniczenia, czyli:

- brak danych stanowiących punkt odniesienia oraz brak możliwości ich zebrania;
- złożoność sformułowań użytych w pytaniach.

Skuteczne wykorzystywanie listy kontrolnej w innych sektorach przemysłu wiąże się z koniecznością jej modyfikacji⁶. Lista pytań kontrolnych dotyczących rozumienia kultury) Program bezpieczeństwa/zestaw narzędzi Hearts & Minds został opracowany przez firmę Shell Global Exploration & Production na podstawie wyników badań uniwersyteckich przeprowadzonych w ciągu dwudziestu lat. Program jest skutecznie wykorzystywany na całym świecie. Ten zestaw narzędzi

---

⁶ Link do strony internetowej:

<http://www.tc.gc.ca/eng/civilaviation/publications/tp13844-menu-275.htm>. 1.3.3. Hearts & Minds programme – Understanding Your Culture Checklist (program Serca i umysły – Lista pytań kontrolnych dotyczących rozumienia kultury).

ma na celu pomoc organizacjom w uzyskaniu światowego poziomu bezpieczeństwa.

Kolejne dostępne narzędzia to:

- Managing rule breaking (Postępowanie w przypadku łamania zasad);
- Risk-assessment matrix (Matryca oceny ryzyka);
- Making change last (Utrwalanie zmian);
- Improving supervision (Poprawa nadzoru);
- Seeing yourself as others see you (Patrzenie na siebie oczami innych) (obecnie: SAFE);
- Driving for excellence (Doskonałość w prowadzeniu pojazdów);
- Working safely (Bezpieczna praca);
- Achieving situation awareness: the rule of three (Osiąganie świadomości sytuacji: zasada trójki).

Narzędzie jest dostępne w Internecie. Można zakupić broszurę i karty do obliczania wyników; można też swobodnie korzystać z narzędzia w dowolny sposób (nie ma problemów z licencją, o ile nie zostaną naruszone standardowe postanowienia o prawach autorskich). Narzędzie pozwala na rozpoznanie lokalnych mocnych i słabych stron, co jest pomocne w określeniu ścieżki poprawy. Narzędzie można stosować do indywidualnej samooceny, w formie rozmowy lub warsztatów. Preferowany jest tryb warsztatowy, który daje możliwość porównania i omówienia wyników.

Narzędzie Understanding Your Culture składa się z 18 wymiarów opartych na ośmiu tematach:

- kierownictwo i zaangażowanie;
- polityka i kwestie strategiczne;
- zarządzanie zagrożeniami i skutkami;
- organizacje/zakresy odpowiedzialności/zasoby/standardy/dokumenty;
- planowanie i procedury;
- wdrażanie i monitorowanie;
- audyt;
- przegląd.

Safety Climate Assessment Toolkit and User Guide (LSCAT)⁷. Zestaw jest bezpłatnym narzędziem stworzonym po to, by pomóc organizacjom w zmierzeniu ich kultury bezpieczeństwa za pomocą połączenia metodologii ilościowej i jakościowej. Zestaw wykorzystuje zasadę triangulacji, łącząc dane z badania ankietowego z następującymi źródłami danych:

- szczegółowe, nieformalne rozmowy z pojedynczymi osobami;
- grupy fokusowe;
- analiza dokumentów;
- badanie rejestrów i baz danych.

Podjęcie triangulacyjne pozwala użytkownikom na stosowanie wielu metod w procesie zbierania danych, co zapewnia większą elastyczność oceny klimatu bezpieczeństwa. Przyjęcie podejścia do oceny kultury bezpieczeństwa informacyjnego obejmującego wiele metod pozwala na ocenę jej różnych aspektów (tabela 1).

Tabela 1. Różne perspektywy kultury bezpieczeństwa i powiązania metody oceny LSCAT

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA POSTRZEGANA JAKO	METODY OCENY
Obiektywny atrybut organizacyjny	Obserwacja, audyt
Postrzeżenie przez organizację	Rozmowy, ankiety itp.
Postrzeżenie przez pojedyncze osoby	Ankiety, obserwacja itp.

Źródło: Opracowanie własne.

Badanie ankietowe obejmuje 47 punktów dotyczących poniższych czynników organizacyjnych:

- dane dotyczące organizacji;
- środowisko społeczne;
- ocena indywidualna;
- środowisko pracy;
- czynniki charakterystyczne dla organizacji.

Safety Health of Maintenance Engineering (SHoMe) Tool⁸. Narzędzie zostało opracowane dla brytyjskiego Urzędu Lotnictwa Cywilnego (Civil Aviation Authority) przez firmę Health and Safety Engi-

---

⁷ Zestaw narzędzi do oceny klimatu bezpieczeństwa i Przewodnik użytkownika.

⁸ Narzędzie do oceny bezpieczeństwa i higieny inżynierii eksploatacji.

neering Consultants Limited. Zostało stworzone w celu identyfikacji wskaźników „bezpieczeństwa” w organizacjach zajmujących się inżynierią eksploatacji w lotnictwie, ma zastosowanie zarówno w małych, jak i w dużych organizacjach. W tym kontekście „bezpieczeństwo” pojmuje się jako właściwość organizacji nie związaną z zachowaniem poszczególnych pracowników. Narzędzie SHoMe obejmuje trzy ankiety, z których każda jest skierowana do jednej z grup pracowników. Wyniki są prezentowane w formie zapisu punktowego dla 19 odrębnych „kwestii głównych” dotyczących czynnika ludzkiego, które mogą potencjalnie wpłynąć na bezpieczną i rzetelną obsługę. Narzędzie można wykorzystywać jako część procedury audytu lub jako osobne działanie w zakresie bezpieczeństwa informacyjnego. Kluczowym celem jego zastosowania jest wyróżnienie kwestii związanych z bezpieczeństwem, które mogą być potencjalnie problematyczne, a o których organizacja (tj. wyższa kadra kierownicza) nie ma wiedzy.

Nordic Occupational Safety Climate Questionnaire (NOSACQ)⁹. Narzędzie zostało opracowane przez zespół badaczy bezpieczeństwa z krajów nordyckich, takich jak: Dania (NRCWE), Finlandia (FIOH), Islandia (Administration for Occupational Safety and Health), Norwegia (Uniwersytet w Stavanger) i Szwecja (Uniwersytet w Göteborgu).

Narzędzie oparto na teorii klimatu organizacyjnego i klimatu bezpieczeństwa, teorii psychologii, wcześniejszych badaniach empirycznych oraz wynikach empirycznych uzyskanych w ramach badań międzynarodowych, a także na procesie stałego rozwoju. NOSACQ-50 zostało pilotażowo przetestowane w różnych gałęziach przemysłu wszystkich krajów nordyckich, a wyniki tych testów potwierdzają niezawodność i wiarygodność ankiety. Jest ona dostępna w kilku językach. Dzięki temu badania mogą być prowadzone w przedsiębiorstwach zatrudniających personel wielojęzyczny i/lub międzynarodowy. Obecnie zbierane są wyniki z całego świata, które zostaną umieszczone w międzynarodowej bazie danych w celu umożliwienia ich porównywania oraz dalszego rozwoju narzędzia. Ankieta została już zastosowana w kilku sektorach, w których istnieje wysokie ryzyko naruszenia bezpieczeństwa informacyjnego. Klimat bezpieczeństwa definiuje się jako wspólne postrzeganie przez członków grupy roboczej polityk, procedur i praktyk związanych

---

⁹ Ankieta dotycząca klimatu bezpieczeństwa w miejscu pracy w krajach nordyckich.

z bezpieczeństwem. Krótko mówiąc, klimat bezpieczeństwa odzwierciedla postrzeganie przez pracowników prawdziwej wartości bezpieczeństwa w organizacji. Narzędzie składa się z 50 punktów w siedmiu wymiarach, opisujących wspólny pogląd na:

- kompetencje i zaangażowanie kierownictwa w priorytet bezpieczeństwa;
- realne możliwości kierownictwa w zakresie dbania o bezpieczeństwo;
- sprawiedliwość kierownictwa w zakresie bezpieczeństwa;
- zaangażowanie pracowników w dbanie o bezpieczeństwo;
- uznanie priorytetu bezpieczeństwa przez pracowników i brak akceptacji z ich strony dla zagrożeń;
- komunikowanie zagadnień związanych z bezpieczeństwem, naukę i zaufanie do kompetencji współpracowników w zakresie bezpieczeństwa;
- wiarę pracowników w skuteczność systemów bezpieczeństwa.

Korzystanie z ankiety jest bezpłatne w ramach wymiany informacji (danych i doświadczenia). Ankieta nie może być wykorzystywana komercyjnie.

IAEA Guidance for Use in the Enhancement of Safety Culture¹⁰. Narzędzie zostało pierwotnie opracowane na potrzeby własne, związane z kulturą bezpieczeństwa. Narzędzie miało być stosowane podczas sesji szkoleniowych. Zostało ono stworzone na podstawie doświadczeń zebranych przez Służby ds. Kultury Bezpieczeństwa (Safety Culture Service) w trakcie asystowania krajowym zainteresowanym podmiotom w opracowywaniu i poprawie kultury bezpieczeństwa w instalacjach nuklearnych. Narzędzie uwzględniono w niniejszym przeglądzie z uwagi na jego jasną strukturę, doskonałe opisy procesów oraz praktyczne podejście do oceny kultury bezpieczeństwa. We wskazówkach wyjaśniono w bardzo zrozumiały i wyczerpujący sposób pojęcie kultury w ujęciu ogólnym, kultury bezpieczeństwa oraz klimatu bezpieczeństwa¹¹. Zgodnie z nimi, kultura bezpieczeństwa w organizacjach jest zawsze dwuwymiarowa i wpływa zarówno na aspekty strukturalne całej

---

¹⁰ Wskazówki do stosowania w celu poprawy kultury bezpieczeństwa wg MAEA.

¹¹ Wyjaśnienia oparto na fundamentalnej pracy Edgara Scheina (2004), wskazówkach dla Misji ASCOT (MAEA, 1996) oraz pojęciu wprowadzonym przez Międzynarodową Grupę Doradczą ds. Bezpieczeństwa Atomowego MAEA (MAEA/INSAG, 1991).

organizacji, jak i na postawy, praktyki i zaangażowanie pojedynczych osób. We wskazówkach przyjęto również trzywarstwowy model kultury wg Scheina i dostosowano go do „trzywarstwowego modelu kultury bezpieczeństwa”. Wyjaśnienia kulturowe przeniesiono do modelu „trzech etapów rozwoju kultury bezpieczeństwa”:

- W pierwszym etapie bezpieczeństwo opiera się wyłącznie na zasadach i regulaminach. Kultura bezpieczeństwa oparta na zasadach jest opisana jako krótkoterminowa, gdzie kierownictwo narzuca zasady i karze pracowników za ich nieprzestrzeganie.
- W drugim, bardziej zaawansowanym etapie, bezpieczeństwo staje się celem organizacyjnym. Kultura bezpieczeństwa oparta na organizacji bazuje na celach krótkoterminowych (lub celach liczbowych) i systemach nagradzania pracowników, którzy osiągają takie cele.
- W końcu, w trzecim etapie, świadomość bezpieczeństwa staje się podstawą organizacji, a świadomość tego, że bezpieczeństwo zawsze można poprawić, jest przyjętym sposobem myślenia.

Tabela 2. Matryca z trzema etapami kultury bezpieczeństwa i pięcioma cechami

	ETAP 1 OPARTY NA ZASADACH	ETAP 2 OPARTY NA CELACH	ETAP 3 OPARTY NA POPRAWIE
POSTRZEGANIE BŁĘDÓW	Ludzie są obwiniani za nieprzestrzeganie zasad. Organizacje reagują na krytykę defensywnie, zamiast słuchać i uczyć się.	Błędy skutkują wprowadzeniem większej liczby środków kontroli i szkoleń.	Biedy są szansą na zrozumienie i poprawę.
CZAS	Ważne są tylko kwestie krótkoterminowe.	Pracownicy są nagradzani za przekraczania celów, niezależnie od konsekwencji długoterminowych. Ustalane są cele liczbowe dotyczące bezpieczeństwa.	Działania krótkoterminowe są analizowane w celu poprawy działań długoterminowych. Skupione się na kwestiach długoterminowych i przewidywaniu konsekwencji.
ROLE KIEROWNICTWA	Kierownictwo narzuca zasady i wymaga osiągnięcia wyników.	Kierownictwo stosuje takie techniki jak zarządzanie za pomocą celów.	Kierownictwo uczy, jak poprawiać działania. Kierownictwo wspiera współpracę.
POSTĘPOWANIE W PRZYPADKU KONFLIKTÓW	Konflikty rozwiązywane są rzadko, grupy w dalszym ciągu konkurują za sobą	Personel jest zniechęcany do konfliktów w imię pracy zespołowej.	W sytuacji konfliktowej znajdowane są rozwiązania korzystne dla wszystkich stron.
POSTRZEGANIE LUDZI	Ludzie stanowią, cześć systemu.	Większa świadomość, że postawy ludzi wpływają na ich działania.	Ludzie są szanowani i cenieni za. swęj wkład.

Źródła: oparto na UAEA.

Kultura bezpieczeństwa informacyjnego oparta na świadomości lub poprawie nagradza wartości długoterminowe, na przykład przewidywanie konsekwencji, i charakteryzuje ją komunikacja oraz współpraca pomiędzy kierownictwem a pracownikami. Analizy etapów kultury bezpieczeństwa zgodnie ze wskazówkami dokonuje się za pomocą matrycy. Do każdego z etapów kultury bezpieczeństwa przypisano pięć cech (zasada – cel – poprawa). Narzędzie *Guidance for Use in the Enhancement of Safety Culture* zawiera wskazówki, jak połączyć obserwacje, matryce i wyniki ankiet (ilościowych i jakościowych) w celu przeprowadzenia głębszej analizy poprzez połączenie. Wyjaśnia też zalety i wady różnych instrumentów oraz pokazuje, w jakim zakresie można je zastosować do obserwacji artefaktów i ustalonych wartości oraz jak wyciągać wnioski definiujące kategorie i cechy, które można przypisać pojęciu trzech etapów kultury bezpieczeństwa. Wyjaśniają one także, jak podejście kierownictwa może promować kulturę bezpieczeństwa informacyjnego i jak wykorzystywać kulturę uczenia się do uzyskania trwałości w poprawie jakości bezpieczeństwa. W tym kontekście wskazówki prezentują „prosty model zmiany transformacyjnej”, który składa się z trzyetapowego procesu zmiany kultury bezpieczeństwa w organizacji:

1. „rozrożenie” status quo/stworzenie motywacji do zmiany;
2. integracja/uczenie się nowych pojęć oraz nowych znaczeń starych pojęć;
3. przyswojenie nowych pojęć i znaczeń.

Z uwagi na to, że nie da się przyswoić żadnego pojęcia bez choćby podstawowego zrozumienia aspektów psychologicznych i socjologicznych, we wskazówkach wyjaśnia się, w jaki sposób proces może zostać przeprowadzony krok po kroku dzięki pokonaniu poczucia winy lub niepokoju, znalezieniu nowych wzorców, poglądów na samego siebie oraz relacji. Wszystkie te ogólne założenia i zrozumiałe wyjaśnienia można przenieść z obszaru zapobiegania zagrożeniom nuklearnym i kultury bezpieczeństwa w instalacjach nuklearnych do innych obszarów działalności. Wskazówki są dość praktyczne i pokazują, że do skutecznej oceny kultury bezpieczeństwa potrzeba czegoś więcej niż tylko dobrej woli.

Omówienie sześciu wybranych narzędzi oraz cechy każdego z nich przedstawiono w tabeli 3. Oprócz twórcy/właściciela, kraju pochodzenia, sektora pochodzenia i dostępnych wersji językowych tabela pokazuje jakie podejścia do oceny (analityczne, akademickie i/lub prag-

matyczne; zob. Guldenmund, 2010) zostało ujęte w każdym z narzędzi/zestawów narzędzi.

Tabela 3. Omówienie wybranych narzędzi

NAZWA NARZĘDZIA (ZESTAWU)	TWÓRCA/ WŁAŚCICIEL (AUTOR)	KRAJ (POCHODZENIA)	SEKTOR (POCHODZENIA)	JĘZYK(-I)	PRAGMATYCZNE	ANALITYCZNE	AKADEMICZNE
Score Your Safety Culture Checklist	Transport Canada (James Reason)	Kanada	Transport (I służba zdrowia)	angielski, francuski, holenderski	Prosta lista kontrolna		
Hearts & Minds programme — Understanding Your Culture Checklist przeprowadzana w formie warsztatów	Energy Institute (Shell we współpracy z uniwersytetami w Leiden i Manchesterze)	Wielka Brytania, Holandia	Morski przemysł wydobywczy	angielski, arabski, chiński, francuski, hiszpański, holenderski, koreański, niemiecki, norweski, portugalski, rosyjski, włoski	Drabina dojrzałości kultury bezpieczeństwa z 5 etapami – ocena 8 czynników (18 pytań) przeprowadzana w formie warsztatów		
Safety Climate Assessment Toolkit and User Guide (LSCAT)	Uniwersytet Loughborough. Health & Safety Executive (HSE) i kilka organizacji morskiego sektora wydobywczego	Wielka Brytania	Morski przemysł wydobywczy	Angielski		Ankieta dotycząca postaw pracowników	Indywidualne rozmowy oraz dyskusja w grupach fokusowych. obserwacja ustrukturyzowana
Safety Health of Maintenance Engineering (SHoMe) Tool	Brytyjski Urząd Lotnictwa Cywilnego (oprac. Health and Safety Engineering Consultants (HSEC))	Wielka Brytania	Konserwacja statków powietrznych	angielski		Ankiety (wraz z oprogramowaniem i przewodnikiem)	

Nordic Occupational Safety Climate Questionnaire (NOSACQ)	Konsorcjum instytucji skandynawskich	Skandynawia	Budownictwa	angielski, czeski, duński. Francuski, holenderski, belgijski, hiszpański, fiński, islandzki, niemiecki, norweski, perski, słoweński, szwedzki i włoski		Ankieta dotycząca klimatu bezpieczeństwa (50 pytań)	
IAEA Guidance for Use in the Enhancement of Safety Culture :	Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (MAEA)	Międzynarodowe	Sektor energetyki jądrowej	angielski	3 etapy rozwoju kultury bezpieczeństwa – ocena 5 czynników dokonywana przez indywidualną osobę lub grupy	Zawiera informacje	Zawiera informacja

Źródło: Opracowanie własne oparte na UAEA.

Jak pokazano w tabeli 3, wybrane narzędzia obejmują szeroki wybór podejść do oceny oraz powiązanych instrumentów:

- prostą, pragmatyczną listę kontrolną Score Your Safety Culture (dostępną co najmniej w trzech językach);
- obszerny, pragmatyczny zestaw narzędzi – program/zestaw narzędzi Hearts & Minds (dostępny w ponad dziesięciu językach);
- dwa anglojęzyczne badania ankietowe – zestaw narzędzi do oceny klimatu bezpieczeństwa oraz podręcznik użytkownika (LSCAT) (który zawiera również informacje o innych szczegółowych technikach) i narzędzie do oceny zdrowia i bezpieczeństwa w inżynierii eksploatacji (SHoMe);
- skalę klimatu bezpieczeństwa – ankietę dotyczącą klimatu bezpieczeństwa w miejscu pracy w krajach nordyckich (NOSACQ) (dostępną w ponad dziesięciu językach);
- publikację (w języku angielskim) MAEA, zawierającą praktyczne wskazówki na temat poprawy kultury bezpieczeństwa w organizacji (w tym narzędzie oparte na podejściu pragmatycznym oraz kilka innych podejść).

W świetle zebranych informacji (zob. opisy narzędzi powyżej, tabela¹² warto wspomnieć o poniższych kwestiach:

- nie znaleziono żadnych narzędzi, które byłyby skupione szczególnie na ocenie kultury bezpieczeństwa informacji. Wszystkie wybrane narzędzia skupiają się zatem na kulturze i/lub klimacie bezpieczeństwa;
- Dostępność: wszystkie narzędzia można otrzymać (uzyskać do nich dostęp, zamówić je i/lub pobrać) przez Internet (strony internetowe i/lub publikacje do pobrania w formacie PDF);
- Koszt: ze wszystkich narzędzi można korzystać bezpłatnie. Wyjątkiem jest program Hearts & Minds, którego poszczególne narzędzia można zamówić/kupić na stronie internetowej Hearts & Minds (Energy Institute);
- Prawa autorskie: chociaż wybrane narzędzia są bezpłatne¹³, prawa autorskie i prawa własności intelektualnej pozostają oczywiście własnością ich twórców/autorów. Zaleca się zatem konsultację z twórcą/właścicielem praw autorskich w celu sprawdzenia aktualnej sytuacji;
- Język: programy Hearts & Minds oraz NOSACQ są dostępne w kilku wersjach językowych, dzięki czemu mogą być wykorzystywane na całym świecie. Krótka lista kontrolna Score Your Safety jest dostępna w języku angielskim, francuskim, holenderskim. Pozostałe narzędzia/publikacje są dostępne wyłącznie w języku angielskim¹⁴.
- Kraj: wybrane narzędzia zostały stworzone w różnych częściach świata.
- Sektor: większość z wybranych narzędzi została opracowana dla sektorów wysokiego ryzyka.

---

¹² Wyjątkiem jest lista kontrolna Understanding Your Culture programu Hearts & Minds. Narzędzie to włączono do raportu, choć nie jest ono całkowicie bezpłatne (należy zakupić broszurę). Powodem uwzględnienia tego narzędzia w niniejszym dokumencie jest bardzo duża popularność programu Hearts & Minds oraz to, że uważa się go za jedno ze standardowych narzędzi do oceny i poprawy kultury bezpieczeństwa.

¹³ Program jest dostępny w wielu wersjach językowych, można go bez problemu zamówić i otrzymać (przez stronę internetową).

¹⁴ Mogły one zostać przetłumaczone na inne języki, jednak autorzy tego dokumentu nie mają na ten temat wiedzy.

Wnioski

Przedstawiona w artykule analiza bezpieczeństwa informacyjnego została zobrazowana poprzez oryginalną, formę opisu systemu. Niższy materiał jest jednym z etapów badań nad kulturą bezpieczeństwa informacyjnego. Na podstawie efektów przeprowadzonej analizy bezpieczeństwa zostanie w przyszłości opracowany model bezpieczeństwa państwa w obszarze militarnym i niemilitarnym. W opracowywanym modelu obok wielkości ilościowych, do których należą między innymi wskaźniki ekonomiczne, zostaną wzięte pod uwagę czynniki jakościowe, w tym aspekty prawne. Umożliwi to w przyszłości przeprowadzenie analizy porównawczej systemów bezpieczeństwa oraz badanie procesów diagnozowania i doskonalenia kultury bezpieczeństwa informacyjnego.

Conclusions

The analysis of information security presented in the article has been illustrated through the original form of the system description. This material is one from the stages of research on the culture of information security. Based on the results of the security analysis carried out, the state security model in the military and non-military area will be developed in the future. In the model being developed, quantitative factors, including legal aspects, will be taken into account in addition to the quantitative values, which include, among others, economic indicators. It will enable this in the future, conduct a comparative analysis of security systems and study the processes of diagnosing and improving the culture of information security.

Bibliografia

- Antonsena S., *Safety culture: theory, method and improvement*, 2009.
- Battilega J.A., *The Military Applications of Modeling*. Air Force Inst. of Technology Press, U.S. Government Printing Office, Washington 1984.
- Bonder S., *An Overview of Land Battle Modeling in the U.S.*, Fort Lee 1974.

- Fehler W., *O pojęciu bezpieczeństwa państwa*, [w:] Śmiałek W., Tyma-
nowski J. (red.), *Bezpieczeństwo państw i narodów w procesie in-
tegracji europejskiej*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń
2002.
- Ficoń K., *Inżynieria zarządzania – podejście systemowe*, BEL Studio,
Warszawa 2007.
- Ficoń K., *Modelowanie bezpieczeństwa za pomocą potencjalowej formu-
ły bezpieczeństwa*, „Kwartalnik Bellona”, nr 2, 2014.
- Kroeber A.L., Kluckhohn C., *Culture. A Critical Review of Concepts and
Definitions*, Peabody Museum, Cambridge Mass. 1952 (wyd. pol.:
A.L. Kroeber, *Istota kultury*, przeł. P. Sztompka, PWN, Warszawa
1973, 2002.
- Guldenmunda F.W., *Understanding and exploring safety culture*, 2010.
- Nowicka E., *Świat człowieka – świat kultury*, WN PWN, Warszawa
2006, 2009.

*Dr hab. Mieczysław Koziński – Polskie Towarzystwo Nauk
o Bezpieczeństwie.*

Adam Czesławiak

Publiczna Szkoła Podstawowa nr 2
w Sokołowie Podlaskim

Wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, kultura informacyjna jako elementy kultury bezpieczeństwa

Information education, information skills, information culture as elements of the security culture

Streszczenie

W artykule omówiono wychowanie informacyjne i umiejętności informacyjne, przedstawiając je jako składowe kultury informacyjnej. Przedstawiono istotę kultury informacyjnej, a także kultury informacyjnej jako niezbędnych do coraz lepszego wykonywania codziennych zadań, mających na celu doskonalenie jakości życia, efektywności pracy, ale również szeroko pojętego bezpieczeństwa we współczesnym świecie. Starano się ukazać kulturę informacyjną jako element kultury bezpieczeństwa oraz podkreślić jej znaczenie dla człowieka.

Słowa kluczowe: wychowanie informacyjne, umiejętności informacyjne, bezpieczeństwo informacyjne, kultura informacyjna, kultura bezpieczeństwa

Abstract

The article attempts to discuss informative education and informative skills, presenting them as components of the informative cul-

ture. The essence of informative culture as well as information technology culture was presented as a necessity to do everyday tasks better, what is aimed at improving the quality of life, work efficiency, but also broadly understood safety in the contemporary world. The informative culture was shown as an element of the safety culture and its importance for people.

Keywords: information education, informative skills, informative safety, informative culture, safety culture

Wprowadzenie

Nie jest rzeczą odkrywczą stwierdzenie, że życie i działanie we współczesnym świecie wymaga korzystania z wielu informacji. Człowiek, uwikłany w różnorodne procesy społeczne, odgrywający określone role społeczne, jest od najwcześniejszych chwil swojego życia poddany strumieniowi różnorodnych informacji. Oprócz zasobów demograficznych, surowcowych i energetycznych, zasoby informacyjne, obejmujące osiągnięcia nauki, kultury i sztuki, stanowią najistotniejszy czynnik potencjału cywilizacyjnego.

Rolę informacji we wszystkich dziedzinach życia zaczęto dostrzegać już w 2. połowie XX wieku. Naukowcy i futurologi zaczęli tworzyć teorie na temat nowego kształtu społeczeństwa. Próbowano znaleźć nazwę dla epoki będącej następstwem, kończącej się ich zdaniem, ery industrialnej. Model nowego społeczeństwa, w którym najcenniejszym dobrem stała się informacja, nazwano społeczeństwem informacyjnym¹.

---

¹ Termin „społeczeństwo informacyjne” pochodzi z Japonii (jōhōka shakai). Jako pierwszy użył go w 1963 roku Tadao Umesao w artykule na temat ewolucyjnej teorii społeczeństwa opartego na „przemysłach informacyjnych”. Został on spopularyzowany przez futurologa Kenichi Koyama w rozprawie *Wprowadzenie do teorii informacji* (ang. *Introduction to Information Theory*) opublikowanej w 1968 roku. Do Europy pojęcie „społeczeństwa informacyjnego” wprowadzili w 1978 roku francuscy socjologowie Simon Nory i Alain Minc w raporcie przedłożonym prezydentowi Francji. W latach 80. XX w. przyjęło się powszechnie także w Stanach Zjednoczonych.

Brak jest jasnej i jednoznacznej definicji społeczeństwa informacyjnego². Intuicyjnie, acz bardzo niedoskonale, przeciętny człowiek określi je, jako takie społeczeństwo, gdzie używa się powszechnie komputerów i technik z nimi związanych. W większości definicji kładzie się jednak przede wszystkim duży nacisk na znaczenie informacji: np. „społeczeństwo informacyjne to z pewnością społeczeństwo, które wytwarza informacje, przechowuje informacje, przekazuje informacje, pobiera informacje, wykorzystuje informacje”³, „Społeczeństwo informacyjne możemy zdefiniować jako społeczeństwo, w którym informacja jest kluczowym elementem społeczno-ekonomicznej działalności i zmian”⁴, czy chociażby „(...) społeczeństwo, w którym informacja jest intensywnie wykorzystywana w życiu ekonomicznym, społecznym, kulturalnym i politycznym; to społeczeństwo, które posiada bogate środki komunikacji i przetwarzania informacji, będące podstawą tworzenia większości dochodu narodowego oraz zapewniające źródło utrzymania większości ludzi...”⁵.

Współczesny świat wkroczył w erę, gdzie informacja stała się najcenniejszym dobrem, towarem, który można kupić i sprzedać, a zysk osiąga się ze zbierania, przetwarzania i przesyłania informacji. Znaczenia nabrały hasła typu: „Sukces zaczyna się od informacji!” czy „Każda informacja ma swoją cenę!”.

Informacja była ważna dla człowieka od zawsze. Od dawna też człowiek starał się wykorzystywać różne rodzaje informacji na swoje potrzeby. Pomimo tego trudno jest jednak jednoznacznie stwierdzić, że współczesny człowiek osiągnął już wysoki poziom w zakresie umiejętności wyszukiwania, przetwarzania i efektywnego wykorzystywania dostępnych mu informacji, niezbędnych do coraz lepszego wykonywania

---

² Zob. P. Sienkiewicz, J.S. Nowak (red.), *Społeczeństwo informacyjne. Krok naprzód, dwa kroki wstecz*, Polskie Towarzystwo Informatyczne – Oddział Górnośląski, Katowice 2008, s. 25-32.

³ J. Mączyński, *Globalne społeczeństwo informacyjne. Wybrane kwestie adaptacyjne*, [w:] L.W. Zacher (red.), *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo. Niektóre trendy, zjawiska i kontrowersje*, Fundacja Edukacyjna „Transformacje”, Warszawa 1997, s. 7.

⁴ M. Casey, *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2001, s. 34.

⁵ K. Krzysztofek, M.S. Szczepański, *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydanie 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005, s. 170.

codziennych zadań mających na celu doskonalenie jakości życia, czy efektywności pracy⁶. Częściej chyba jest zagubiony w gąszczu i natłoku informacji (smogu informacyjnym) niż w ich braku⁷.

W zawiązku z powyższym zasadnymi wydają się pytania (bardziej w sensie ogólnym, niżli jako problemy szczegółowe niniejszego artykułu): czy kształtuje się i rozwija umiejętności informacyjne i kulturę informacyjną? czy przygotowuje się młodych ludzi do pełnego uczestnictwa w społeczeństwie informacyjnym? dlaczego tym zagadnieniom poświęca się zbyt mało uwagi?

Wychowanie informacyjne i umiejętności informacyjne

Młody człowiek zanurzony w ponowoczesnym świecie, często narażony na zagrożenia generowane przez cywilizację cyfrową, nie zawsze wykorzystuje zdobyte techniki w zgodzie z własnymi ideałami, celami i potrzebami. Nie zawsze również dostrzega, iż powstaje nowa hierarchia wartości, szczególnie w odniesieniu do takich kategorii jak dobroć, uczciwość, wierność, odwaga, bezinteresowność, odpowiedzialność, wolność, poszanowanie godności drugiego człowieka itd. Potrzebuje więc wsparcia, aby móc godnie funkcjonować w technokratycznym świecie. Służyć ma temu wychowanie informacyjne, rozumiane jako przygotowanie młodych odbiorców informacji do realizacji zadań i ról życiowych jakie będą pełnić w społeczeństwie informacyjnym oraz jako pomoc w ich socjalizacji informacyjnej. W programie wychowania informacyjnego młodego pokolenia nie może zabraknąć również wiedzy na temat przeciwstawnych stron zjawisk występujących w społeczeństwie informacyjnym takich jak: kształtowanie siebie poprzez podmiotowy stosunek do informacji i wiedzy przy równoczesnym zaniku poczucia wspólnotowości; poszerzanie przestrzeni informacyjnej i komu-

---

⁶ Por. M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] M. Kubiak, S. Tobolewski, *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce-Warszawa 2016, s. 45-63.

⁷ A. Toffler twierdzi nawet, iż nadmiar bodźców, docierających w sposób nieuporządkowany, zbyt szybki, zmniejsza dokładność wyobrażeń o rzeczywistości, wprowadza stan chaosu myśli, skutkuje brakiem rozumnej oceny sytuacji, a w przypadku zbyt dużego obciążenia wielką ilością danych może skutkować zaburzeniami psychicznymi. Zob. A. Toffler, *Szok przyszłości*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 1974, s. 337-355.

nikacyjnej a zarazem depersonalizacja relacji międzyludzkich; powszechny, swobodny dostęp do świata informacji, a z drugiej strony komercjalizacja usług informacyjnych i ekonomizacja informacji; natychmiastowość dostępu do informacji i towarzysząca mu skrótowość i fragmentacja; silne przeżywanie treści i doświadczeń, ale eliminowanie postaw wymagających żmudnej, systematycznej pracy i opowiadanie się za „filozofią łatwości”; podzielność uwagi, aktywizacja wielu treści, ale brak analizy wątków, spójności myśli, poszukiwania prawdy; uznawanie wagi twórczych projektów, ale z drugiej strony przecenianie sztucznych form przeżyć⁸.

Władysław Furmanek traktuje wychowanie informacyjne jako proces, który pozwala jednostce twórczo uczestniczącej w przekształcaniu rzeczywistości, odnaleźć się w swoim człowieczeństwie, bowiem zadaniem wychowania jest „współdziałanie w zakresie takiego rozwoju człowieka, aby był on w stanie dokonywać racjonalnych wyborów wartości stanowiących o treści i jakości jego życia, a także o kierunku przemian rzeczywistości”⁹. Na bazie opisanych przez siebie funkcji sformułował on osiem naczelných celów wychowania informacyjnego: 1) poznawanie, zrozumienie i zaakceptowanie przez uczniów własnej osoby; 2) poznawanie i zrozumienie oraz umiejętność wartościowania podstawowych zjawisk współczesnego życia człowieka w świecie ciągle rozwijającej się cywilizacji; 3) wspomaganie uczniów w ich dążeniu do usprawnienia intelektualnego, moralnego i praktycznego; 4) wzbogacanie wychowanków o system umiejętności (usprawnienie praktyczne) związanych z realizacją różnych form działań informacyjnych; 5) umiejętność oceny moralnych skutków wykorzystywania danych środków; 6) umiejętność ograniczania ujemnych skutków działań związanych z wykorzystywaniem technologii informacyjnych; 7) poznawanie, zrozumienie i stosowanie systemu wartości ogólnoludzkich; 8) poznawanie i rozumienie roli pracy wykorzystującej informatykę w doskonaleniu jakości życia człowieka, szczególnie rozwijanie systemu postaw wobec wszelkiej pracy człowieka¹⁰.

---

⁸ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Wydawnictwo SPB, Warszawa 2013, s. 49.

⁹ Tamże, s. 41.

¹⁰ W. Furmanek, *Wybrane problemy teleologii edukacji informacyjnej*, [w:] W. Furmanek, A. Piecuch (red.), *Dydaktyka informatyki. Problemy teorii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004, s. 151-153.

Podobne cele sformułował Tadeusz Piątek, kładąc nacisk na praktyczne usprawnienie młodego człowieka funkcjonującego w społeczeństwie nadmiaru informacji. W określonych przez niego celach znajdują się odwołania do problemów wychowania informacyjnego, związanych z koniecznością rozwijania świadomości informacyjnej w zakresie racjonalnego korzystania z osiągnięć współczesnej techniki, etycznego korzystania z informacji oraz wpływu obranych postaw wobec technologii informacyjno-komunikacyjnych na rozwój osobowości jednostki¹¹.

W refleksji Sylwii Jaskuły i Leszka Korporowicza nad wychowaniem informacyjnym ważne ustalenia dotyczą konieczności postrzegania zagadnień kształcenia kompetencji w kontekście kształcenia wartości humanistycznych i cech osobowości jednostki. Z tego stanowiska wynika siedem specyficznych celów wychowania informacyjnego, do których zaliczają: 1) inspirowanie wyboru, autorefleksji i wartościowania informacji związane z aksjologią informacji; 2) umiejętność odniesienia informacji do samodzielnie definiowanych problemów współczesnego świata; 3) rozwijanie kompetencji informacyjnych osób dorosłych w celu przeciwdziałania ich wykluczeniu technologicznemu i społecznemu; 4) kształtowanie umiejętności informacyjnego uczestnictwa w dziedzictwie kulturowym; 5) rozwijanie aktywności w zakresie funkcjonowania w sieci zgodnie z zachowaniami propagowanymi przez kulturę informacyjną; 6) rozumienie zasad komunikacji społecznej w interaktywnych i otwartych systemach informacyjnych; 7) kształtowanie sfery aksjologicznej jednostki zwracając uwagę na takie wartości jak: prawo do informacji, wolność, odpowiedzialność, partycypacja społeczna, kształtowanie duchowości i poczucia wspólnotowości w kulturze informacyjnej społeczności lokalnych¹².

Wychowanie informacyjne postrzegać można jako „wychowanie do informacji” (do świadomego korzystania z informacji i wykorzystywania jej dla dobra swojego i innych), „wychowanie przez informację” (dla krytycznego poszerzania wiedzy w oparciu o różne źródła informacji, budowania mądrości), „wychowanie dla informacji” (dla przeciw-

---

¹¹ T. Piątek, *Potrzeba badań kultury informacyjnej*, [w:] W. Furmanek, W. Walat (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji technicznej i informatycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003, s. 284-285.

¹² S. Jaskuła, L. Korporowicz, *Wychowawcze wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, [w:] L. Dyczewski, *Jaka informacja?*, Wydawnictwo KUL, Lublin-Warszawa 2009, s. 239.

działania wykluczeniu informacyjnemu, walki ze zniekształceniami informacyjnymi, obrony infosfery człowieka), ale nie „wychowanie przeciw informacji” (przyczyniające się do utraty autonomii, fetyszyzacji informacji, poszerzania obszaru patologii informacyjnych), dlatego w literaturze przedmiotu funkcjonują też określenia „wychowanie do informacji” lub „wychowanie poprzez informację”¹³.

Włodzimierz Prokopiuk wyróżnia trzy podstawowe obszary zadań wychowania informacyjnego w epoce globalizacji. Najważniejszym z nich jest przeciwstawienie się negatywnym tendencjom w moralnej i duchowej warstwie ludzkiej cywilizacji, przywrócenie człowiekowi wiary w moralne i duchowe wartości świata, w sens życia, poprzez wychowanie oparte na wartościach ogólnoludzkich. Drugim obszarem zadań jest przeciwdziałanie syndromowi permanentnego poczucia zagrożenia, przekonanie do konieczności jednoczenia, konwergencji i duchowej integracji społeczności ludzkich, pokonywanie ich odosobnienia, mentalnych i światopoglądowych sprzeczności poprzez rozwój świadomości informacyjnej. Trzeci obszar zadań wychowania dla potrzeb cywilizacji technologicznej związany jest z uświadomieniem sił sprawczych rozwoju cywilizacji, w aktywnym ukierunkowaniu moralnego i duchowego rozwoju człowieczeństwa, a także z zapewnieniem równowagi pomiędzy podmiotowością a przedmiotowością jednostki w technologicznym świecie, np. poprzez rozwój jego kultury informacyjnej. Wymienione obszary dotyczą zagrożeń wynikających z funkcjonowania człowieka w świecie skomplikowanych technologii informacyjno-komunikacyjnych i potopu informacyjnego. Ponieważ zagrożenia są zjawiskiem powszechnym, należy rozumieć ich istotę i uczyć sposobów obrony przed nimi. Czy rzeczywiście wyjaśniamy młodym ludziom ich istotę i uczymy ich umiejętności stawiania czoła zagrożeniom? Czy przygotowujemy młode pokolenie do pełnego uczestnictwa w rozwiniętym społeczeństwie informacyjnym?

O szeroko rozwinięta edukację informacyjną postulował już kilkanaście lat temu Artur Stachura, dopominając się wprowadzenia do szkół nowego bloku tematycznego pod nazwą wychowanie informacyjne. Do celów szczegółowych tego wychowania już wtedy zaliczył: 1) ukazanie wartości informacji jako takiej i znaczenia informacji

---

¹³ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej...*, dz. cyt., s. 44.

w efektywnym działaniu; 2) rozwijanie umiejętności zdobywania, selekcji, gromadzenia, przetwarzania i prezentowania informacji (ze szczególnym uwzględnieniem narzędzi informatycznych); 3) rozwijanie umiejętności komunikowania się (wymiany informacji) różnymi sposobami i w różnych sytuacjach życiowych; 4) kształtowanie postaw sprzyjających rozwojowi społeczeństwa informacyjnego (poszanowanie informacji jako wartości; dzielenie się informacją – dobrem wspólnym jako działanie pozytywne moralnie); 5) ukazanie informacji posiadanej i wykorzystywanej jako dobra indywidualnego (dla jednostki) i społecznego (dla rozwoju społeczeństwa) oraz powiązanie stosunku do informacji z wartościami moralnymi – przede wszystkim z ideą prawdy i potrzebą jej poszukiwania; 6) ukazanie wymiernej (ekonomicznej) wartości informacji i w konsekwencji kształtowanie postawi zachowań uznających tę wartość (szacunek dla własności intelektualnej, poszanowanie informacji prywatnej); 7) przedstawienie zagrożeń związanych z posiadaniem i wykorzystywaniem informacji w celach nagannych moralnie¹⁴.

Niestety, nie tylko wychowanie informacyjne nie doczekało się należnego mu miejsca w systemie edukacji, lecz także edukacja informacyjna, medialna czy kultura informacyjna.

W rozważaniach na temat wychowania informacyjnego czy też edukacji informacyjnej trudno jest zignorować tematykę umiejętności informacyjnych.

Cytowany już Waldemar Furmanek umiejętności informacyjne w ujęciu podmiotowym określa jako gotowość do podjęcia zadań informacyjnych i możliwość dostosowania ich do zmieniających się warunków, w jakich mają być wykonane. Do kluczowych umiejętności informacyjnych badacz ten zaliczył: efektywne korzystanie z narzędzi oferowanych przez technologie; korzystanie z nowoczesnych środków gromadzenia i przetwarzania informacji; skuteczne komunikowanie się w sposób pośredni z programem komputerowym przez urządzenia wejścia oraz pośrednie komunikowanie się z innymi użytkownikami systemu informacyjnego z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania użytkowego; krytyczny odbiór informacji multimedialnych i ich wykorzystanie w procesie kształcenia lub pracy zawodowej; umiejętność pra-

---

¹⁴ Tamże, s. 55-56.

cy w zespole, pracę na rzecz sukcesu zespołu oraz umiejętność prezentacji wytworów działania zespołu; umiejętność samoprezentacji¹⁵.

Ciekawą próbę usystematyzowania umiejętności informacyjnych podjęła Christine Susan Bruce, opierając się na stworzonej przez siebie koncepcji siedmiu filarów i siedmiu aspektów *information literacy*¹⁶. Badaczka wymienia następujące filary alfabetyzacji informacyjnej: rozpoznawanie potrzeb informacyjnych – wiedzieć, co jest znane, co nie jest znane, umieć zidentyfikować „lukę informacyjną”; określenie sposobów uzupełnienia „luki informacyjnej” – wiedzieć, które źródła informacji mogą zaspokoić potrzeby informacyjne; kształtowanie strategii dotyczącej lokalizowania informacji – wiedzieć, jak rozwinąć i udoskonalić strategię poszukiwania informacji; lokalizację i dostęp do informacji – wiedzieć, jak dotrzeć do źródeł informacji i wydobyć potrzebne informacje; porównywanie i ocenę informacji – wiedza, jak oceniać wagę i jakość uzyskanych informacji; organizację, wykorzystanie i przekaz informacji – wiedzieć, jak wykorzystywać nową wiedzę dla wypełnienia istniejących luk oraz być w stanie przekazywać w razie potrzeby tę wiedzę innym; syntezę i twórczość – wiedzieć, jak połączyć nowe wiadomości z już posiadanymi, aby uzyskać nowe spojrzenie i stworzyć nową wiedzę¹⁷. Do siedmiu aspektów umiejętności informacyjnych Christine Bruce zalicza: znajomość technologii informacyjnych – TI pomagają użytkownikowi być poinformowanym na bieżąco i komunikować się z innymi, znajomość źródeł informacji, wiedza o źródłach – różnorodne źródła informacji, np. bibliograficzne, zasoby ludzkie, elektroniczne itp., wiedzę o procesach informacji – gromadzenie, przetwarzanie i przechowywanie informacji, wiedzę o zarządzaniu informacją – rozpoznawanie wagi informacji, umiejętność łączenia informacji z realizowanymi projektami, współdziałania z ludźmi itp., umiejętność kształtowania wiedzy – uczenie się, umiejętność krytycznego myślenia i analizy, umiejętność poszerzania wiedzy – prowadzenie działalności badawczej i rozwojowej, opracowywanie nowych rozwiązań i metod zdobywania nowych do-

---

¹⁵ S. Juszczyk, *Kształtowanie przez nauczycieli informatyki wśród uczniów kluczowych kompetencji niezbędnych w społeczeństwie ery komunikacji, informacji i wiedzy*, [w:] J. Migdałek, B. Kędzierska (red.), *Informatyczne przygotowanie nauczycieli w okresie zmian i transformacji*, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002, s. 47-48.

¹⁶ Zob. H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2009, s. 43-44.

¹⁷ Tamże, s. 44.

świadczeń, budowanie mądrości na gruncie wiedzy skonstruowanej z pozyskanych informacji – uwzględnienie aspektów etycznych, wykorzystanie wiedzy dla dobra innych¹⁸.

Umiejętności informacyjne często mylone są z umiejętnościami informatycznymi, które definiuje się najczęściej jako „umiejętne i krytyczne wykorzystywanie technologii społeczeństwa informacyjnego (TSI) w pracy, rozrywce i porozumiewaniu się. Jako takie, opierają się na podstawowych umiejętnościach w zakresie TIK: wykorzystywania komputerów do uzyskiwania, oceny, przechowywania, tworzenia, prezentowania i wymiany informacji oraz do porozumiewania się i uczestnictwa w sieciach współpracy za pośrednictwem Internetu”¹⁹.

Umiejętności informacyjne, określane również alfabetyzacją informacyjną, są nadrzędne w stosunku do umiejętności informatycznych (alfabetyzacji informatycznej, nazywanej także alfabetyzacją komputerową). Za takim ujęciem przemawia chociażby stanowisko amerykańskiej Narodowej Komisji ds. Badań, w której raporcie określono, że *information literacy* jako umiejętności informacyjne skupiają się na zawartości informacji, komunikacji, analizie, wyszukiwaniu informacji i jej ocenie i są terminem szerszym w stosunku do terminów umiejętności informatycznych (*computer literacy, technology literacy*). Zatem umiejętność posługiwania się komputerem i oprogramowaniem oraz biegłość technologiczna skupiająca się na rozumieniu i wykorzystywaniu technologii do rozwiązywania problemów i tworzenia nowych jej zastosowań, mieści się w pojęciu umiejętności informacyjnych²⁰. Umiejętność wykorzystywania tego typu sprzętu do zadań informacyjnych można zaliczyć do umiejętności informatycznych o charakterze praktycznym. Obydwa typy umiejętności są ze sobą mocno związane – wykazanie się jednym nie tylko nie wyklucza zastosowania drugich, ale często wymusza w dzisiejszym, opanowanym przez technologie informacyjno-komunikacyjne świecie, korzystanie z nich. Należy jednak pamiętać, iż umiejętności in-

---

¹⁸ Zob. H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 44.

¹⁹ E. Lewicka-Mroczek, J. Krajka, *Kompetencja uczenia się i kompetencje informatyczne jako metakompetencje w procesie uczenia się języka obcego – o rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci*, „Poliglota” nr 1(13)/2011, s. 24-25.

²⁰ B. Torlińska, *Alfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne*, [w:] W. Strykowski, W. Skrzydlewski (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy. Media a edukacja*, Wydawnictwo eMPi², Poznań 2004, s. 370.

formatyczne nie są jedynymi umiejętnościami przypisanymi do alfabetyzacji informacyjnej.

Kultura informacyjna

Funkcjonowanie w piśmiennictwie wielu różnych określeń kultury informacyjnej wymaga pewnego uporządkowania stosowanej terminologii. Do najczęściej wymiennie używanych terminów należą: „alfabetyzacja informacyjna”, „alfabetyzacja komputerowa”, „umiejętności informacyjne”, „sprawności informacyjne”, „kompetencje informacyjne”, można również odnaleźć terminy: „alfabetyzmu cyfrowego”, „alfabetyzacji cyfrowej”, „alfabetyzacji technicznej”, „alfabetyzmu informacyjnego”, „alfabetyzmu medialnego”, „umiejętności technologii informacyjnych”. Pojęcie „kultura informacyjna” doczekało się odrębnych definicji w naukach ekonomicznych, informatycznych, pedagogicznych, nauce o informacji, bibliotekoznawstwie. Często w piśmiennictwie z tego zakresu jest ono mylone z obszarem kultury informatycznej i zestawiane z określeniami takimi, jak: kultura pracy, kultura techniczna, kultura ekonomiczna. Pojawia się także określenie kultury wiedzy, jako charakteryzującej społeczeństwo wiedzy, powstałe na bazie społeczeństwa informacyjnego. Jak zatem definiowana jest kultura informacyjna? Kultura informacyjna ma, jak określa prof. Marian Cieślarczyk, charakter „eteryczny”, co nie ułatwia jej definiowania i badania. Definiowanie kultury informacyjnej nie jest łatwe również z tego powodu, że brak jest jednoznacznego rozumienia tego, czym jest informacja²¹. W naukach o informacji kultura informacyjna zawsze ściśle związana jest z użytkownikiem informacji oraz otoczeniem, w którym jednostka funkcjonuje oraz rozwija pożądane zachowania informacyjne, dlatego można mówić jedynie o kulturze informacyjnej jednostki, grupy społecznej lub konkretnej organizacji. W naukach społecznych pojęcie kultury informacyjnej używane jest w kontekście szeroko rozumianej kultury, której głównym obszarem zainteresowania jest funkcjonowanie człowieka w cywilizacji cyfrowej. Określa się ją jako „poziom rozwoju społeczeństwa

---

²¹ Zob. M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] H. Batorowska (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom I, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2015, s. 16-28; także: M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45-63.

w danej epoce historycznej uwarunkowany stopniem opanowania sił przyrody, osiągniętym stanem wiedzy i twórczości artystycznej oraz formami współżycia społecznego z wykorzystaniem technologii informacyjnych”²². W definicjach kultury informacyjnej używanych przez informatyków bardzo często zamiennie stosowane jest pojęcie „kultura informatyczna” rozumiana jako system postaw człowieka wobec różnych zjawisk informatyki.

Zaprzeczeniem technocentrycznego ujęcia kultury informacyjnej jest definicja traktująca ją w sposób dynamiczny i ewolucyjny jako „system otwarty, z jednej strony obejmujący wiedzę, umiejętności i postawy użytkowników informacji, kształtujące się pod wpływem doświadczeń o charakterze społecznym i cywilizacyjnym, z drugiej strony zawierający ich wytwory wynikające z twórczego i pełnego znaczeń uczestnictwa w procesie informacyjnym”²³.

Podstawą rozważań ekonomistów i specjalistów od problemów zarządzania firmą jest ujęcie kultury informacyjnej jako komponentu kultury organizacyjnej. Odmienne do jej fenomenu podchodzą psycholodzy widząc w niej antidotum na problemy związane ze stresem informacyjnym, który utrudnia lub uniemożliwia przekształcanie informacji w wiedzę.

W ujęciu socjologicznym (socjologii kultury) ważne jest nie tylko określenie grupy osób, które się bada, ale także wybór określonych aspektów tej kultury poddawanych badaniom. W przypadku kultury informacyjnej obszarem tym jest świadomość informacyjna grupy, wartości, postawy wobec informacji, zachowanie użytkowników, etyka korzystania z informacji, a także wytwory wynikające z uczestnictwa w procesie informacyjnym. W stosunku do kultury informacyjnej praktycznym wydaje się zastosowanie sposobu definiowania polegającego na wyliczeniu jej części składowych (głównie zachowań informacyjnych i czynników oddziałujących na te zachowania) oraz na ujmowaniu jej

---

²² T. Piątek, *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Wydawnictwo Oświatowe Foszce, Rzeszów 2010, s. 84.

²³ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] H. Batorowska, Z. Kwiasowski (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016, s. 29.

jako zespołu norm obowiązujących użytkowników informacji²⁴. Nie można również pominąć pewnych elementów definicji o charakterze strukturalistycznym. Według Hanny Batorowskiej „w kulturze informacyjnej występują różne kategorie elementów tej kultury, takie jak materialno-techniczne (infrastruktura informacyjna), społeczne (relacje między użytkownikami informacji), ideologiczne (informacja jako towar, wartość) i psychiczne (proces percepcji informacji, dojrzałość informacyjna) oraz powiązania występujące między tymi elementami”²⁵. Również dla potrzeb edukacji powstało kilka definicji kultury informacyjnej. Łączy je wartościujący charakter i eksponowanie znaczenia norm, wartości i działań, które wpływają na sposób postrzegania informacji.

Wielość i różnorodność pojęcia „kultura informacyjna” skłoniła cytowaną wyżej Hannę Batorowską, znakomitą badaczkę opisywanego zagadnienia, do uściślenia owego pojęcia. Według niej „kultura informacyjna to sfera aktywności człowieka kształtowana przez jego świadomość informacyjną, wartości wspierające potrzebę alfabetyzacji informacyjnej, postawy emitujące zachowania charakterystyczne dla dojrzałych informacyjnie użytkowników, wynikające z oddziaływania na siebie wymienionych komponentów kultury. Zachowania te powstałe pod wpływem bodźców motywacyjnych i kompetencji informacyjnych oceniane są w procesie tworzenia wiedzy pozytywnie, będąc równocześnie podporządkowanymi społecznym wzorom opartym na etyce korzystania z informacji. Odnoszą się do przedmiotów i innych wytworów związanych z działalnością informacyjną lub uczestnictwem w procesie informacyjnym”²⁶.

Podsumowując powyższe zagadnienie, warto wiedzieć, jak twierdzi autorka powyższej definicji, z czym nie powinno się jej utożsamiać. I tak kultura informacyjna:

- nie jest kulturą informatyczną;
- nie jest równoznaczna z kompetencjami informatycznymi;
- nie ogranicza się do posiadania kompetencji informacyjnych (*information literacy*) sprowadzanych do umiejętności zidentyfikowania

---

²⁴ H. Batorowska, *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej...*, dz. cyt., s. 59.

²⁵ Tamże, s. 60.

²⁶ H. Batorowska, *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji...*, dz. cyt., s. 73.

potrzeby informacyjnej oraz zlokalizowania, oceny i efektywnego wykorzystania informacji;

- nie jest kulturą przypisaną wyłącznie społeczeństwu informacyjnemu;
- nie jest przedmiotem realizowanym w ramach edukacji informacyjnej, ani programem nauczania kompetencji informacyjnych;
- nie jest wyłącznie aktywnością intelektualną pozwalającą wzbogacać wiedzę i nabywać nowe doświadczenia, zbliżać się osobom korzystającym z informacji do wartości świata nauki²⁷.

Kultura informacyjna, bezpieczeństwo informacyjne a kulturą bezpieczeństwa

W literaturze fachowej, ale również w tekstach publicystycznych podejmujących problematykę znaczenia informacji w życiu współczesnego człowieka, kultury informacyjnej, kultury informatycznej, często spotykamy pojęcia typu „bezpieczeństwo”, „bezpieczeństwo informacji”, „bezpieczeństwo informacyjne” czy też „kultura bezpieczeństwa”. Związek pomiędzy jednym a drugim nie jest jednak ani przypadkowy, ani pozorny. Jak napisał już 30 lat temu w artykule *Spoleczeństwo niedoinformowane* Tomasz Goban-Klas „bez materii nie ma nic, bez energii wszystko jest nieruchome, bez informacji jest chaos”²⁸.

Jak zostało powiedziane już wcześniej, człowiek starał się wykorzystywać różne rodzaje informacji na swoje potrzeby, w tym przede wszystkim dla zapewniania sobie bezpieczeństwa, projektując i konstruując coraz bardziej złożone systemy informacyjne, informacyjno-decyzyjne i działaniowe, doskonalcąc jednocześnie siebie oraz swój wewnętrzny, psychologiczny system informacyjno-decyzyjny. Czy jednak współczesny człowiek osiągnął już wysoki poziom rozwoju w zakresie umiejętności wyszukiwania, przetwarzania i efektywnego wykorzystania dostępnych mu informacji, niezbędnych do coraz lepszego wykonywania codziennych zadań mających na celu doskonalenie jakości życia, efektywności pracy oraz osiągnięcia wyższego poziomu bezpieczeństwa?

---

²⁷ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji...*, dz. cyt., s. 30.

²⁸ Zob. B. Stefanowicz, *Rola informacji*, „E-mentor” nr 5(22)/2007, <http://www.e-mentor.edu.pl/artykul/index/numer/22/id/480> [dostęp: 19.10.2018 r.].

Obserwując wiele codziennych sytuacji życiowych, stwierdzić można, iż bezrefleksyjne, emocjonalne zachowania zbyt często jeszcze przeważają nad działaniami (którym towarzyszy refleksja) adekwatnymi do aktualnej sytuacji. Widać to szczególnie wyraźnie w sytuacjach trudnych, kryzysowych, kiedy to oprócz kwalifikacji percepcyjno-recepcyjnych, decyzyjnych i działaniowych coraz większego znaczenia nabiera posiadany przez człowieka system norm, wartości i postaw, dających świadectwo poziomu i charakteru jego kultury bezpieczeństwa²⁹.

Warto chyba w tym miejscu przypomnieć czy jest kultura bezpieczeństwa. W dużym uproszczeniu kulturę bezpieczeństwa możemy rozumieć, jako charakterystyczny dla danego podmiotu jego sposób myślenia o bezpieczeństwie i odczuwania bezpieczeństwa, a także sposoby osiągania bezpieczeństwa. Rozwijając tę myśl kulturę bezpieczeństwa możemy traktować jako wzór podstawowych założeń, wartości, norm, reguł, symboli i przekonań charakterystycznych dla danego podmiotu, wpływających na sposób postrzegania przez niego wyzwań, szans i (lub) zagrożeń w bliższym i dalszym otoczeniu, a także sposób odczuwania bezpieczeństwa i myślenia o nim, oraz związany z tym sposób zachowania i działania (współdziałania), w różny sposób przez ten podmiot „wycuczonych” i wyartykułowanych, w procesach szeroko rozumianej edukacji, w tym również w naturalnych procesach wewnętrznej integracji i zewnętrznej adaptacji oraz w innych procesach organizacyjnych, a także w procesie tworzenia infrastruktury, np. informatycznej, służących w miarę harmonijnemu rozwojowi tego podmiotu i osiągnięciu przez niego najszerzej rozumianego bezpieczeństwa, z pożytkiem dla siebie, ale i dla otoczenia³⁰.

W kontekście wykorzystywania przez człowieka informacji warto również dodać, że współczesny człowiek funkcjonuje w jej swoistym „kokonie”. Oprócz wartościowych informacji stanowiących fundament niezbędny do budowania systemu wiedzy i mądrości człowieka, w „kokonie” tym mogą znaleźć się także nieadekwatne do rzeczywistości wyobrażenia, nastawienia, stereotypy i uprzedzenia. Mogą one być przekazywane kulturowo z pokolenia na pokolenie, mogą być także kształtowane poprzez media. Dochodzi do tego także niezwykle dynamiczny

---

²⁹ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45.

³⁰ M. Cieślarczyk, *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011, s. 217.

rozwój nowoczesnych technologii informatycznych, który przyczynia się do powstawania, a być może nawet poszerzania się, co wyraźnie akcentuje M. Cieślarczyk, luki między coraz bardziej złożonymi systemami informatyczno-informacyjnymi, zewnętrznymi wobec człowieka, a jego wewnętrznym systemem informacyjnym. Swoistą „szczepionką” utrudniającą rozpowszechnianie się takich negatywnych zjawisk może być wyższy poziom kultury informacyjnej, czy też kultury bezpieczeństwa informacyjnego³¹.

Wartym podkreślenia jest, że podmioty charakteryzujące się wysokim poziomem kultury bezpieczeństwa, a w niej odpowiednim poziomem kultury informacyjnej, osiągają również wysoki poziom bezpieczeństwa informacyjnego, lepiej bowiem rozumieją i doceniają związek pomiędzy posiadaną informacją i wiedzą, a poziomem bezpieczeństwa. Wykorzystują też ten rodzaj kwalifikacji w praktyce. Jednak nie tylko odpowiednia informacja oraz odpowiedni poziom wiedzy podmiotu zapewnia mu bezpieczeństwo. Niezmiernie ważnym jest umiejętność wykorzystania jej w praktyce do „godziwych celów”, przez co osiąga on niejako kolejny stopień „wtajemniczenia”, jakim jest mądrość³² (co w pewien sposób nawiązuje do słów Kartezjusza, który uważał mądrość za umiejętność trafnego posługiwania się rozumem i czynienia tego, co najlepsze).

Kluczowe problemy bezpieczeństwa informacyjnego należy rozpatrywać więc z perspektywy bezpieczeństwa człowieka korzystającego z informacji, zmuszonego do funkcjonowania w społeczeństwie cyfrowym, w którym technologie informatyczno-komunikacyjne mają bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo jego osobistych danych, finansów, zdrowia i życia, na poczucie człowieczeństwa. Bezpieczeństwo informacyjne jest bowiem, cytując za Juliuszem Piwowarskim, czynnikiem rozwijającym i wzbogacającym osobowość człowieka i stanowiącym podstawę jego rozwoju intelektualnego, a jego brak jako czasową lub względnie trwałą utratę przez jednostkę zdolności do szeroko rozumianego rozwoju w środowisku technologii informacyjno-komunikacyjnych, w którym człowiek zobligowany jest do ciągłego podnoszenia

---

³¹ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 45-47.

³² Tamże, s. 47.

poziomu własnej kultury informacyjnej i rozumienia znaczenia informacji jako dobra chronionego³³.

Charakteryzując szanse i zagrożenia współczesnego środowiska informacyjnego, Wiesław Babik zwraca uwagę na jego dehumanizację na skutek generowania nadmiernej liczby informacji, nad którą człowiek nie jest w stanie zapanować oraz na zacieranie różnicy między naturalną infosferą a sztuczną, tworzoną przez komputer. Człowiek przeinformowany traci pewność siebie i zachowuje się niespokojnie. Nadmiar informacji skutkuje zwiększoną podatnością na procesy manipulacji. Jest ona generowana w celu wywołania tzw. chaosu lub szumu informacyjnego, który sprawia, że odbiorca traci wrażliwość na wiadomości dla niego ważne i istotne, przyczyniając się do powstawania kolejnych zagrożeń intelektualnych, do których W. Babik zalicza: powierzchowność w przyswajaniu informacji, brak analizy źródeł informacji, płytkość i blokadę prawidłowego kształtowania się umysłu. Do ważkich problemów bezpieczeństwa informacyjnego w społeczeństwie cyfrowym należy bez wątpienia degradacja środowiska informacyjnego człowieka przesyconego infotoksynami, infowirusami, infoholozmem, które zatruwają umysły ludzi jak fabryka środowisko naturalne – pisze cytowany powyżej badacz, przestrzegając równocześnie przed groźbą algorytmizowania ludzi zdających się tylko na „mądrość systemu” i hołdujących „mądrości tłumu”³⁴.

Spółeczeństwo informacyjne generuje nowe zagrożenia, wynikające z braku umiejętności podmiotu do zrównoważonego rozwoju w sferze kultury i techniki, z pokusy życia w wolności od wszelkich zobowiązań i norm zamiast w wolności do mądrego korzystania ze zdobyczy cywilizacyjnych, z hołdowania „filozofii łatwości” i stopniowej utraty własnej autonomii w środowisku dominacji maszyn i sztucznej inteligencji. W cywilizacji technologicznej coraz częściej mylone jest bezpieczeństwo, jakie daje człowiekowi wolność, nieograniczony dostęp do informacji, komunikacja w czasie rzeczywistym, łatwość i szybkość w nawiązywaniu kontaktów oraz w pokonywaniu odległości, z niez-

---

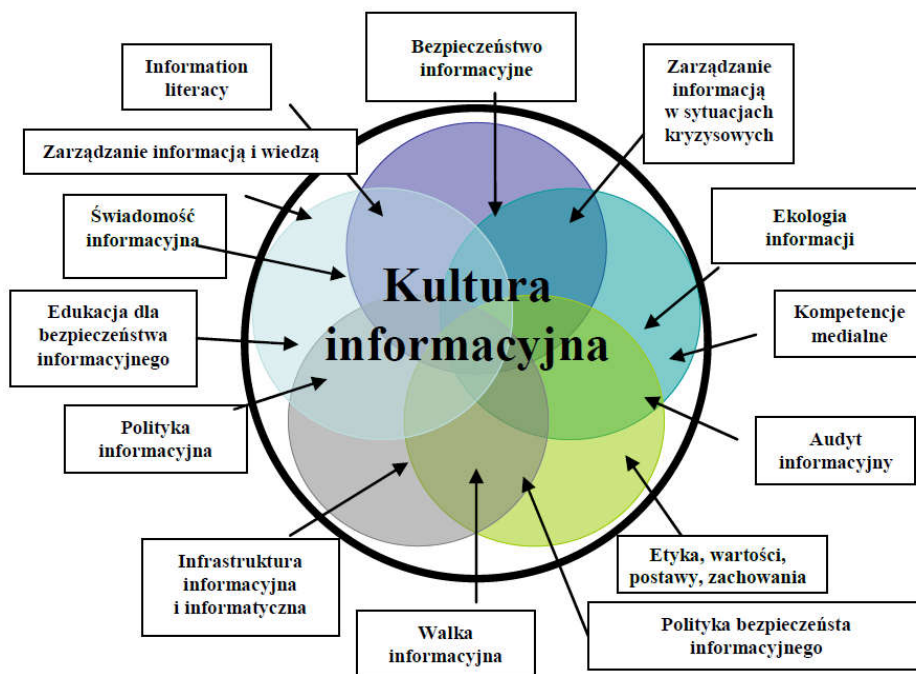
³³ J. Piwowarski, *Podstawowe kategorie nauk o bezpieczeństwie*, [w:] A. Filipek (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa. Odkrywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, Tom IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2015, s. 192.

³⁴ W. Babik, *Ekologia informacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014, s. 87-91.

bezpieczoną i niekontrolowaną wolnością wynikającą z jednej strony z braku wiedzy, kompetencji, przezroczności, inteligencji i niechęci przestrzegania ustalonych norm i kodeksów, a z drugiej strony z niskiego poziomu kultury informacyjnej i kultury bezpieczeństwa.

Czy rzeczywiście tak jest? Wydaje się, że w dalszym ciągu w myśleniu o bezpieczeństwie informacyjnym, jak również w działaniach w tym zakresie dominuje model behawioralny oraz cyklopowa perspektywa myślenia – rozumienie bezpieczeństwa jako braku zagrożeń. Zauważyć można też dominantę technicznych i proceduralnych aspektów bezpieczeństwa informacyjnego utożsamianego li tylko z bezpieczeństwem informatycznym.

Rysunek 1. Zakres pojęcia „kultura informacyjna” w odniesieniu do kultury bezpieczeństwa

Źródło: H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] H. Batorowska, Z. Kwasowski (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016, s. 32.

Zasygnalizowane powyżej relacje stanowią przedmiot wnikliwej refleksji badaczy kultury informacyjnej i zajął się z problemami kultury bezpieczeństwa, głównie w obszarze badań nad bezpieczeństwem informacyjnym człowieka w zglobalizowanym świecie, sama zaś kultura bezpieczeństwa mieści w sobie różne elementy nawiązujące do kultury bezpieczeństwa, co ilustruje (jako swoiste podsumowanie) powyższa ryцина.

Podsumowanie

Obserwując wiele sytuacji „z życia wziętych” stwierdzić można, iż posiadana przez człowieka, ale też podmioty prawne informacja, wiedza, a także umiejętność ich wykorzystywania w praktyce do tego, co najlepsze i najbardziej wartościowe, bez wątpienia wpływa na jakość życia. Bez tego trudno jest mówić o bezpieczeństwie, trudno jest także mówić o rozwoju, dzięki któremu podmioty stają się silniejsze. Podkreślić należy, że umiejętności informacyjne, kultura informacyjna, kultura bezpieczeństwa informacyjnego czy kultura bezpieczeństwa ma szczególne znaczenie w sytuacjach trudnych, kryzysowych.

Jednymi z trudniejszych zadań, jak stwierdza jeden z najwybitniejszych badaczy problematyki bezpieczeństwa oraz szeroko pojętej kultury bezpieczeństwa prof. M. Cieślarczyk, z którymi przyjdzie nam się zmierzyć, będą różnorodne problemy w sferze bezpieczeństwa informacyjnego, wymagające od wszystkich uczestników życia zbiorowego wysokiego poziomu kultury informacyjno-komunikacyjnej i kultury bezpieczeństwa informacyjnego. Bowiem w XXI wieku za dynamicznymi zmianami środowisk bezpieczeństwa, szczególnie zaś środowiska informacyjnego, nie nadążają:

- a) wyobrażenia i wiedza współczesnego człowieka dotycząca istoty i znaczenia środowiska informacyjnego, w tym także rozumienia znaczenia informacji, wiedzy i mądrości dla bezpieczeństwa człowieka;
- b) sposoby myślenia o bezpieczeństwie, w tym także o bezpieczeństwie informacyjnym;
- c) sposoby odczuwania bezpieczeństwa i przeżywania różnych sytuacji, a w nich wyzwań, szans i zagrożeń, także w sferze bezpieczeństwa informacyjnego;
- d) adekwatne do sytuacji zachowania, działania i współdziałania związane z mądrym i efektywnym posługiwaniem się informacją, czyli

jej pozyskiwaniem, przetwarzaniem i wykorzystaniem dla potrzeb szeroko rozumianego bezpieczeństwa człowieka i grup społecznych³⁵.

Postawić można zatem pytania: czy współczesny człowiek jest na to przygotowany? czy jest wyposażony w odpowiednie umiejętności informacyjne? czy jego poziom „kultur”: informacyjnej, bezpieczeństwa jest na tyle wysoki, by stawić czoła zagrożeniom, a jednocześnie by być zdolnym do dalszego rozwoju? W świetle faktów i badań odpowiedź na powyższe pytania nie napawa optymizmem. Poziom kultury informacyjnej, podobnie jak poziom i charakter kultury bezpieczeństwa pozostawia jeszcze wiele do życzenia.

Zjawiska, jakimi są wychowanie informacyjne, kultura informacyjna i kultura bezpieczeństwa, łączy coś więcej niż tylko „poczucie bycia zaniebdywanymi”. Wiele faktów zdaje się wskazywać, że zjawiska te są sobie nawzajem potrzebne, a może nawet niezbędne. Doskonalenie kultury bezpieczeństwa bez dbałości o kulturę informacyjną może nie przynosić oczekiwanych efektów. Zaś działania skierowane na podniesienie poziomu kultury informacyjnej obywateli będą bardziej efektywne wtedy, kiedy zostaną połączone z wysiłkami służącymi doskonaleniu kultury bezpieczeństwa wszystkich grup społecznych i zawodowych w naszym kraju. Doskonalenie kwalifikacji obywateli w tym zakresie powinno zaczynać się od dzieci w domu i w przedszkolu, uwzględniając także ich rodziców i nauczycieli, przez młodzież szkolną i akademicką, a kończąc na uniwersytetach III wieku³⁶.

Jak podkreśla jednak z goryczą H. Batorowska, znaczenie kultury informacyjnej w świecie zdominowanym przez światopogląd technokratyczny jest marginalizowane, szczególnie w obszarze edukacji. Odnosi się wrażenie, że w niektórych kręgach celowo hamuje się procesy edukacji medialnej i informacyjnej, ograniczając ją głównie do wyposażania społeczeństwa w sprawności technologiczne bez głębszej refleksji nad jej istotą (koncentrowanie się wyłącznie na umiejętnościach informacyjnych prowadzi prosto do „ukształtowania ucznia jako bezdusznego,

---

³⁵ M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 49.

³⁶ M. Cieślarczyk, *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa...*, dz. cyt., s. 16.

aczkolwiek zawodowo sprawnego technokraty”³⁷, bo manipulowanie niedoinformowanymi, niekompetentnymi konsumptariuszami, pozbawionymi własnej kultury oraz systemu postaw i wartości, który jest niezbędny do zachowania autonomii w technokratyzowanym świecie, nie jest trudne³⁸.

By nie kończyć aż tak pesymistycznie, warto przytoczyć częściej artykułowaną myśl, iż znaczenie kultury informacyjnej oraz bezpieczeństwa informacyjnego będzie wzrastać wraz z rozwojem społeczeństwa informacyjnego i cywilizacji wiedzy. Trudno sobie bowiem wyobrazić zapewnienie bezpieczeństwa w innych obszarach przedmiotowych, takich jak: bezpieczeństwo ekologiczne, zdrowotne, ekonomiczne, społeczne, publiczne, polityczne i inne bez dbałości o bezpieczeństwo informacyjne. Doskonalenie w zakresie zarówno umiejętności informacyjnych, kultury informacyjnej jak kultury bezpieczeństwa informacyjnego staje się tym ważniejsze, że to właśnie człowiek i jego kultura bezpieczeństwa, jak wskazują badania empiryczne, jest w systemach bezpieczeństwa najsłabszym ogniwem³⁹.

Bibliografia

- Babik W., *Ekologia informacji*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Batorowska H., *Kultura informacyjna w perspektywie zmian w edukacji*, Wydawnictwo SBP, Warszawa 2009.
- Batorowska H., *Od alfabetyzacji informacyjnej do kultury informacyjnej. Rozważania o dojrzałości informacyjnej*, Wydawnictwo SPB, Warszawa 2013.
- Batorowska H., *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji*, [w:] Batorowska H., Kwiasowski Z. (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscy-*

---

³⁷ J. Morbitzer, *Internet a świat wartości*, [w:] J. Morbitzer, *Komputer w edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2003, s. 187.

³⁸ H. Batorowska, *Wybrane problemy kultury bezpieczeństwa, kultury informacyjnej i bezpieczeństwa informacyjnego w refleksji nad funkcjonowaniem człowieka w świecie informacji...*, dz. cyt., s. 38.

³⁹ Zob. M. Cieślarczyk, *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego...*, dz. cyt., s. 61.

- plinarnym. Teoria i praktyka*, Tom II, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2016.
- Casey M., *Europejska polityka informacyjna. Wyzwania i perspektywy dla administracji publicznej*, Międzynarodowe Centrum Zarządzania Informacją Uniwersytetu M. Kopernika, Toruń 2001.
- Cieślarczyk M., *Kultura bezpieczeństwa i obronności*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce 2011.
- Cieślarczyk M., *Kultura informacyjna jako element kultury bezpieczeństwa*, [w:] Batorowska H. (red.), *Kultura informacyjna w ujęciu interdyscyplinarnym. Teoria i praktyka*, Tom I, Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie, Kraków 2015.
- Cieślarczyk M., *Psychospołeczne i prakseologiczne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego*, [w:] Kubiak M., Tobolewski S., *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku*, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Siedlce-Warszawa 2016.
- Furmanek W., *Wybrane problemy teleologii edukacji informacyjnej*, [w:] Furmanek W., Piecuch A. (red.), *Dydaktyka informatyki. Problemy teorii*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2004.
- Jaskuła S., Korporowicz L., *Wychowawcze wyzwania społeczeństwa informacyjnego*, [w:] Dyczewski L., *Jaka informacja?*, Wydawnictwo KUL, Lublin-Warszawa 2009.
- Juszczak S., *Kształtowanie przez nauczycieli informatyki wśród uczniów kluczowych kompetencji niezbędnych w społeczeństwie ery komunikacji, informacji i wiedzy*, [w:] Migdałek J., Kędzierska B. (red.), *Informatyczne przygotowanie nauczycieli w okresie zmian i transformacji*, Wydawnictwo Rabid, Kraków 2002.
- Krzysztofek K., Szczepański M. S., *Zrozumieć rozwój. Od społeczeństw tradycyjnych do informacyjnych*, Wydanie 2, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2005.
- Lewicka-Mroczek E., Krajka J., *Kompetencja uczenia się i kompetencje informatyczne jako metakompetencje w procesie uczenia się języka obcego – o rozwijaniu kompetencji kluczowych dzieci*, „Poliglota” nr 1(13)/2011.
- Mączyński J., *Globalne społeczeństwo informacyjne. Wybrane kwestie adaptacyjne*, [w:] Zacher L.W. (red.), *Rewolucja informacyjna i społeczeństwo. Niektóre trendy, zjawiska i kontrowersje*, Fundacja Edukacyjna „Transformacje”, Warszawa 1997.

- Morbitzer J., *Internet a świat wartości*, [w:] Morbitzer J., *Komputer w edukacji*, Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2003.
- Piątek T., *Kultura informacyjna komponentem kwalifikacji kluczowych nauczyciela*, Wydawnictwo Oświatowe Foszcze, Rzeszów 2010.
- Piątek T., *Potrzeba badań kultury informacyjnej*, [w:] Furmanek W., Walat W. (red.), *Teoretyczne i praktyczne problemy edukacji technicznej i informatycznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2003.
- Piwowarski J., *Podstawowe kategorie nauk o bezpieczeństwie*, [w:] Filippek A. (red.), *Elementy teorii i praktyki transdyscyplinarnych badań problemów bezpieczeństwa Odkrywanie znaczeń w naukach o bezpieczeństwie*, Tom IV, Wydawnictwo Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Siedlce 2015.
- Sienkiewicz P., Nowak J.S. (red.), *Spółczesność informacyjna. Krok naprzód, dwa kroki wstecz*, Polskie Towarzystwo Informatyczne – Oddział Górnośląski, Katowice 2008.
- Stefanowicz B., *Rola informacji*, „E-mentor“ nr 5(22)/2007, <http://www.e-mentor.edu.pl/artukul/index/numer/22/id/480> [dostęp: 19.10.2018 r.]
- Toffler A., *Szok przyszłości*, Wydawnictwo Zysk i S-ka, Warszawa 1974.
- Torlińska B., *Alfabetyzm społeczeństwa wiedzy a kompetencje informacyjne*, [w:] Strykowski W., Skrzydlewski W. (red.), *Kompetencje medialne społeczeństwa wiedzy. Media a edukacja*, Wydawnictwo eMPI², Poznań 2004.

Mgr Adam Czesławiak – Publiczna Szkoła Podstawowa nr 2 w Sokolowie Podlaskim.

Paweł Wasilewski

Akademia Wojsk Lądowych
Wydział Zarządzania
Zakład Przywództwa i Zarządzania Kadrami

**Kultura bezpieczeństwa militarnego.
Diagnozowanie i doskonalenie zjawiska**

**Military security culture.
Diagnosing and improving the phenomenon**

Streszczenie

Kultura bezpieczeństwa militarnego jest obszarem należącym do dziedziny bezpieczeństwa narodowego, który w ostatnich latach jest mniej doceniany niż pozostałe. Bezpieczeństwo militarne zmieniło swój obraz od końca XX wieku rozszerzając swoje wpływy również na elementy nienależące do *stricto* militarno-obronnego obszaru. Potencjał militarny nie służy już tylko do eliminowania zagrożeń militarnych. Zakres jego działań wyszedł poza te ramy, zwiększając swoje wpływy na budowanie i utrzymanie wysokiego poziomu bezpieczeństwa obywateli. Stał się przez to jeszcze ważniejszym czynnikiem posiadającym swój potencjał w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego. Mając to na uwadze, należy podkreślić, że właściwe dbanie o tą dziedzinę poprzez kształtowanie wysokiego poziom bezpieczeństwa, jak i morale grupy społecznej zapewniającej bezpieczeństwo militarne, jest warunkiem *sine qua non* budowania kultury bezpieczeństwa militarnego.

Słowa kluczowe: kultura bezpieczeństwa, bezpieczeństwo militarne, bezpieczeństwo narodowe, kształtowanie bezpieczeństwa

Abstract

The culture of military security is a field belonging to the area of national security, which in recent years has been less appreciated than the others. Military security has changed its image since the end of the 20th century, expanding its influence also to elements that are not strictly in the military-defensive area. The military potential is no longer just the elimination of military threats. The scope of its activities has gone beyond this framework, increasing its influence on building and maintaining a high level of citizen security. It became an even more important factor having its potential in shaping national security. Bearing this in mind, it should be emphasized that proper care of this area through shaping a high level of security as well as the morale of a social group providing military security is a sine qua non condition for building a culture of military security.

Keywords: security culture, military security, national security, security shaping

Kultura jako pojęcie i jako aktywność jest nierozzerwalnie związana z działalnością człowieka i tylko człowieka. Takie jej rozumienie zapoczątkował Ciceron w swoim dziele *Disputatio nes Tusculanae*, w którym użył sformułowania *kultura animi* (uprawa umysłu), określając pojawiającą się po raz pierwszy w literaturze koncepcję filozofii. Kultura związana z czynnościami ludzkimi zawierała się w doskonaleniu, pielęgnowaniu czy też kształceniu podmiotu kultury. Samuel von Pufendorf w swojej pracy *De iure naturae et Pentium*, wydanej w 1688 roku, jako pierwszy zastosował pojęcie kultury na oznaczenie wszelkich wynalazków wprowadzanych przez człowieka. Mowa jest tutaj o instytucjach społecznych, ubraniu, języku czy też o moralności kierowanej przez rozum i obyczaje. Do kultury należy również zakwalifikować bezpieczeństwo, jako wytwór typowo człowieczy. Bezpieczeństwo, podobnie jak kultura, funkcjonuje w środowisku społecznym od bardzo dawna. Już ludy pierwotne, jak też i bardziej rozwinięte społeczeństwa dążyły i dążą do zapewnienia poczucia bezpieczeństwa, traktując je jako podstawowy warunek rozwoju wspólnoty i rozumiejąc je, jako wytwór ochrony przez wszelkimi niebezpieczeństwami. Pojęcie bezpieczeństwa w perspektywie etymologicznej uwydatnia pierwotność po-

czucia zagrożenia w stosunku do poczucia zabezpieczenia, postrzeganego jako wystarczająca ochrona. Definicja pochodzi z łacińskiego określenia *securitas* stanowiącego w mitologii rzymskiej uosobienie pojęcia bezpieczeństwa, zawierającego w sobie zarówno bezpieczeństwo osób jak i państwa. Określenie to swoją etymologią sięga do *sine cura*, oznaczającego dosłownie „bez pieczy”. Łącząc oba te zakresy pojęciowe, otrzymujemy kulturę bezpieczeństwa. Pełne i jednoznaczne zdefiniowanie kultury bezpieczeństwa nie jest proste. Terminu tego użyto po raz pierwszy w dokumentacji po katastrofie elektrowni atomowej w Czarnobylu, gdzie jako *definiendum* wskazano zespół cech ludzkich i postaw postrzeganych jako całość. Przyjętą za część badaczy jako bardziej trafną definicję kultury bezpieczeństwa przedstawiła Brytyjska Komisja Zdrowia i Bezpieczeństwa (HSE), ujmując ją jako: „produkt indywidualnych i grupowych wartości, postaw postrzegania, kompetencji i wzorów zachowań, które określają zaangażowanie oraz styl zarządzania bezpieczeństwem i zdrowiem organizacji”¹. Można również za Piotrem Kowalskim określić to pojęcie jako: „poziom bezpieczeństwa jaki każdy z nas otrzymuje myśląc, że nikt na niego nie patrzy”². Jak widać kultura bezpieczeństwa jest zawsze postrzegana w korelacji z poczuciem bezpieczeństwa personalnego, niezależnie czy podchodzi się do niej w sposób indywidualny, czy też definiuje się przez pryzmat grupowy.

Kultura bezpieczeństwa stanowi składnik kultury organizacji i w tym pryzmacie odnosi się do ogółu praktyk, mających zastosowanie w organizacji. Diagnoza tego pojęcia musi więc zawierać w sobie nie tylko skoncentrowanie się na zachowaniach swoich uczestników, ale również na fizycznym środowisku pracy oraz na indywidualnych cechach członków. Bezpieczeństwo stanowi najwyższą rangę i w tym znaczeniu znakomitą jego wykładnię (która symbolizowana jest tezą: po pierwsze bezpieczeństwo), przedstawił Roman Kuźniar: „w powodzi hasel w rodzaju po pierwsze gospodarka lub po pierwsze człowiek, szybko zapominamy, że fundamentem tego wszystkiego, po pierwsze, jest bezpieczeństwo. Jest ono pierwotną egzystencjalną potrzebą jednostek, grup społecznych, wreszcie państw. Idzie przy tym nie tylko o przetrwanie, integralność czy niezawisłość, lecz także o bezpieczeństwo rozwoju,

---

¹ C.R. Horbury, D.M. Bottomley, *Research into health and safety in the paper industry*, Health & Safety Laboratory 1997; IR/RAS/98/2.

² P. Kowalski <http://www.kulturabezpieczenstwa.pl/bezpieczenstwo/835-kultura-bezpieczenstwa>, dostęp 12.06.2018 r.

który zapewni ochronę i wzbogacenie tożsamości jednostki, czyli narodu. Owo bezpieczeństwo zależy od tego, co dzieje się wokół nas, od środowiska zewnętrznego, z którego mogą pochodzić ewentualne zagrożenia, zależy także od nas samych – naszego zdrowia i gotowości sprostać takim zagrożeniom”³.

We współczesnym świecie bezpieczeństwo militarne jest umiejscowione jako jeden z wielu rodzajów bezpieczeństwa narodowego choć do niedawna jeszcze bezpieczeństwo narodowe było utożsamiane z bezpieczeństwem militarnym. Jeżeli byśmy chcieli przytoczyć definicje bezpieczeństwa narodowego z końca XX wieku, to jednolitość ta ukazuje się w wyraźny sposób. Dla przykładu Wacław Stankiewicz w 1991 roku definiował bezpieczeństwo narodowe jako: „stan równowagi między zagrożeniem wywołanym możliwością konfliktu zbrojnego a potencjałem obronnym”⁴. W *Małej Encyklopedii Wojskowej* z 1985 roku możemy znaleźć definicję bezpieczeństwa państwa określaną jako: „stan uzyskany w wyniku zorganizowanej ochrony i obrony przed możliwymi zagrożeniami wyrażony stosunkiem potencjału obronnego do skali zagrożeń”⁵. Według specjalistów Departamentu Obrony USA bezpieczeństwo narodowe obejmuje: „wspólne określenie obejmujące zarówno obronę narodową, jak i stosunki zagraniczne Stanów Zjednoczonych a w szczególności związane z: a) militarną lub obronną przewagą nad jakimkolwiek obcym państwem lub grupą państw; b) korzystnymi wzajemnymi relacjami zagranicznymi; c) ze stanem obrony dającym możliwość skutecznego oporu wrogim i destrukcyjnym działaniem wewnętrznym lub zewnętrznym”⁶.

Dopiero po zakończeniu tak zwanej „zimnej wojny” zaczęto odchodzić od takiego pojmowania bezpieczeństwa narodowego. Coraz wyższą rangę zaczęto nadawać zagrożeniom pozamilitarnym, a bezpieczeństwo militarne usytuowało się w obecnym miejscu, jako jedno z kilku wyróżnionych dziedzin bezpieczeństwa narodowego. Określenie bezpieczeństwa militarne możemy spotkać w pracach Barry’ego Buzana,

---

³ R. Jakubczak (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP. Podręcznik dla studentek i studentów*, Bellona, Warszawa, 2004, s. 60.

⁴ *Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne. Studium*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1991, s. 73.

⁵ *Mała Encyklopedia Wojskowa*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.

⁶ *Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington 1987, s. 242.

Stanisława Sulowskiego czy też Waldemara Kitlera⁷. Biała Księga Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej⁸, jako podmiot doktrynalny, wyróżnia cztery dziedziny bezpieczeństwa: obronną, ochronną, społeczną i gospodarczą. Bezpieczeństwo militarne usytuowane jest w dziedzinie obronnej obok dyplomatycznego i wywiadowczego, stanowiąc jeden z sektorów bezpieczeństwa państwa. Jego głównym celem jest zachowanie całości i integralności terytorium, przetrwanie narodu oraz zachowanie tożsamości państwowej i suwerennej władzy. Bezpieczeństwo militarne oscyluje w dwóch stanach – wewnętrznym i zewnętrznym, w zależności od ukierunkowania pochodzenia zagrożenia. Takie postrzeganie bezpieczeństwa militarnego stanowi jego nowy paradygmat. Podsumowując definicyjnie bezpieczeństwo militarne można rozumieć jako proces, obejmujący różnorodne działania oraz różnorodne środki, których celem jest przeciwdziałanie zagrożeniom zewnętrznym i wewnętrznym, które z kolei mogą spowodować groźbę użycia siły militarnej w celu naruszenia terytorium i ograniczenia suwerenności państwa, utrzymania zdolności do przeciwstawienia się użyciu siły militarnej⁹. Jest to jednocześnie stan uzyskany w wyniku zorganizowanej obrony przed tymi zagrożeniami¹⁰. Tak można w klasyczny sposób zdefiniować bezpieczeństwo militarne. Współcześnie taka eksplikacja wydaje się nie wyczerpywać swojego *definiendum*, przez wzgląd na obecne przesuwanie się środka ciężkości zagrożeń z agresji zbrojnej, której znaczenie w kształtowaniu bezpieczeństwa ulega deprecjacji na korzyść zagrożeń niemilitarnych¹¹. Możemy zauważyć odchodzenie od kontekstu prawo-centricznego w postrzeganiu bezpieczeństwa militarnego. Podejście, że siła wojskowa oraz oddziaływania polityczno-dyplomatyczne stanowią główny środek na płaszczyźnie zabezpieczenia państwa w sto-

---

⁷ Por. W. Kitler, *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011, s. 39-44. B. Buzan, O. Waever, J. de Wilde (eds.), *Security: A New Framework for Analysis*, London 1998.

⁸ *Biała Księga Bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2013, s. 19.

⁹ B. Balcerowicz, *Bezpieczeństwo militarne. Szkic do skryptu – materiał pomocniczy do przedmiotu: Bezpieczeństwo militarne*, s. 3 (materiał niepublikowany).

¹⁰ Według *Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington 1987: „stan uzyskany w rezultacie utrzymywania odpowiednio zorganizowanych i wyposażonych sił zbrojnych oraz zawartych sojuszy wojskowych, a także koncepcji strategicznej wykorzystania będących do dyspozycji sił, stosownie do sytuacji”.

¹¹ D. Kompała, *Pojmowanie bezpieczeństwa militarnego*, [w:] *Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Obrony Narodowej* nr 3(15), s. 29-42.

sunkach międzynarodowych postrzegany jest dziś jako negatywny i przestarzały. Odzwierciedlenie tego podejścia znaleźć możemy u Janusza Świniarskiego, który podkreśla nietrafność użycia siły militarnej, twierdząc: (...) „nieracjonalne jest jej użycie i zastosowanie (siły militarnej). Co więcej argumentacji tej służą również fakty z dziejów różnych państw i imperiów, które z jednej strony - rozpadły się mimo, że nie poniosły klęski militarnej, nie przegrały konfliktu zbrojnego, wojny bądź batalii – z drugiej zaś – powstały bądź odradzały się, mimo że nie prowadziły zwycięskich działań zbrojnych, nie wygrały militarnie wojny. (...) stwierdzić więc można, że doświadczenia historyczne są i takie, że armia nie zawsze zapewnia i nie w każdych warunkach istnienie państwa i imperium”¹². Powodu tego stanu rzeczy należy upatrywać w rewolucji naukowo-technicznej, która przeniosła środek ciężkości zabezpieczenia bezpieczeństwa państwowego z tylko militarnej, na poza militarne obszary działania. Niemniej jednak wymaga mocnego podkreślenia, że rola sił zbrojnych w dalszym stopniu pozostaje nie do przecenienia, jako jeden z ważniejszych obszarów w kształtowaniu bezpieczeństwa narodowego ale już nie jako jedyne. Właściwe pojmowanie bezpieczeństwa militarnego powinno oparte być na relacji zachodzącej między państwem a środowiskiem międzynarodowym w jakiej uczestniczy czynnik militarny. Możemy więc przyjąć, że bezpieczeństwo militarne jest stanem uzyskanym w wyniku:

- istnienia siły militarnej mającej bezpośredni wpływ na bezpieczeństwo państwa oraz na relacje zachodzące pomiędzy państwem a środowiskiem międzynarodowym;
- występowania potencjałów militarnych w państwach oraz doktryn i strategii związanych z ich zastosowaniem;
- wieloaspektowej, przestronnej oraz złożonej praktyki, będącej trwałym elementem środowiska międzynarodowego;
- zaistnienia systemu, procesu będącego wyraźnie wyodrębnionym obszarem poznania naukowego.

Pozostając w tym toku rozumowania, za Wojciechem Multanem¹³, możemy wskazać trzy zasadnicze determinanty bezpieczeństwa militarnego:

---

¹² J. Świniarski, *O naturze bezpieczeństwa*, ULMAK, Warszawa, 1997, s. 11.

¹³ Zob. W. Multan, *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1997.

- potencjał militarny, tzn. wielkość środków, jakie państwo może przeznaczyć na siły zbrojne;
- znaczenie przywiązywane do siły wojskowej przez państwo wyrażające się wielkością środków, jakie jest ono gotowe przeznaczyć na utrzymanie sił zbrojnych i uzbrojenia;
- efektywność wykorzystania powyższych środków, umiejętności polityczne i wojskowe dysponowania tymi siłami.

Badając tak rozumianą kulturę bezpieczeństwa militarnego skupić się należy na jej podmiocie podstawowym, czyli siłach zbrojnych. W pierwszej kolejności powinniśmy tu wziąć pod uwagę obszar kształtowania bezpieczeństwa oraz higieny pracy kreowany przez zarządzających, zawierającą w sobie informację zwrotną od uczestników. Polityka bezpieczeństwa i higieny w miejscu wykonywania zadań, jest jednym z ważniejszych obszarów w kształtowaniu motywacyjnego środowiska i otwartości członków organizacji do samodoskonalenia. Informacja zwrotna, traktowana jest jako parafraza, określając percepcję uczestników w zakresie roli, jaką odgrywa bezpieczeństwo w miejscu wykonywania obowiązków. Stanowi pewną sumę moralnych spostrzeżeń które, dzielają wykonawcy na temat ich środowiska działania¹⁴. Za tym idzie ogólnie rozumiana atmosfera, związana z bezpieczeństwem, panująca w organizacji. To, jak postrzegają ją jej uczestnicy, wpływa z kolei na ich postawy i zachowania, determinując bezpieczną lub też ryzykowną pracę. Ciągły monitoring klimatu przekłada się na kształtowanie oraz utrzymywanie wysokiej kultury bezpieczeństwa.

Badanie kultury bezpieczeństwa militarnego nie stanowi prostego i łatwego zarazem zadania. Diagnozować możemy jedynie powierzchowne i obserwowalne wskaźniki¹⁵, gdyż dotarcie do najgłębszych poziomów kultury jest niewykonalne. Kulturę bezpieczeństwa militarnego powinno się rozpatrywać z poziomu bezpieczeństwa uczestników organizacji zajmujących się zapewnieniem bezpieczeństwa militarnego na danym obszarze. Skąd takie podejście? Trudne, a wręcz wydaje się niemożliwe zapewnienie bezpieczeństwa przez organizację, której uczestnicy nie mają zapewnionego maksymalnego poziomu bezpieczeństwa, jaki tylko jest możliwy, dlatego też należy uważać ten odcinek za ważny

---

¹⁴ D. Zohar, *Safety climate in industrial organizations. Theoretical and applied implications*, Safety Sci. 1980; 34(1-3): 99-109.

¹⁵ Zob. B. Kożusznik, *Zachowanie człowieka w organizacji*, PWE, Warszawa 2002.

i niezbędny w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa militarnego. W literaturze przedmiotu zauważa się trzy podejścia do oceny kultury bezpieczeństwa, które możemy również odnieść do kultury bezpieczeństwa militarnego. Wyróżnia się podejście akademickie, analityczne i pragmatyczne. Pierwsze z nich, akademickie, opiera się na ocenie jakościowej i rzadko ma zastosowanie poza światem nauki. Przy podejściu analitycznym, przy pomocy narzędzi kwestionariuszowych, opisuje się same przejawy kultury. Natomiast stosując optykę pragmatyczną, mamy do czynienia z diagnostyką trzech obszarów organizacyjnych: struktury kultury oraz procesów posiadających pierwiastek decyzyjności w tym, czy zachowania bezpieczne w organizacji mają faktycznie miejsce. Zastosowanie takich trzech różnych strategii gwarantują różne punkty widzenia, polepszając diagnostykę tego obszaru.

Mając na uwadze diagnozę kultury bezpieczeństwa militarnego, nie można pominąć koncepcji kultury bezpieczeństwa Mariana Cieślarczyka¹⁶. W jego rozumieniu postrzegać ją będziemy jako ogół utrwalonego materialnego oraz poza materialnego dorobku człowieka. Zawiera to w sobie zarówno obszar militarny, jak i poza militarny. Takie szerokie rozumienie, które jako pierwszy zastosował Marian Cieślarczyk, egemplifikuje pojawienie się pierwiastka szeroko rozumianej obronności, właściwej podmiotowi zarówno na poziomie indywidualnym, jak i grupowym. Profesor uwydatnia tu trzy przenikające się wymiary. Wymiar mentalno-duchowy osadzony personalnie w indywidualizmie jednostki. Wymiar organizacyjno-prawny, będący wymiarem społecznym oraz wymiar materialny usytuowany w sferze materialnych aspektów ludzkich. Biorąc pod uwagę celowość działań kultury bezpieczeństwa, możemy określić cztery płaszczyzny, których określenie może pomóc w wyborze właściwej metodologii badawczej. Pierwszą z nich jest skuteczna kontrola nad pojawiającymi się zagrożeniami, zmierzająca do uzyskania stanu o satysfakcjonująco niskim poziomie zagrożeń¹⁷. Druga obejmuje katalog narzędzi służących do odzyskiwania bezpieczeństwa w sytuacjach jego utraty. Kolejną płaszczyzną jest wielosektorowa optymalizacja poczucia bezpieczeństwa i ostatnia z płaszczyzn, ale najistotniejsza w dalekosiężnej polityce kształtowania bezpieczeństwa, gdyż

---

¹⁶ M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2014, s. 157.

¹⁷ W. Multan, *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*, PTSM, Warszawa 1991, s. 191.

dotyczy kształtowania postawy pro – jest to pobudzenie w personalnej oraz społecznej skali świadomości człowieka, przekonania o potrzebie samodoskonalenia i trychotomicznego rozwoju oraz ukształtowanie postaw, a co za tym idzie motywacji skutkujących indywidualnymi i zespołowymi działaniami powodującymi wszechstronny rozwój indywidualnych i grupowych podmiotów bezpieczeństwa a w tym ich autonomicznej obronności¹⁸.

Odnosząc to bezpośrednio do siły militarnej, która jak już wyżej powiedziano ma pierwotny wpływ na istnienie kultury bezpieczeństwa militarnego, należy spojrzeć na nią poprzez pryzmat tego, co tu dotychczas zostało powiedziane. Kształtowanie kultury bezpieczeństwa w siłach zbrojnych pozornie jest pojęciem wysoce abstrakcyjnym. Związane jest to ze środowiskiem, do jakiego przygotowany jest żołnierz, a które samo w sobie obiektywnie jest wysoce zaburzające poczucie bezpieczeństwa. Środowisko pola walki, bo o takim jest tu mowa, charakteryzuje się istnieniem wielu bardzo silnych deprywatorów bezpieczeństwa. Możemy tu wymienić za Charlsem R. Figleyem i Williamem P. Nashem¹⁹: stresory fizyczne, poznawcze, społeczne i duchowe. Autorzy nazywają je ogólnie stresorami dyslokacji. Katalog stresorów fizycznych, jakie żołnierz spotyka w środowisku swojego funkcjonowania to duże wahania temperatury od bardzo niskiej do ekstremalnie wysokiej, co za tym idzie duże odwodnienie organizmu, zaburzające percepcję rzeczywistości, powodujące duże utrudnienia w wykonywaniu powierzonych zadań. Niska temperatura zaś połączona z dużą wilgotnością, może być powodem hipotermii. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku może to prowadzić do śmierci. Kolejnym silnym stresorem jest brud. Warunki, w jakich żołnierze wykonują swoje normalne zadania, uniemożliwiają utrzymanie higieny osobistej na zadowalającym poziomie. Brudne ciała, odór ludzkich odchodów, w połączeniu z fetorem śmierci, powodują urazy psychiczne mogące się długo utrzymać nawet po zakończeniu działań. Pole walki jest również przepelnione permanentnym hałasem. Warkot silników samochodowych, agregatów prądotwórczych, strzały z broni automatycznej, detonacja pocisków połączone z jękami rannych i umierających ludzi i zwierząt odciskają silne piętno na emocjach funkcjonujących żołnierzy. Nakładają się na to stresory po-

---

¹⁸ Por. M. Cieślarczyk, *Teoretyczne i metodologiczne...*, dz. cyt., s. 175.

¹⁹ C.R. Figley, W.P. Nash, *Stres bojowy, teorie, badania, profilaktyka, terapia*, Warszawa 2010, s. 23-36.

znawcze. Zawierają się one na płaszczyźnie informacyjnej i najczęściej dotyczą braku, bądź też nadmiaru informacji. Niedoinformowanie na tym poziomie może prowadzić do tworzenia się konfabulacji będących prekursorem stanów lękowych. Zaburzają one percepcję, tworząc stany lękowe. Powstawać tu może zamknięte koło, gdzie stan lękowy powiększa stan lękowy. Kolejnym stresorem jest niejednoznaczność zadaniowa, jak również częsta i – co należy podkreślić – niezrozumiała przez wykonawców, zmiana zadania podczas jego wykonywania. Do grupy tej należy również zaburzająca poczucie bezpieczeństwa zmiana reguł działania w trakcie wykonywania zadania oraz pojawiające się konflikty lojalnościowe. Kolejna grupa to stresory emocjonalne, gdzie najważniejszym z nich jest permanentny stan zagrożenia utraty zdrowia lub życia. Związane jest to, ze świadomością realnego istnienia potencjalnych zabójców, co jeszcze bardziej wyostreza odczuwanie tego stanu. Nakłada się na to obowiązek zabijania, wynikający z sytuacji pola walki oraz z pełnionej funkcji żołnierza. W deprimowaniu bezpieczeństwa również ma tutaj znaczenie doświadczenie bycia świadkiem masakry. Widok pokaleczonych ludzi i zwierząt, rozerwanych na kawałki lub zmienionych w „różową mgłę” celnym pociskiem wywołuje głęboki uraz emocjonalny, tym głębszy, im bardziej świadek był związany z rannymi bądź zabitymi kolegami. Dochodzi do tego deficyt przestrzeni osobistej oraz samotność i tęsknota za bliskimi. To wszystko potęguje wystąpienie stresorów duchowych polegających na utracie wiary w Boga, zaniku zdolności przebaczenia lub braku odczucia, że samemu przebaczenie się uzyskało.

Jak podkreślano już powyżej, wojsko jest instytucją, która przygotowuje i wykonuje swoje zadania w środowiskach bardzo niesprzyjających. Aby móc funkcjonować na poziomie wykonawczym w takim otoczeniu, ważnym czynnikiem jest posiadanie przez człowieka wysokiego poziomu tak zwanego morale, rozumianego jako: „gotowość do wypełniania obowiązków – zadań, rozkazów oraz wola walki. Jej efektem jest odporność psychiczna zespołu żołnierzy na trudności i zagrożenia oraz poczucie odpowiedzialności”²⁰. Przy budowaniu morale w pierwszej kolejności najważniejszym jest właśnie zapewnienie poczucia bezpieczeństwa personalnego. Można pokusić się o stwierdzenie, że poczucie bezpieczeństwa jest wspólnym mianownikiem przy budowaniu

---

²⁰ M. Porwit, *Obrona Warszawy – wrzesień 1939*, Warszawa 1979, s. 10.

zasobów w tym wysokiego morale. Wszystkie obszary wcześniej czy później sprowadzają się do tego punktu.

Wykonując swoje obowiązki w tak deprymacyjnym środowisku, trudno jest o stan obiektywnego poczucia bezpieczeństwa. Jednakże, aby właściwie przygotować jednostki do pracy, niezbędne jest maksymalne, jak to tylko możliwe, budowanie kultury bezpieczeństwa w tym przypadku militarnego. Poruszając się na tej płaszczyźnie, należy podkreślić ważność właściwie zbudowanej kultury organizacyjnej instytucji. Budowanie i utrwalanie takiej kultury, która poprzez normy społeczne oraz systemy wartości stymuluje wśród pracowników odpowiedni klimat organizacyjny, jest w stanie zbudować należyty poziom kultury bezpieczeństwa. Kultura organizacyjna powinna opierać się na czytelnych, jasnych i transparentnych zasadach funkcjonowania instytucji, w tym przypadku wojska. Powinna również być poddawana procesom ewaluacyjnym. Zasady zawarte w kulturze organizacyjnej powinny być stałe, monochromatyczne i obowiązywać jednakowo wszystkie podmioty funkcjonujące w instytucji. Chcąc je podzielić na kategorie, do pierwszej zaliczyć możemy zasady wymogi zachowania się i funkcjonowania elementów organizacyjnych. Zasady te mają dawać algorytmy postępowania, co tym ważniejsze jest ze względu na funkcjonowanie żołnierza w sytuacjach obiektywnie uważanych za ekstremalne. Żołnierz musi wiedzieć, jak ma i jak może postąpić w danej sytuacji. Algorytmy te muszą być wyraźnie określone we właściwych uwarunkowaniach prawnych a następnie przekazane żołnierzowi pod postacią adekwatnego wyszkolenia. Wyszkolenie, czyli wiedza merytoryczna oraz nabycie umiejętności w znaczący sposób podnoszą poczucie bezpieczeństwa personalnego²¹, co ma proste przełożenie na bezpieczeństwo pododdziałów i skuteczność wykonawstwa zadań, a to z kolei pogłębia kulturę bezpieczeństwa militarnego. Właściwe wyszkolenie musi być poparte odpowiednim zabezpieczeniem materiałowym. Nie można wyszkolić żołnierza na właściwym poziomie bez prowadzenia szkolenia w warunkach jak najbardziej odpowiadających warunkom wykonywania zadań. A to wiąże się z odpowiadającym realiom służby zabezpieczeniem materiałowym i technicznym. Innym aspektem, jaki możemy rozpatrywać w kontekście właściwego wyszkolenia żołnierza, jest odpowiedni dobór, zgodny z kompetencjami merytorycznymi, umiejętnościami oraz cechami psy-

---

²¹ P. Wasilewski, badania własne 2017 r.

chofizycznymi, kandydatów do pełnienia danej funkcji w organizacji. Odwrotną, niepożądaną i deprecjonującą kulturę organizacyjną postępowaniem, jest marnotrawienie zasobów, w szczególności zasobów merytorycznych personelu, kierując ich do obszarów roboczych wymagających znacznie niższych kompetencji, lub wysokich kompetencji ale nie zgodnych z posiadanymi zasobami. Takie działanie z kolei znacząco obniża i jakość wykonawstwa zadań, jak również poczucie bezpieczeństwa, wpływając na ogólne obniżenie kultury bezpieczeństwa militarnego. Do kultury organizacji możemy zaliczyć również obszar, od którego może powinniśmy rozpocząć tę część rozważań, ponieważ jest to najważniejszy zasób jakim możemy dysponować. Mowa tu o czasie. Bez odpowiedniego zasobu czasu nikt nie jest w stanie wykonać żadnego zadania, niezależnie od wielkości i ilości posiadanych innych zasobów. Z drugiej strony czas jest najbardziej niedocenianym zasobem, jaki posiadamy. Czas jest również związany z doborem na pełnione funkcje i odpowiednim zasobem ludzi, w odniesieniu do liczby zadań stawianych przed instytucją. Zarówno zbyt mała jak i zbyt duża liczba personelu w proporcji do postawionych zadań powoduje zaburzenie kultury organizacyjnej, skutkując zachwianiem kultury bezpieczeństwa. Podobnie rzecz ma się w przypadku niewłaściwego doboru merytorycznego, o którym pisano już wyżej. Materialne aspekty egzystencji ludzkiej, o których tu mowa, stanowią jeden z filarów budowania kultury bezpieczeństwa w koncepcji twórcy tego określenia – Mariana Cieślarczyka²².

Poza już podkreślonym wymiarem, wyszczególnić tu należy idące za nim uwarunkowania prawne oraz oddziaływania społeczne, które stanowią drugi wymiar kultury bezpieczeństwa w poruszanej koncepcji. Właściwie skonstruowane przepisy, określające oraz normujące funkcjonowanie w takiej instytucji, jaką jest wojsko, usprawnia jego działanie podnosząc ogólną kulturę bezpieczeństwa militarnego. Przepisy takie muszą spełniać zasady względnej stałości, transparentności oraz przejrzystości. A już szczególnie nie powinny ulegać zmianie, w obszarze egzystencjalnych warunków służby, po przyjęciu warunków brzegowych przez jednostkę i oddaniu w zamian swojej dyspozycyjności, jak też zrzeknięciu się części praw obywatelskich. Niedopuszczalne jest w świetle budowania właściwego poziomu morale żołnierza, deprymowanie zbioru tego typu uprawnień. Powodować to może znaczne obniżenie te-

---

²² M. Cieślarczyk, dz. cyt., s. 157.

go czynnika, a w szczególności, bardzo ważnych, tak zwanych elementów bazowych, do których zaliczamy: lojalność, obowiązkowość, szacunek bezinteresowność w służbie, honor, uczciwość i odwagę, dających poczucie bezpieczeństwa personalnego. Manipulowanie warunkami początkowymi zwiększa dodatkowo poziom stresu, obniżając komfort psychiczny. W warunkach, kiedy żołnierze wykonują swoje zadania na krawędzi swoich możliwości, dodatkowo, a z punktu widzenia wykonawstwa, bezzasadne, podwyższanie poczucia stresu, jak również idące tu w parze, niedoceniaenie poświęcenia przez zleceniodawcę zadań, znacząco zwiększają ryzyko obniżenia jakości wykonawstwa. Koresponduje to również z jednym z trzech filarów budowania morale u United States Marine Corps, a mianowicie ze „zobowiązaniem”, rozumianym jako właściwe rozumienie obowiązków służbowych, mistrzostwo i perfekcjonizm w działaniu. Możliwość takiego właśnie funkcjonowania musi być poparta po pierwsze właściwym doborem do pełnienia funkcji, a po wtóre z legislacją umożliwiającą takie działanie. Przywołany tutaj sposób pojmowania zagadnienia morale w szkoleniu wojsk specjalnych Armii US, oparty jest na jeszcze dwóch filarach, które również korespondują z poruszonym tutaj zagadnieniem budowania kultury bezpieczeństwa w instytucji wojska. Zaliczamy do nich odwagę, rozumianą jako siłę duchową, moralną i fizyczną oraz honor, w którego obszarze mieści się uczciwość, godność, właściwe odnoszenie się do innych, dojrzałość, zaufanie, odpowiedzialność oraz umiejętność pracy w zespole. Elementy te, jak pokazano wyżej, należą również do procesu kształtowania przywódcy. Takie postrzeganie morale koresponduje z trojakim wymiarem kultury bezpieczeństwa.

Budowanie kultury bezpieczeństwa militarnego, jak starano się tu pokazać, posiada wiele wymiarów, które z pozoru nie zająkają się ze sobą. Wymiary te dotyczą jednego, niezbędnego obszaru w kształtowaniu kultury bezpieczeństwa militarnego, jakim jest armia. Samo utworzenie sił militarnych nie daje gwarancji utrzymania wysokiego albo wystarczającego poziomu kultury bezpieczeństwa militarnego. Trudniejszym zadaniem jest takie zarządzanie wojskiem, aby zachęcić do wstępowania w jego szeregi kandydatów, którzy posiadają niezbędne w tej instytucji predyspozycje psychofizyczne. Następnie należy zadbać o jakość szkolenia, aby z predyspozycji uczynić umiejętności i na ich podstawie kształtować specjalistyczne kompetencje. Aby żołnierz mógł zapewnić wysoką kulturę bezpieczeństwa militarnego obszaru jego zainteresowania, jak to już tu podkreślano, musi mieć czym zagwarantować to

bezpieczeństwo, a więc musi posiadać odpowiednie wyposażenie, umiejętności oraz, co jest najbardziej niedocenianym obszarem, państwo (zleceniodawca) ma obowiązek zadbać o jak najwyższy poziom poczucia bezpieczeństwa swojego obrońcy. Tak, aby jego jedynym zmartwieniem było jak najlepsze wykonanie powierzonego mu zadania.

Bibliografia

- Balcerowicz B., *Bezpieczeństwo militarne. Szkic do skryptu – materiał pomocniczy do przedmiotu: Bezpieczeństwo militarne* (materiał niepublikowany).
- Bezpieczeństwo narodowe a walki niezbrojne. Studium*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 1991.
- Biała Księga Bezpieczeństwa RP*, Warszawa 2013.
- Cieślarczyk M., *Teoretyczne i metodologiczne podstawy badania problemów bezpieczeństwa i obronności państwa*, Siedlce 2014.
- Dictionary of Military and Associated Terms*, Washington 1987.
- Figley C.R., Nash W.P., *Stres bojowy, teorie, badania, profilaktyka, terapia*, Warszawa 2010.
- Horbury C.R., Bottomley D.M., *Research into health and safety in the paper industry*, Health & Safety Laboratory 1997.
- Jakubczak R. (red.), *Obrona narodowa w tworzeniu bezpieczeństwa III RP*, Podręcznik dla studentek i studentów, Bellona, Warszawa 2004.
- Kitler W., *Bezpieczeństwo narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2011.
- Kowalski P. <http://www.kulturabezpieczenstwa.pl/bezpieczenstwo/835-kultura-bezpieczenstwa>.
- Kożusznik B., *Zachowanie człowieka w organizacji*, PWE, Warszawa 2002.
- Mała Encyklopedia Wojskowa*, Wydawnictwo MON, Warszawa 1985.
- Multan W., *Bezpieczeństwo międzynarodowe ery nuklearnej*, PTSM, Warszawa 1991.
- Multan W., *Wizje bezpieczeństwa europejskiego*, Dom Wydawniczy Elipsa, Warszawa 1997.
- Porwit M., *Obrona Warszawy – wrzesień 1939*, Warszawa 1979.
- Świniarski J., *O naturze bezpieczeństwa*, ULMAK, Warszawa 1997.

Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii
Obrony Narodowej nr 3(15).

Zohar D., *Safety climate in industrial organizations. Theoretical and applied implications*, Safety Sci. 1980; 34 (1-3).

Dr Paweł Wasilewski – Akademia Wojsk Lądowych, Wydział Zarządzania, Zakład Przywództwa i Zarządzania Kadrami.

CZEŚĆ II

RECENZJE

PART II

REVIEWS

Weronika Siłuszyk

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny
w Siedlcach

Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku,
redakcja naukowa Mariusz Kubiak
i Stanisław Topolewski,
Siedlce-Warszawa 2016, ss. 187.

Information security in the 21st century, scientific
editors: Mariusz Kubiak and Stanisław Topolewski,
Siedlce-Warsaw 2016, pp. 187.

XXI wiek to czas gwałtownych przemian dokonujących się w obszarze technologicznym i informatycznym. Urządzenia mobilne, takie jak telefony komórkowe, tablety, laptopy nieodłącznie towarzyszą życiu człowieka. Można by rzec, że opanowały one całą sferę życiową człowieka. Podobnie jak media społecznościowe i komunikacyjne, które przyczyniły się do tego, że z każdej strony zalewa nas fala informacji, nie do końca prawdziwych i rzetelnych. Dla zwykłego obywatela, odbiorcy są one niespójnym, chaotycznym przekazem, przez który może zostać zakłócone jego prawidłowe funkcjonowanie. Obecnie informacja stanowi także ważny element strategiczny państwa. Wyciek ważnych, ściśle tajnych danych poza terytorium państwa bądź strukturę organizacyjną jednostki może powodować poważne zagrożenia. Każdy rodzaj bezpieczeństwa narodowego, począwszy od politycznego, militarnego, społecznego, ekonomicznego czy kulturowego staje się coraz bardziej zależny od ochrony oraz przepływu informacji. Warto nadmienić, że XXI wiek to czas wojen cybernetycznych, informacyjnych i cyberterrorizmu. Dlatego bezpieczeństwo informacyjne staje się wyzwaniem dla państwa, zaś przez obywateli odbierane jest głównie jako szansa. O bez-

pieczeństwie informacyjnym możemy mówić w dwóch aspektach: jako bezpieczeństwie państwa i bezpieczeństwie psychospołecznym obywateli. Płaszczyzny te przenikają się wzajemnie i uzupełniają się.

Bogata literatura uplasowała bezpieczeństwo informacyjne w kryterium przedmiotowym, obok bezpieczeństwa politycznego, ekonomicznego, militarnego itp. Według P. Potejki bezpieczeństwo informacyjne to „zbiór działań, metod oraz procedur podejmowanych przez uprawnione podmioty, zmierzających do zapewnienia integralności gromadzonych, przechowywanych i przetwarzanych zasobów informacyjnych, poprzez zabezpieczenie ich przed niepożądanym, nieuprawnionym ujawnieniem, modyfikacją lub zniszczeniem”. Zaś w ujęciu szerszym E. Nowak i M. Nowak „określają je jako stan warunków wewnętrznych i zewnętrznych, który pozwala państwu na posiadanie, przetrwanie i swobodę rozwoju społeczeństwa informacyjnego”.

Z zadowoleniem trzeba przyjąć fakt, że na rynku księgarskim ukazała się wartościowa pozycja z zakresu bezpieczeństwa informacyjnego. Jest to podręcznik akademicki przygotowany głównie przez pracowników związanych z Instytutem Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Wydziału Humanistycznego UPH w Siedlcach, a także pracowników Akademii Sztuki Wojennej, Uniwersytetu w Białymstoku i Politechniki Rzeszowskiej.

Książka *Bezpieczeństwo informacyjne w XXI wieku* składa się z dziesięciu rozdziałów, które tworzą tematyczną całość. Jest aktualną syntezą zagadnień bezpieczeństwa informacyjnego, widzianą przez pryzmat nie tylko standardowych podstaw politycznych, militarnych i ekonomicznych, ale także wewnętrznych, socjalnych i w obszarze środowiskowym. Wiemy, że problematyka ta cały czas się zmienia ze względu na pojawianie się nowych wyzwań i zagrożeń, będących pochodną procesu globalizacji i postępu technologicznego. Praca porządkuje warstwę teoretyczną (definicje, podziały, zależności), wskazuje na ewolucję pewnych poglądów, jak również dotyka prawnych rozwiązań ochrony ważnych informacji.

Publikacja skierowana jest do wszystkich specjalistów zajmujących się, z racji wykonywanego zawodu, bezpieczeństwem informacyjnym, a także studentów takich specjalności, jak: bezpieczeństwo komputerów, bezpieczeństwo sieci i systemów, inżynieria bezpieczeństwa oraz bezpieczeństwo cyberprzestrzeni. Z książki tej można korzystać wybierając, w zależności od potrzeb, poszczególne rozdziały. Każdy z nich stanowi zamkniętą całość zakończoną spisem literatury. Będzie pomoc-

na studentom w przygotowaniu się do zajęć, pisania referatów, robienia prezentacji dotyczącej powyższej tematyki.

W rozdziale pierwszym Bogdan Szulc z Akademii Sztuki Wojennej podejmuje rozważania na temat różnic między naukami o bezpieczeństwie a naukami o obronności. Ze względu na umieszczenie obu istniejących wówczas dyscyplin w dziedzinie nauk społecznych wielu badaczy utożsamia ich aparat metodologiczny. Autor analizuje obie dyscypliny wykazując istniejące między nimi podobieństwa i różnice.

Z kolei Włodzimierz Fehler zamieścił w książce artykuł zatytułowany *O pojęciu bezpieczeństwa informacyjnego*. Uważa, „że w kwestiach związanych z pojmowaniem istoty bezpieczeństwa informacyjnego istnieje spory chaos zwiększany przez propagowanie (często na zasadzie bezrefleksyjnego powielania cudzych poglądów) pojęć błędnych i nieprecyzyjnych bądź też nieaktualnych i nieodzwierciedlających aktualnego stanu wiedzy. Warto zauważyć także, iż rozważania dotyczące bezpieczeństwa informacyjnego bardzo często przyjmują formę inkluzywną, ograniczającą się tylko do ochrony informacji niejawnych i poufnych, cyberprzestrzeni i zachodzących tam zjawisk oraz stosowanych technik oraz narzędzi”. Jego zadaniem było uporządkowanie aparatu pojęciowego, który ma służyć dalszym badaniom w sferze bezpieczeństwa informatycznego. Autor skupił się na takich pojęciach, jak: bezpieczeństwo informacyjne, bezpieczeństwo informacji, polityka bezpieczeństwa informacyjnego, polityka bezpieczeństwa informacji, zagrożenia bezpieczeństwa informacji, walka informacyjna, wojna informacyjna.

W trzecim rozdziale Marian Cieślarczyk podjął problematykę psychospołecznych i prakseologicznych aspektów bezpieczeństwa informacyjnego. Podkreśla on, że w systemach bezpieczeństwa najslabszym ogniwem jest człowiek i jego kultura bezpieczeństwa. Zwraca więc uwagę na zjawisko kultury bezpieczeństwa informacyjnego i jego element, którym jest kultura informacyjno-komunikacyjna. Zdaniem autora kluczowe znaczenie ma dbałość o bezpieczeństwo informacyjne, bez którego nie można sobie wyobrazić zapewnienia bezpieczeństwa w innych obszarach przedmiotowych, takich jak: bezpieczeństwo ekologiczne i zdrowotne, ekonomiczne i polityczne, społeczne, publiczne i militarne.

Kolejny autor artykułu zatytułowanego *Bezpieczeństwo informacyjne człowieka cywilizacji zachodniej*, Krystian Kiszka zaznacza, że bezpieczeństwa informacyjnego nie można interpretować tylko przez pryzmat ochrony danych zapisanych na różnego rodzaju nośnikach, czy

kanałów ich transmisji lub też ograniczać do zabezpieczania sieci informatycznych. Badacz ten przedstawia perspektywę szerszego pojmowania bezpieczeństwa informacyjnego.

Piąty rozdział, autorstwa Leszka Smolaka, charakteryzuje zjawisko cyberprzestępczości. Analiza przepisów prawnych, umów międzynarodowych, rozporządzeń czy raportów służy definiowaniu, rozumieniu oraz ujęciu skali zjawiska przestępstw w cyberprzestrzeni. Wzrost nowych zagrożeń stanowi niezwykle duże wyzwanie dla prawników i organów prokuratury w zakresie definiowania czynu przestępczego, jak również dla organizacji, służb i podmiotów państwowych. W podsumowaniu autor prezentuje wnioski, z których jeden mówi o tym, „że instytucje i służby koncentrują się głównie zgodnie z prawem na sprawach ściganych z urzędu. A to znaczy, że przed organami ścigania stoi duże wyzwanie, aby zapewnić bezpieczeństwo wszystkim obywatelom na równym poziomie”.

Kolejny artykuł dotyczy zjawiska cyberterroryzmu w kontekście zagrożeń dla bezpieczeństwa informacyjnego. Jego autorem jest Waldemar Krztoń. Wzrost znaczenia cyberprzestrzeni i wykorzystania technologii informatycznych powoduje, że cyberterroryzm jest jednym z głównych zagrożeń współczesnego świata. Na początku autor skupia się na zdefiniowaniu terminów „cyberterroryzm” i „cyberprzestrzeń”, zestawiając je z obowiązującymi definicjami prawnymi. Nadmienia również, że chociaż organizacje przestępcze nie rezygnują z konwencjonalnych form oddziaływania przestępczego, to jednak trzeba liczyć się z tym, że coraz częściej będą one prowadziły ataki cyberterrorystyczne. Sprzyjają one zachowaniu anonimowości oraz pozwalają na zaatakowanie infrastruktury krytycznej.

Rozdział siódmy autorstwa Magdaleny El Ghamari nosi tytuł *Od Al-Zarkawiego i drugiej generacji Al-Kaidy do kalifatu Al-Baghdadięgo – terroryści w „socialmediach”*. Artykuł ten został poświęcony działalności grup terrorystycznych w mediach społecznościowych. Ocenie zostały poddane dostępne materiały odnoszące się do cyberterrorystycznych działań grup związanych z Al-Kaidą i z Państwem Islamskim. Praca została wzbogacona zdjęciami, mapami i wykresami. Jednak osoby nieznające języka angielskiego mogą mieć problem ze zrozumieniem tekstu, gdyż nie został on przetłumaczony na język polski.

Mariusz Pała w kolejnym rozdziale zajmuje się problemem zagrożeń bezpieczeństwa informacyjnego. Wymienia dwie główne grupy: zagrożenia dla informacji przechowywanych w systemach informatycz-

nych oraz zagrożenia dla infrastruktury technicznej. Autor poddaje analizie szerokie spektrum podmiotów, które stoją na straży bezpieczeństwa i zestawia je z możliwymi niebezpieczeństwami. Przedstawia również ważne wnioski dla bezpieczeństwa Polski dziś i w przyszłości. Autor wskazuje, że należy liczyć się z naszymi wschodnimi sąsiadami, którzy są pionierami w sferze technologii informatycznych oraz których aktywność w cyberprzestrzeni ciągle wzrasta. Atakują oni nie tylko elementy infrastruktury krytycznej, ale coraz częściej ich ofiarami są dzieci nieświadome zagrożeń płynących z cyberprzestrzeni.

W rozdziale dziewiątym Maciej Tołwiński poruszył problem etyki mediów i etyki dziennikarskiej, wiążąc je z bezpieczeństwem informacyjnym. Jego istotą jest nie tylko ochrona zasobów informacyjnych, ale także nie zawsze rzetelne informowanie obywateli. Do analizy autor wykorzystał dostępne akty prawne. Zwrócił on głównie uwagę na ustawę *Prawo prasowe* oraz *ustawa o radiofonii i telewizji*. Przedstawił katalog dylematów moralnych dziennikarzy, związanych głównie z definiowaniem prawdy. Autor podejmuje się także próby odpowiedzi na pytanie, czy informacja może być oceniana w kategoriach aksjologicznych? Odpowiedź jest bardzo ciekawa, dlatego zachęcam do lektury tego tekstu.

Problematykę wyzwań dla bezpieczeństwa informatycznego Polski i Unii Europejskiej podjął Mariusz Wódka. Przez wyzwania autor rozumie głównie sytuacje problemowe w obszarze bezpieczeństwa informacyjnego, stwarzane zwłaszcza przez szanse i ryzyka oraz dylematy decyzyjne, przed jakimi stoi podmiot w rozstrzygnięciu spraw w tym zakresie. Wychodząc od bezpieczeństwa państwa, autor przedstawia możliwe szanse i zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego. Szczególną uwagę zwraca na cyberzagrożenia. Załamanie się infrastruktury związanej z szeroko rozumianą informatyzacją państwa może także powodować dezorganizację instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo.

Zaletą opracowania jest znaczna liczba danych statystycznych, zestawionych m.in. w tabelach. Podejmowane w książce problemy są zilustrowane, także poprzez rysunki i wykresy. Szkoda tylko, że na końcu pracy nie ma ich spisu, co ułatwiłoby poszukiwanie stosownych informacji. O wysokiej jakości recenzowanej książki stanowią głównie: aktualność i ranga podjętej problematyki, skład zespołu autorskiego, poziom naukowy wszystkich zaprezentowanych w książce referatów, ponadto wpływ profesjonalnej redakcji naukowej na spójność książki, która choć jest pracą zbiorową, stanowi jednak publikację zwartą. Słabszą stroną

książki jest to, że nie zawiera ona zakończenia. Dodatkowym minusem jest fakt, iż – jak już wspomniano – nie przetłumaczono na język polski artykułu Pani Magdaleny El Ghamari. Niemniej jednak książkę można rekomendować wszystkim zainteresowanym problematyką bezpieczeństwa informacji w XXI wieku.

***Weronika Siluszyk** – studentka kierunku bezpieczeństwo narodowe, Wydziału Humanistycznego UPH w Siedlcach w Instytucie Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa.*

CZEŚĆ III
SPRAWOZDANIA

PART III
REPORTS

Paulina Ledwójcik

Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach
Wydział Humanistyczny

**Sprawozdanie z III Ogólnopolskiej
Konferencji Naukowej nt. *Wojna
i bezpieczeństwo militarne. Wojna i migracje***

**A report from the 3rd Polish Nationwide
Scientific Conference on *War and military security.
War and migrations***

W dniach 24-25 maja 2018 roku Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa Wydziału Humanistycznego w Siedlcach wraz z Wydziałem Bezpieczeństwa Wewnętrznego Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, Wydziałem Nauk o Bezpieczeństwie Akademii Wojsk Lądowych we Wrocławiu oraz z Radą Naukową i Komitetem Organizacyjnym, a także Siedleckim Oddziałem Polskiego Towarzystwa Filozoficznego zorganizował III Ogólnopolską Konferencję Naukową na temat „Wojna i bezpieczeństwo militarne. Wojna i Migracje”. Honorowym patronatem konferencję objęła Minister – Członek Rady Ministrów Pani Beata Kempa.

W czasie obrad omawiano wyniki badań w obszarze poznawczym wojny i procesów migracyjnych w ujęciu dyscyplin naukowych, takich jak: filozofia, socjologia, nauki o polityce, nauki o bezpieczeństwie, nauki o obronności, historia, nauki o zarządzaniu, prawo, kulturoznawstwo. Celem konferencji było przeprowadzenie interdyscyplinarnego dyskursu nad zjawiskiem wojny i procesów migracyjnych w XXI wieku. Obrady podzielono na siedem obszarów tematycznych:

- I. Filozoficzne, polityczne i prawne uwarunkowania konfliktów zbrojnych XXI w.
- II. Terroryzm, przestępczość zorganizowana, ekstremizm polityczny oraz migracje, jako zjawiska kryzysowe, mogące prowadzić do zerwania lub osłabienia więzi społecznych, a także najważniejsze współczesne zagrożenia bezpieczeństwa.
- III. Socjologiczne i kulturowe uwarunkowania kreowania przemocy zbrojnej w stosunkach międzynarodowych.
- IV. Ekonomiczne konteksty migracji i konfliktów zbrojnych.
- V. Dylematy etyczne w kontrolowaniu procesów migracyjnych.
- VI. Bezpieczeństwo i obronność w kreowaniu stosunków międzynarodowych.
- VII. Współczesne aspekty bezpieczeństwa informacyjnego.

Omawiane podczas konferencji zagadnienia sięgały obszarów poznawczych wielu dyscyplin naukowych. Bardzo ważne jest ich multidyscyplinarne postrzeganie. Dyskurs w tym obszarze musi uwzględniać różne konteksty wskazujące na źródła, przyczyny, a także na formy omawianych zjawisk we współczesnym świecie. Podczas konferencji głos zabrały 54 osoby, które reprezentowały krajowe oraz zagraniczne ośrodki naukowe. Przedstawione referaty dotyczyły między innymi takich zagadnień, jak *napływ emigrantów, wielkie migracje, wpływ migracji na konflikty, wojna hybrydowa, nowa wojna*. Omawiana problematyka koncentrowała się na różnych znaczeniach pojęć „wojna” i „migracje”, w odniesieniu do ich stanu obecnego, perspektyw, a także kwestii skutków obu zjawisk. Na konferencji przedstawiono zarówno dane historyczne, stan aktualny, jak i prognozy dotyczące analizowanych zagadnień.

Obrady rozpoczęły się wystąpieniem dr hab. Juliusza Piwowarskiego, prof. Wyższej Szkoły Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego APEIRON. Przedstawił on referat pt. *Napływ emigrantów do Europy – szanse dla Europy czy preludium wojny?* Kolejny referat gen. dyw. rez. dr hab. inż. Krzysztofa Załęskiego z Akademii WSB w Dąbrowie Górniczej, dotyczył *Wielkich migracji oraz ich wpływu na bezpieczeństwo europejskie*. Następnie prof. dr hab. Marek Wrzosek z Akademii Sztuki Wojennej zabrał głos nt. *Scenariusz wojny hybrydowej – wnioski i doświadczenia*. Sławomir Zalewski, prof. UP w Krakowie, przedstawił z kolei *Polityczne skutki migracji w aspekcie wewnętrznego bezpieczeństwa państwa*. Kolejny referat pt. *Operacje służb specjalnych Federacji Rosyjskiej* wygłosił dr hab. Mirosław Minkina, prof. UPH

w Siedlcach. *Obraz migrantów i migracji w przestrzeni medialnej* zaprezentowało dwóch przedstawicieli Akademii Sztuki Wojennej – dr hab. Krzysztof Drabik, prof. ASzWoj w Warszawie oraz dr Barbara Drapikowska. Na zakończenie panelu, dr hab. Eugeniusz Cieślak, prof. UPH w Siedlcach, omówił zagadnienie *Migracje i konflikty, Stan obecny i perspektywy*.

Następne wystąpienia zostały podzielone na dwa panele (1 i 2), w których udział wzięło po dziesięciu prelegentów. Reprezentowali oni trzysta osiemnaście ośrodków naukowo-badawczych.

Panel pierwszy rozpoczął się od referatu dr. hab. Janusza Ropskiego (Uniwersytet Przyrodniczy w Lublinie), pt. *Dlaczego wpadamy na pułapkę Hobbesa? Ewolucjonistyczne wyjaśnienie zjawiska wojny*. Następnie dr Agnieszka Syliwoniuk-Wapowska (PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej) przedstawiła zagadnienie pt. *Wojna w Zatoce Perskiej (1990-1991) w świetle migracji międzynarodowych*. Kolejne wystąpienie przybliżyło wszystkim obecnym zjawisko Foreign Terrorist Fighters/Travel Terroris – między migracją a terroryzmem, które prezentowała dr Magdalena El Ghamari (Collegium Civitas w Warszawie). Zagadnienia dotyczące migracji były także tematem trzech kolejnych prelegentów – dr Lech Chojnowski (Akademia Pomorska w Słupsku), omówił zagadnienie *Imigracja ludności a bezpieczeństwo państwa – możliwe scenariusze*, mgr Marek Poleszczuk (UPH w Siedlcach), przedstawił *Zjawisko migracji oraz jej skutki dla ekonomicznego i społecznego bezpieczeństwa Polski* oraz mgr Paweł Olbrycht (AWL Wrocław) scharakteryzował *Wpływ zjawiska migracji na poziom bezpieczeństwa w percepcji społecznej Polaków*. Następnie wyniki badań na temat *Udziału Marynarki Wojennej w zapobieganiu konfliktom i sytuacjom kryzysowym na akwenie Morza Śródziemnego*, przedstawili dr Krzysztof Nowakowski i mgr inż. Rafał Prątnik (AMW w Gdyni), zaś dr Wojciech Czajkowski (Wyższa Szkoła Bezpieczeństwa Publicznego i Indywidualnego APEIRON w Krakowie) zaprezentował *Integracyjne funkcje bezpieczeństwa personalnego*. Na zakończenie panelu wystąpiło trzech prelegentów: dr Krzysztof Nowakowski, dr inż. Tadeusz Kantak, dr Andrzej Wyrzykowski (AMW w Gdyni, UG Przodkowo), obrazując obecnym *Zasady planowania ewakuacji ludności na przykładzie Gminy Przodkowo*.

Panel drugi rozpoczął się wystąpieniem ppłk dr. Marka Bodzianego (AWL Wrocław), *Polacy „na paryskim bruku” – refleksje o bezdomnych Polakach w Paryżu*. Następnie mgr Daniel Dzedzic (UPH

w Siedlcach) zaprezentował swoje przemyślenia na temat *Profilaktyki społecznej Policji wobec młodzieży w aspekcie bezpieczeństwa społecznego*. Słuchaczy drugiego panelu z wynikami własnych badań zapoznała także dr Paulina Polko (WSB w Dąbrowej Górniczej) w wystąpieniu pt. *Percepcja bezpieczeństwa u osób z terenów dotkniętych działaniami wojennymi – pilotaż z badań*. Kolejny prezentujący dr Bartosz Dziewiątowski-Gintowt (WSPiA im. Mieszka I w Poznaniu) przedstawił *Kwestie migracji i uchodźstwa w strategiach bezpieczeństwa narodowego państw Trójmorza*. Następnie dr Jakub Olchowski (UMCS w Lublinie) omówił zagadnienie *Wojna w XXI wieku – „zielone ludziki” i pułapka Tukidydsa*. Z kolei dr Renata Tarasiuk (UPH w Siedlcach) zapoznała słuchaczy z kwestią *Przemiany więzi społecznych polskich emigrantów Marca '68*, zaś dr Waldemar Krztoń (Politechnika Rzeszowska) zaprezentował treści nt. *Nowa wojna w nowym środowisku*. Dwie kolejne prelegentki na Konferencję przyjechały z miasta położonego w środkowej części Rosji – Tambowa. Swoje wystąpienia przedstawiły w języku rosyjskim. Dzięki obecności tłumacza słuchacze mieli możliwość zapoznania się z treścią wystąpienia w języku polskim. Sofia Chowanowa (Instytut Prawa i Bezpieczeństwa Narodowego Państwowego Uniwersytetu w Tambowie im. G.R. Dzierżawina) przedstawiła problematykę: *Wpływ nielegalnej migracji na bezpieczeństwo narodowe*, zaś dr Anna Sawina (Instytut Prawa i Bezpieczeństwa Narodowego Państwowego Uniwersytetu w Tambowie im. G.R. Dzierżawina) zaprezentowała zagadnienie *Finansowo-prawny mechanizm zapewniania bezpieczeństwa militarnego w ramach realizacji polityki migracyjnej FR*. Ostatnią prezentującą podczas tego panelu była mgr Paulina Ledwójcik (UPH w Siedlcach) z wystąpieniem pt. *Bezpieczeństwo społeczne – wpływ migracji na zapewnienie bezpieczeństwa społeczności lokalnych na przykładzie województwa lubelskiego*. Zakończenie pierwszego dnia konferencji nastąpiło po dyskusji i podsumowaniu prezentowanych treści.

Drugi dzień obrad rozpoczął się wystąpieniem mgr Anny Sidor z Departamentu Pomocy Humanitarnej Kancelarii Prezesa Rady Ministrów, która omówiła zagadnienie: *Polska pomoc humanitarna dla ofiar konfliktów zbrojnych a przeciwdziałanie migracji*. Wypowiedź odbyła się w imieniu Minister Beaty Kempy. Kolejne wystąpienie, *Współczesne migracje a zagadnienie wojny kulturowej*, idealnie wpisało się w tematykę konferencji. Zostało ono przedstawione przez prof. zw. dr. hab. Stanisława Jarmoszkę z UPH w Siedlcach. Następnie dr hab. Piotr Olander (prof. PWSZ Racibórz) omówił temat *Migracji ludności w odniesie-*

niu do wybuchu wojny chilijsko-peruwiańsko-boliwijskiej (1879-1884). Współcześnie ludność coraz częściej decyduje się na migracje w związku z potrzebami finansowymi, tematykę *Uchodźstwa ekonomicznego jako nowej kategorii badawczej* przedstawił dr hab. Marek Leszczyński, prof. UJK. Następnie dr hab. Henryk Wyrębek, prof. UPH w Siedlcach, wygłosił referat pt. *Polityczne i prawne uwarunkowania zagrożeń militarnych bezpieczeństwa państwa*. Na zakończenie pierwszego panelu wystąpił dr hab. Marcin Jurgilewicz, prof. PRz, przybliżając zagadnienie bezpieczeństwa prawnego demokratycznego państwa. Po przedstawionych prezentacjach uczestnicy konferencji mieli możliwość uczestniczenia w obradach w sekcjach.

Kolejni prelegenci zostali podzieleni na dwa panele (3 i 4), które odbywały się równocześnie w różnych salach. Wzięły w nich udział 24 osoby. Jako pierwszy podczas panelu trzeciego występował dr Grzegorz Winogrodzki z Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie. Przedstawił on zagadnienie pt. *Wojskowe Służby Specjalne w odniesieniu do bezpieczeństwa i obronności w kreowaniu stosunków międzynarodowych*. Następną prezentację pt. *Użycie lotnictwa Marynarki Wojennej RP w sytuacji kryzysowej na akwenie Morza Bałtyckiego* omówił ppłk dr inż. Andrzej Truskowski, (Wyższa Szkoła Oficerska Sił Powietrznych w Dęblinie). Temat *Inny jako Obcy – zachwiane podstawy bezpieczeństwa wspólnotowego* zaprezentowała dr Anna Kurkiewicz (WSB we Wrocławiu). Następnie głos zabrali przedstawiciele Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach:

- mgr Agnieszka Kołodziejak, *Syryjczycy w królestwie Niderlandów*;
- mgr Anna Kamińska, *O wojnie sprawiedliwej w świecie współczesnym*;
- mgr Radosław Kondracki, *Udział Żandarmerii Wojskowej w misjach stabilizacyjnych i pokojowych*;
- mgr Edyta Świnarska, *Współczesne bezpieczeństwo informacyjne wobec zagrożeń ekologicznych*;
- mgr Eliza Kublik, *Strategiczne znaczenie metod sterowania refleksyjnego w koncepcjach walk informacyjnych*;
- mgr Michał Klimek, *Transport safety policy during military operations*;
- mgr Lana Dalinczuk, *The United States Counterterrorism Policy in Afghanistan after the 9/11 attacks*;

- mgr Maciej Tołwiński, *Filozofia bezpieczeństwa, wojny i pokoju – przegląd wybranych stanowisk*.

Na zakończenie Panelu wystąpiła Ewa Łyś z prezentacją pt. *Ruchy migracyjne a bezpieczeństwo wewnętrzne państwa* (UPH w Siedlcach).

Kolejny panel rozpoczął się wystąpieniem dr. Marka Gąski, pt. *Status Uchodźcy w Konwencji Genewskiej a praktyka wojenna* (PWSZ). Następnym prezentującym był dr Andrzej Łapa, który zdecydował się przybliżyć słuchaczom *Działania straży granicznej wobec problemów wynikających z nasilania migracji na przykładzie MOSG* (AMW w Gdyni). Kolejne dwa wystąpienia dotyczyły kwestii migracji, przy czym dr Justyna Olędzka omówiła *Emigrację po I i II wojnie czeskiej. Skala – przebieg – skutki* (AFiB Vistula w Warszawie), zaś dr Łukasz Roman – *Zjawiska migracyjne jako potencjalne elementy wojny hybrydowej* (Wyższa Szkoła Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi w Józefowie). Podczas panelu 4. zabrali głos także przedstawiciele Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego w Siedlcach: dr Radosław Korneć, mgr Wioleta Iwanowska, przedstawiając *Rolę i miejsce służb specjalnych w strategii bezpieczeństwa Federacji Rosyjskiej* (UPH w Siedlcach) oraz mgr Damian Jarnicki, wygłaszając referat pt. *Obrona cywilna we współczesnym systemie obronnym Federacji Rosyjskiej* (UPH w Siedlcach). Zagadnienie *Wpływu kryzysu migracyjnego na politykę bezpieczeństwa w Republice Słowackiej* omówił mgr Piotr Sieniawski (UKSW w Warszawie). *Migracje do Federacji Rosyjskiej jako skutek postradzieckich konfliktów kulturowych (etnicznych i religijnych)* zobrazował dr Tomasz Szyszlak (Uniwersytet Wrocławski), zaś mgr Katarzyna Materlak (ASzWoj w Warszawie) przedstawiła *Straż Graniczną w Systemie Bezpieczeństwa Państwa*. Reprezentant indywidualnych studiów doktoranckich mgr Paweł Piwoński przybliżył słuchaczom *Aspekty migracyjne w kontekście polityki japońskiej prowadzonej w latach 1868-1922*. Następnie mgr Michał Malacki (UPH w Siedlcach) zaprezentował *Wpływ migracji na zwiększenie częstotliwości występowania zjawiska terroryzmu na terytorium państw Unii Europejskiej*. Na zakończenie panelu swoje rozważania na temat *Ochrony tajemnic w działaniach Wojska Polskiego* przedstawił dr hab. Stanisław Topolewski, prof. UPH w Siedlcach.

Po wystąpieniach miały miejsce dyskusje panelowe. Zarówno występujący, jak i goście mieli możliwość zadawania pytań i zgłaszania uwag do prelegentów w zakresie omawianych zagadnień.

Podczas konferencji przedstawiciele różnych instytucji naukowych oraz reprezentowanych środowisk dokonywali prezentacji zagadnień z zakresu wojny i migracji. Zjawiska te przedstawiono zarówno w szerokim, jak i wąskim ujęciu. Prelegenci omówili współczesne szanse oraz wyzwania, a także zagrożenia związane z migracjami i wojną. Konferencja stanowiła odpowiedź na wiele pytań stawianych w obszarze bezpieczeństwa.

Problematyka bezpieczeństwa, wojny i migracji stanowi obiekt zainteresowania badaczy różnych dyscyplin naukowych, co potwierdza między innymi liczna obecność na konferencji przedstawicieli wielu uczelni. Zaprezentowane wystąpienia interesująco wpisały się w nakreśloną sytuację problemową. Można stwierdzić, że spotkanie było ciekawym forum wymiany poglądów i wszystkim uczestnikom dało możliwość konfrontacji oraz wzbogacania wiedzy z zakresu wojny oraz migracji.

Mgr Paulina Ledwójcik – doktorantka, Instytut Nauk Społecznych i Bezpieczeństwa, Wydział Humanistyczny Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach.